

Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 3

Видавничий дім
«Гельветика»
2024

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Білоус Петро Васильович, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри філології, Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Гудзенко Олена Георгіївна, кандидат філософських наук, доцент, доцент кафедри всесвітньої історії та філософії, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Добродум Ольга Вікторівна, доктор філософських наук, професор, професор кафедри культурології та філософської антропології, Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова;

Кралюк Петро Михайлович, доктор філософських наук, професор, завідувач кафедри теорії та історії держави і права, Національний університет «Острозька академія»;

Коляда Еліна Калениківна, кандидат філологічних наук, професор, завідувач кафедри практики англійської мови, Волинський національний університет імені Лесі Українки;

Морозова Ірина Борисівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри граматики англійської мови, Одеський національний університет імені І. І. Мечникова;

Яновець Анжеліка Іванівна, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземної та української філології, Луцький національний технічний університет;

Міріца Стефанія-Крістіна, доктор філософії, Університет «Dunarea de Jos», м. Галац, Румунія;

Чижевський Фелікс, професор, доктор габілітований, професор, Університет Марії Кюрі-Склодовської (UMCS), м. Люблін, Польща.

*Ілюстрація на обкладинці – картина із серії «Квіти – радість життя»
луцької художниці Світлани Костукевич (використана за згодою автора).*

Журнал ухвалено до друку Вченою радою
Комунального закладу вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради
23 жовтня 2024 р., протокол № 2

Реєстрація суб'єкта у сфері друкованих медіа: Рішення Національної ради України
з питань телебачення і радіомовлення № 1195 від 11.04.2024 року.

Фахова реєстрація (категорія «Б»): Наказ МОН України № 1017 від 27 вересня 2021 року
(додаток 3) зі спеціальності 035 – Філологія.

Офіційний сайт видання: www.academstudies.volyn.ua

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення
StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

ISSN 2786-5096 (Print)
ISSN 5786-510X (Online)

© Комунальний заклад вищої освіти
«Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, 2024

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

УДК 821.161.2-3.09

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.1>

П. В. БІЛОУС

доктор філологічних наук, професор,

професор кафедри філології,

Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»

Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: bpvv1953@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7487-6230>

СЕМАНТИКА СИМВОЛІВ «ЗАКОН» І «БЛАГОДАТЬ» У ПРОПОВІДІ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА

У статті розглядається символічне значення ключових концертів урочистої проповіді київського митрополита Іларіона «Слово про Закон та Благодать». Внутрішня сутність Закону може бути сформульована одним словом: совість (сумління). Ця ідея виявилася продуктивною і для Нового Завіту, поняття совісті було взято у систему проголошених цінностей християнського віровчення. Символічне наповнення образу благодаті полягає в тому, що народження і жертвний подвиг Ісуса Христа, його заступництво «за всіх» тлумачиться як явлення великої Божої милості. У такої благодаті є важливий нюанс: якщо Бог Отець (Слова, Елоаг, Всемогутній, Всевишній) символізує собою духовну досконалість і всемогутність, він є невидимий та абстрактний, то Ісус – це Боголюдина. Символи Закону та Благодаті у подальшому тексті Іларіона розгортаються своєрідно: замість них автор добирає ряд інших символічних образів, внутрішньо пов'язаних із основними. Так, на початку цього образного каскаду зринає антитезою протиставлення місяця і сонця (Закону і Благодаті). До цього примикає образна сентенція, яке протиставляє неволю і волю. Символ Благодаті потрібен був Іларіонові, щоб прославити Сина Божого, а також князя Володимира за епохальне рішення прийняти християнство у Руській землі. На всі лади прославляючи Благодать, надаючи цьому образу всеможливих символічних значень, автор «Слова» переконував своїх земляків у тому, що християнство – це саме та віра, яка дає можливість людині жити у чистоті та сподіватися на Царство небесне. При цьому акцентувалося на жертвному подвигу Ісуса Христа, котрий заступився за всіх людей і просвітив усіх своїм учинком, добровільно пішовши на Голгофу. Так розкривався людський, благородний смисл християнства і робилися застереження щодо прийняття іншої віри, регламентованої Законом. Очевидно, на ту пору (XI століття) ця тема була актуальною, тому й висвітлена Іларіоном екзальтовано, ретельно, із застосуванням емоційно насичених образів-символів.

Ключові слова: Іларіон, закон, благодать, Новий Завіт, символ, християнство.

Поставлення проблеми. «Слово про Закон і Благодать» написано і проголошено між 1051–1054 роками, коли Іларіон був митрополитом Київським. Ключовими образами-символами цього проповідницького твору є концепти «закон» та «благодать», розгорнуті автором на тлі роздумів про долю християнства на Русі та й самої Русі в обставинах цивілізаційного вибору. Досі ці образи-символи досліджувалися недостатньо, тому їх дослідження може пролити світло не лише на особливості засвоєння на Русі християнської науки, становлення давньоукраїнської літератури, а й на постать в митрополита Іларіона, одного із перших українських літераторів.

Аналіз попередніх досліджень. Символіка зазначених образів була помічена давно. Зокрема, М. Возняк зауважив: «Слово...» повне символів. Воно побудоване на протиставленні старого і нового завітів: закон – це старий завіт, жидівство, а новий завіт, християнство – це ласка. Ці поняття і їх взаємне відношення автор характеризує рядом символів: з одного боку, Агар і місячне світло для означення старого завіту, а з другого – Сара й сонячне світло для означення християнства» [Возняк : 140].

На символічне протиставлення Старого і Нового завітів вказував і Д. Чижевський: «Змістовне та догматично-грунтовне протиставлення Старого та Нового Завіту – «закону», під яким

жили люди до приходу Христа, та «благодаті», під якою живе визволене та викуплене Христом людство (...) Протиставлення старого та нового завіту яскраве та риторично по-мистецьки збудоване. Коротко намічено антитезу, а потім її розгорнуто на символічних порівняннях: старий завіт – місяць, новий – сонце, старий – тінь, новий – світло, старий – нічний холод, новий – сонячне тепло тощо» [Чижевський : 78].

У найновіших за часом дослідженнях висловлені вище спостереження повторюються або уточнюються: «Ларіон розглядає два шляхи, запропоновані людству Богом – юдейський (єврейський) і християнський. Образами, що символізують обидва шляхи у творі є відповідно Закон і Благодать, Агар і Сарра, тьма і світло, місяць і сонце, тінь і істина, посуха й роса, озеро і джерело та ін.» [Ларіон : 19].

Виклад основного матеріалу. Кожен із символів – закон і благодать – має принаймні два пласти у своїй семантичній структурі: реалістичний та образний. Для початку розглянемо їх поокремо.

Закон. Зазвичай так називають п'ятикнижжя Мойсееве – книги Буття, Вихід, Левит, Числа та Повторення Закону. Його ще означають, як Тора або Танах у юдейському віросповіданні. Тут закладено основи юдейської віри. П'ятикнижжя – це частина Старого Завіту, але вона надто важлива, оскільки у ній мовиться про сотворіння світу Господом, родовід юдейських вождів («синів Ізраїлевих») – від Адама і Єви до Мойсея, якому судилося стати і пророком, і законодавцем, і поводитирем свого народу.

Саме через нього юдейський народ отримав Закон Божий – і це ще одне значення концепту «закон». Власне, у цьому разі «закон» набуває семантичного забарвлення «завіту», тобто угоди між Богом та людьми, а Мойсей є посередником між ними. У книзі Вихід сконцентровано правила, за якими має жити Мойсеїв народ, щоб визволитися із рабства та досягти обіцяної (обітованої) землі. У цій же книзі сформульовано і десять заповідей Божих (Вихід, 20:1-17). У наступних книгах Тори додаються нові правила, які переплітаються з історичними подіями, головним учасником яких є Мойсей.

Немає потреби детальніше тлумачити Закон Божий, оскільки це вже зроблено давно та багатьма богословами, зміст його доволі

широко відомий, але варто звернути увагу не так на його зовнішню атрибуцію, як на внутрішню суть.

Закон був даний Богом після того, як люди не раз переступали через волю і настанови Божі, тобто чинили гріх, починаючи від Адама і Єви. Господь карав і попереджував людей, наславши на них потоп, вкинувши їх у жахіття Содому і Гоморри. І нарешті прийшов час визначити норми праведної, боговгодної поведінки людей, тому й був даний Закон Божий через пророка Мойсея.

Внутрішня сутність Закону може бути сформульована одним словом: совість (сумління). Ця ідея виявилася продуктивною і для Нового Завіту, поняття совісті було взято у систему проголошених цінностей християнського віровчення. Про це свідчить, зокрема, розмірковування апостола Павла у посланні до римлян, де мовиться про Закон, «написаний у серцях своїх, як свідчить їм сумління та їхні думки» (Послання Павла, 2:15). Тож ідеться про «внутрішній закон», який існує у серці людини, а «зовнішній» дано для того, щоб нагадати людям, які не слухаються внутрішнього голосу і провадять тілесне гріховне життя, про їхнє справжнє призначення на землі.

Це є образний (символічний) вимір Закону, його істинна сутність, яка вкладається у кожен настанову, сформульовану на скрижалях і дану Мойсееві на горі Синай.

Благодать. У богословському сенсі це слово означає – благий дар Божий, який дається людині з милості Господа, без усяких заслуг з боку людини. Часом воно означає Божественний вплив на людську душу і серце. У першому посланні апостола Павла до Тимофія подається визначення благодаті – у християнській семантиці: «Благодать – милість від Бога Отця і Христа Ісуса, Господа нашого» (Послання Павла, 1:2).

Символічне наповнення образу благодаті полягає в тому, що народження і жертвний подвиг Ісуса Христа, його заступництво «за всіх» тлумачиться як явлення великої Божої милості. Інакше кажучи, сам Месія – це благодать Божа. У такої благодаті є важливий нюанс: якщо Бог Отець (Єгова, Елоаг, Всемогутній, Всевишній) символізує собою духовну досконалість і всемогутність, він є невидимий та абстрактний, то

Ісус – це Боголюдина. У Символі віри сказано, що Він «заради нас і заради нашого спасіння зійшов з небес і воплотився від Духу Святого та Діви Марії, і став людиною». Воплотився – це означає, що Син Божий прийняв на себе плоть людську, крім первородного гріха, і став людиною, не перестаючи бути Богом. «Слово стало плоттю», – як зазначає євангеліст Іоанн. Роль Христа – бути посередником між Богом Отцем та людьми, як писав апостол Павло: «Один посередник між Богом і людьми, людина Христос Ісус» (Перше послання до Тимофія, 2 : 5). Таким чином, в образі Ісуса Христа злилися дві природи – божественна і людська, звідки можна зрозуміти особливість християнського значення «благодаті».

У Новому Завіті є декілька спроб відмежуватися від Закону, протиставити його Благодаті. Апостол Павло у посланні до римлян звинувачує юдеїв у тому, що вони не дотримуються Закону, тим самим компрометуючи його: «Ось ти звешся юдеєм, і спираєшся на Закон, і хвалишся Богом, і маєш певність, що ти провідник для сліпих, світло для тих, хто перебуває у темряві, вихователь нерозумних, учитель дітям, що ти маєш зразок знання й правди в Законі. Отож ти, що іншого навчаєш, себе самого не вчиш! Проповідуєш не красти, а сам крадеш. Наказуючи не чинити перелюбу, чиниш перелюб. Гидуючи ідолами, чиниш святокрадство. Ти, що хвалишся Законом, зневажаєш Бога переступом Закону» (Послання Павла, 2 : 17-23).

Цей же апостол у першому посланні до Тимофія наголошує на тому, що Закон призначений для неправедних: «А ми знаємо, що добрий Закон, коли хто законно вживає його та відає те, що Закон не покладений для праведного, але беззаконних та неслухняних, нечестивих і грішників, безбожних та нечистих, для зневажників батька та зневажників матері, для душогубців, розпусників, мужоложців, кривоприсяжників і для всього іншого, що противне здоровій науці, за славною Євангелією блаженного Бога, яка мені звірена» (Послання Павла, 1:8-11). Павло дякує Ісусу Христу, котрий зміцнив його і навернув до Благодаті: «І багато збільшилась у мені *благодать* Господа нашого з вірою та любов'ю в Христі Ісусі» (Послання Павла, 1:14).

У «Слові про Закон і Благодать» Іларіона обидва ключові концепти набувають винятково символічного значення.

Автор вдається до старозавітної притчі (Буття, 16; 21), щоб доступно і яскраво означити основні поняття своєї проповіді: «Образ же Закону і Благодаті – Агар і Сара, рабиня Агар і вільна Сара» [Іларіон : 35].

Іларіон не лише переказує притчу, а й подекуди витлумачує символічні образи: «Сара ж не родила, оскільки була неплодною <...> Сара сказала Авраамові: “Ось затримав мене Господь Бог, щоб не родила, увійди до рабині моєї Агарі й породи від неї”. Послухав Авраам пораду Сарину і ввійшов до рабині її Агарі. Породила ж рабиня Агар від Авраама, рабиня – раба, і нарік його Авраам ім'ям Ізмаїл».

Після цього, коли вже Авраам і Сара були старими, «з'явився Бог Авраамові, коли той у полудень сидів у дверях свого намету біля дуба Мамрійського. Авраам же вийшов назустріч Йому, поклонився Йому до землі і прийняв Його у намет (...) Тоді-бо розімкнув Бог лоно Сарине, і, зачавши, народила Ісаака, вільна – вільного. *І коли навістив Бог людське єство, з'явив досі не відоме й затаєне, і народилася Благодать, Істина, а не Закон, син, а не раб.* І коли відлучили від грудей отроча і зміцнів Ісаак, учинив Авраам велику гостину на честь того, що перестав годуватися материнським молоком син його Ісаак (...) Після цього Сара, побачивши Ізмаїла, сина Агарі, який грався з її сином Ісааком і якось кривдив Ісаака, сказала Авраамові: “Прожені рабиню із сином її, бо не може наслідувати син рабині сина вільної” (...) І відігнана була рабиня Агар із сином її Ізмаїлом, а Ісаак, син вільної, став наслідником батька свого» [Іларіон : 35-39] (тут і далі мовна модернізація П. Саленка).

Символи Закону та Благодаті у подальшому тексті Іларіона розгортаються своєрідно: замість них автор добирає ряд інших символічних образів, внутрішньо пов'язаних із основними. Так, на початку цього образного каскаду зринає антитезою протиставлення місяця і сонця (Закону і Благодаті): «Сховалось бо світло місяця, коли сонце засіяло, так і Закон – коли Благодать явилась». Із символами місяця і сонця органічно в'яжуться похідні образи: «І студінь нічна згинула, і сонячне тепло землю зігріло». До цього примикає образна сентенція, яке протиставляє неволю і волю: «І вже не тіс-

ниться в Законі людство, а в Благодаті вільно ходить» [Ларіон : 41].

Символічна антитеза розвивається далі: Закон прирівнюється до штучного світла – свічки, а Благодать – до природного світла: «Юдеї бо при свічі Закону себе утверджували, християни ж при благодатному сонці своє спасіння творять». В уявленні Ларіона Закон – це тінь («юдеї бо тінню і Законом утверджували себе»), а Благодать – Істина, суть якої у спасінні. Автор проводить значеннєву межу між «утвердженням» (Закон утверджує) та спасінням, яке символічно виражає надію на майбутнє («сущє на небесах»), тоді як Закон стосується земних справ («юдеї бо про земне дбали»). Крім того, Закон «скупий», адже сприяв утвердженню лише юдеїв, а Благодать через Христа поширилася «на всі краї земні», тому вона «щедра», не замкнута на етнічному егоїзмі, «Благодать всю землю обняла». Зрештою, антитеза Закон – Благодать довершується такими символічними значеннями, як «старє» і «нове», і тут Ларіон передає слово пророку Ісайї: «Ветхе проминає і новє вам віщую: співайте Богові пісню нову!» [Ларіон : 41, 43].

Однак на цьому множенні значень символічних образів не закінчується, автор прагне вибрати зі своєї уяви ще інші нюанси, котрі в кінцевому результаті слугують розвитку ключових символів. Закон уже прирівнюється до «посухи», а Благодать – до «роси»: «По всій землі посуха настала спершу – ідолськїй облудї народи піддалися і роси Благодатної не приймали» [Ларіон : 43]. Ларіон вважає, що Закон вичерпав себе («Закон одійшов»), принаймні він не може бути прийнятим на Русі, бо «по всій же землі роса – по всій же землі віра простерлася», таким чином розкриваючи семантику символу «роса» (це християнська віра). Образ роси раптово переростає в образ дощу («дощ Благодатний оросив купіль нового народження»), а звідси висновується символ нетління, тобто життєвості нової віри – християнства («синів своїх у нетління одягнути»). Після цього автор вдається до славослів'я Ісуса Христа, щедро пересипаючи своє урочисте мовлення цитатами з Біблії. Суть приходу Христа (значить – Благодаті), на думку Ларіона, виявилася у тому, що Він «сліпих просвітив, прокажених очистив, згорблених виправив, біснєватих

зцілив, безсилих укріпив, мертвих воскресив» [Ларіон : 53]. Шлях Благодаті до людей був непростим, складним трагічним, що й намагається вповісти Ларіон, часто посилаючись на канонічні євангелія, акцентуючи на визвольній місії Христа. Після приходу Сина Божого «віра бо благодатна по всій землі простерлася, і до нашого народу руського дійшла». Проповідник вдається до образного слова, щоб констатувати цей факт, заодно протиставивши Закон та Благодать: «І Закону озеро пересохло, євангельське ж джерело наводнилося і всю землю покрило, і до нас розлилося» [Ларіон : 53] (тут Закон і Благодать набувають ще іншого семантично-символічного виміру: пересохле озеро – повноводе джерело).

Ще одна варіація антитези Закон – Благодать постає у таких рядках: «ми були сліпими», «істинного світла не бачили», «в неправді ідолськїй блудили», «глухі були до спасенного вчення» (це натяк не так на юдейський Закон, як на поганське минуле Ларіонових співвітчизників), а коли прийняли у серце своє Спаса («відвідало нас чоловіколюбство Боже»), життя набуло ясного смислу, «ясною стала мова», душа опрозорилося у світлі Христового учення. Власне, це є протиставлення «тьми» (ідолськїй, поганськїй) і світла, яке джерелить від Благодаті, що уособлює в собі постать Ісуса Христа.

У заключній частині «Слова», де Ларіон прославляє хрестителя Русі князя Володимира, відчувається, що саяво Благодаті падає і на князя, котрий сам хрестився («разом з ризами ветхого чоловіка зложив тлінне, струсив порох невір'я і увійшов у святу купіль, і народився од Духа й води: у Христа охрестився, у Христа одягнувся») та охрестив усю Руську землю: «Тоді почав морок ідолськїй од нас відходити, і зорі благовір'я з'явилися. Тоді тьма біснєслужіння згинула, і слово євангельське землю нашу осіло» [Ларіон : 63].

Символ Благодаті потрібен був Ларіонові, щоб прославити Сина Божого, а також князя Володимира за епохальне рішення прийняти християнство у Руськїй землі. На всі лади прославляючи Благодать, надаючи цьому образу всеможливих символічних значень, автор «Слова» переконував своїх земляків у тому, що християнство – це саме та віра, яка дає мож-

ливість людині жити у чистоті та сподіватися на Царство небесне. При цьому акцентувалося на жертвному подвигу Ісуса Христа, котрий заступився за всіх людей і просвітив усіх своїм учинком, добровільно пішовши на Голгофу. Так розкривався людський, благородний смисл

християнства і робилися застереження щодо прийняття іншої віри, регламентованої Законом. Очевидно, на ту пору (XI століття) ця тема була актуальною, тому й висвітлена Іларіоном екзальтовано, ретельно, із застосуванням емоційно насичених образів-символів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Возняк М. Історія української літератури. Львів: Світ, 1992. 452 с.
2. Іларіон Київський. Слово о Законі і Благодаті. Львів: Спадщина предків, 2010. 124 с.
3. Чижевський Д. Історія української літератури: Від початків до доби реалізму. Тернопіль: Феміна, 1994. 378 с.

REFERENCES

1. Vozniak M. (1992) *Istoriia ukrainskoi literatury*. Lviv: Svit, 452 s.
2. Ilarion Kyivskiy (2010) *Slovo o Zakoni i Blahodati*. Lviv: Spadshchyna predkiv, 124 s.
3. Chyzhevskiy D. (1994) *Istoriia ukrainskoi literatury: Vid pochatkiv do doby realizmu*. Ternopil: Femina, 378 s.

P. V. BILOUS

Doctor of Philology, Professor,

Professor at the Department of Philology,

Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: bpvv1953@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0001-7487-6230>

SEMANTICS OF THE SYMBOLS «LAW» AND «GRACE» IN THE SERMON OF METROPOLITAN HILARION

The article examines the symbolic significance of the key concepts of the solemn sermon of Metropolitan Hilarion of Kyiv 'The Word on Law and Grace'. The inner essence of the Law can be formulated in one word: conscience. This idea proved to be productive for the New Testament as well, and the concept of conscience was incorporated into the system of proclaimed values of the Christian faith. The symbolic content of the image of grace is that the birth and sacrificial deed of Jesus Christ, his intercession 'for all' is interpreted as a manifestation of God's great mercy. This grace has an important nuance: while God the Father (Jehovah, Eloah, Almighty, Most High) symbolises spiritual perfection and omnipotence, and is invisible and abstract, Jesus is the God-man. The symbols of Law and Grace unfold in Hilarion's further text in a peculiar way: instead of them, the author selects a number of other symbolic images that are internally related to the main ones. Thus, at the beginning of this figurative cascade, the antithesis of the moon and the sun (Law and Grace) appears. This is accompanied by a figurative dictum that contrasts bondage and freedom. Hilarion needed the symbol of Grace to glorify the Son of God, as well as Prince Volodymyr for his epoch-making decision to accept Christianity in the Russian land. By glorifying Grace in every possible way, giving this image all kinds of symbolic meanings, the author of the Word convinced his countrymen that Christianity is the faith that enables a person to live in purity and hope for the Kingdom of Heaven. The emphasis was placed on the sacrificial deed of Jesus Christ, who interceded for all people and enlightened everyone by his act of voluntarily going to Calvary. In this way, the human and noble meaning of Christianity was revealed and warnings were made against accepting another faith regulated by the Law. Obviously, at that time (the eleventh century) this topic was relevant, and so Hilarion covered it with exaltation, care, and with the use of emotionally charged images and symbols.

Key words: Hilarion, law, grace, New Testament, symbol, Christianity.

УДК 821.161.2:378.016:316.774

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.2>

Н. В. ГРОНА

доктор педагогічних наук, доцент,

Комунальний заклад «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка»

Чернігівської обласної ради, м. Прилуки, Чернігівська область, Україна,

Національний університет «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка, м. Чернігів, Україна

Електронна пошта: natashagrona@ukr.net

<https://orcid.org/0000-0003-2578-2865>

О. М. СЕМЕНОГ

доктор педагогічних наук, професор,

завідувач кафедри української мови і літератури,

Сумський державний педагогічний університет імені А. С. Макаренка, м. Суми, Україна

Електронна пошта: olenasemenog@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8697-8602>

КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІСТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ

У статті розглянуто сучасні підходи до формування культуромовної особистості засобами української мови в закладах фахової передвищої освіти (ЗФПО) у контексті інфомедійної грамотності. Проаналізовано основні принципи та концептуальні засади медіаосвіти, запропоновано шляхи їхньої ефективної інтеграції в освітній процес.

Дослідження підкреслює значущість української літератури як ключового компонента української освіти, що сприяє формуванню національної ідентичності, морально-етичних цінностей, патріотизму та громадянської свідомості. Особливу увагу приділяється ролі інфомедійної грамотності в розвитку критичного мислення, читацької компетентності та загальної освітньої продуктивності.

Висвітлено досвід інтеграції інфомедійної грамотності у процесі вивчення української літератури, зокрема через застосування інноваційних навчальних технологій, мультимедійних ресурсів та критичного аналізу медіа-контенту. Обґрунтовано необхідність комплексного підходу, що передбачає постійне оновлення змісту навчання, розвиток інформаційно-комунікаційних технологій, а також формування стійкості до інформаційних впливів.

У статті узагальнено матеріал про важливість системного впровадження медіаосвітніх підходів для досягнення високих результатів у формуванні культуромовної особистості, здатної активно і свідомо взаємодіяти з інформаційним середовищем, зберігаючи при цьому національні цінності та культурну ідентичність.

Ключові слова: заклади фахової передвищої освіти, інфомедійна грамотність, культуромовна особистість, українська література, критичне мислення.

Постановлення проблеми. Домінуючою є нині роль учителя/викладача, який відчуває енергетику рідного слова, володіє культурою слухання, мислення, спілкування, формує простір власної мовно-риторичної картини світу з урахуванням специфіки мовленнєвої взаємодії. Педагог має переконливим і впливовим словом забезпечувати формування компетентного мовця-читача, формувати здатність протидіяти атакам та пропаганді рф задля посилення інформаційного спротиву нашої країни. Ми погоджуємося з думкою Семеног О., що «Динамічні мовні зміни, розвиток комунікативної та когнітивної лінгвістики, теорії дискурсу,

лінгвістики впливу, нагальна потреба розробки ефективних підходів до формування культуромовних особистостей учнівської молоді – усе це детермінує посилену увагу до особистості вчителя як носія національного коду» [Семеног 2018 : 207].

В умовах війни особливо загострилося розуміння поняття «культуромовна особистість», акцентується увага на способах її формування, зокрема інфомедійних, як духовної зброї українського народу, патріотичного виховання, запоруки державної безпеки й незалежності. Ми переконані, що «Серед важливих навичок української молоді особливої актуальності

набувають здатність до критичного мислення, а з огляду на безпекові виклики перед Україною та її незалежністю, здатність бути критичним до інформації в інфомедійному просторі, уміння відрізнити факти від суджень, виявляти маніпулятивний контент, фейки, володіти прийомами комунікативної взаємодії» [Друшляк, Семенов, Грона]; «особливу роль у формуванні культуромовної особистості молоді в умовах війни відіграють навички інфомедійної грамотності» [Семенов 2024].

Під час вивчення української літератури здобувачі освіти навчаються аналізувати тексти, виявляти маніпуляції та приховані смисли. Це вміння є надзвичайно важливим на сьогодні, адже інформаційний потік потужно насичений і часто містить недостовірні або маніпулятивні повідомлення. Вивчення української літератури включає роботу з різними джерелами інформації: художніми творами, публіцистикою, науковими статтями тощо. Інфомедійна грамотність допомагає студентам орієнтуватися у медіаландшафті; формує здатність відрізнити правдиву інформацію від фейків й дезінформації; надає учням інструменти для перевірки фактів і джерел, що є необхідним умінням у часи інформаційних війн і пропаганди; удосконалює навички створення контенту; учить створювати різноманітні медійні матеріали: есе, блоги, відео тощо, що сприяє розвитку творчого потенціалу та самовираження.

Медіаосвітній складник пронизує ключові компетентності мовно-літературної освітньої галузі Державного стандарту базової середньої освіти (2020), Програму з української літератури для закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти (адже студенти ЗФПО отримують свідоцтво про здобуття повної загальної середньої освіти) [14]. Активізує вивчення української літератури й те, що з 2024 вона стала вибірковою дисципліною під час складання НМТ (складають абітурієнти, що здобувають спеціальності «з підвищеними вимогами до гуманітарних знань» – термін із Наказу МОН України «Умови прийому на навчання для здобуття вищої освіти в 2021 році» від 15 жовтня 2020 року), таких у КЗ «Прилуцький гуманітарно-педагогічний фаховий коледж імені Івана Франка» Чернігівської обласної ради

в 2024 році виявилось 80% студентів). Ми переконані, що ідея вищої освіти полягає не лише в здобутті вузькопрофільних знань (які можна отримати на звичайних курсах, у професійно-технічних училищах або навіть самостійно), а й у формуванні світогляду. Це відбувається завдяки розумінню культурно-історичного контексту, де література відіграє принципову роль.

Вивчення української літератури розвиває здатність мислити, аналізувати, полемізувати, аргументувати, простежувати зв'язки в культурно-історичному контексті, розуміти минуле і сучасне, а також передбачати майбутнє. Високоосвічена особистість повинна розуміти особливості літературних напрямів і течій, зокрема, модернізм, неоромантизм, імпресіонізм, експресіонізм, вітаїзм, що формують світогляд через розуміння культурно-історичного контексту, у якому література відіграє принципову роль.

Інфомедійна грамотність в цьому контексті є важливою для підготовки активних і свідомих громадян, адже вміння аналізувати інформацію, формувати власну думку та аргументовано її висловлювати є ключовими вміннями для життєдіяльності в соціумі. Вона інтегрує здобувачів освіти в сучасний інформаційний простір, допомагає їм ефективно використовувати новітні технології та медіа для навчання та саморозвитку.

Аналіз актуальних досліджень. Концептуальні засади медіаосвіти та розвитку інфомедійної грамотності населення ґрунтуються на положеннях міжнародних документів, серед яких Феська декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності (2011), Паризька декларація ЮНЕСКО з медіаінформаційної грамотності в цифрову епоху (2014)) – програма, що орієнтована на підготовку вчителів до викладання медіаграмотності, Рекомендації СМ/Rec (2018) Комітету міністрів державам-членам щодо керівних принципів поваги, захисту та забезпечення прав дитини в цифровому середовищі, включаючи медіаосвіту, План дій Єврокомісії, цифрової освіти (2021–2027), які спрямовані на створення безпечного освітнього цифрового середовища для дітей. Законодавча база України окреслена Концепцією впровадження медіаосвіти в Україні (2016), яка визначає основні принципи, мету та завдання медіаосвіти

в Україні, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти (2020), який містить вимоги до медіаграмотності учнів, Концепція Нової української школи (2017), яка орієнтується на розвиток компетентностей, включаючи медіаграмотність, необхідних для життя в сучасному світі, Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013–2020), у якій визначено стратегію розвитку інформаційного суспільства в Україні, зокрема, медіаосвіти та інформаційної грамотності, Національна стратегія розвитку освіти в Україні на період до 2021 року з положеннями про розвиток медіаосвіти як частини загальної освітньої політики та ще ряд нормативних документів (Стратегія розвитку інформаційного суспільства в Україні (2013), «Про вищу освіту» (2014), Закон України «Про освіту» (2017), Указ Президента України «Про Доктрину інформаційної безпеки України» (2017)). Ці документи створюють основу для впровадження та розвитку медіаосвіти в Україні, забезпечуючи інтеграцію медіаосвітніх компонентів в освітні програми.

Контент-аналіз наукових джерел показав, що інфомедійна грамотність є важливим аспектом сучасного інформаційного суспільства, оскільки охоплює комплекс компетентностей, необхідних для ефективного та відповідального використання інформації та медіаресурсів [Грона, Друшляк, Семенов].

Мета статті – схарактеризувати особливості формування культуромовної особистості засобами української літератури в ЗФПО в контексті інфомедійної грамотності на засадах сучасних підходів та освітнього партнерства.

Завдання статті – з'ясувати сутність ключових понять дослідження; окреслити методичний інструментарій формування культуромовної особистості в ЗФПО під час вивчення української літератури в інфомедійному контексті (формальна й неформальна освіта).

Означені завдання реалізуємо під час вивчення української літератури в ЗФПО (формальна освіта, підготовка майбутніх вчителів початкових класів, майбутніх журналістів) та за участі в проєкті «Всеукраїнський хакатон «Лабіринти медіаграмотності або розв'язуємо вузлик інформаційної війни: історія, культура, традиції (від минулого до сьогодення)» за підтримки Академії української преси (керівник

проєкту – М. Ячменик, канд. пед. н., медіатренер) у 2023–2024 рр. на засадах сучасних підходів та освітнього партнерства (неформальна освіта).

Результати формальної й неформальної освіти спрямовано на формування критичного мислення та медіаграмотності молоді у межах формальної /неформальної освіти, що є інноваційною методикою (однієї з форм) побудови безпечного суспільства через поєднання теорії і практики на прикладах дослідження фейків, дезінформації, руйнування стійких нарративів.

Методи дослідження. У дослідженні застосовано комплекс методів: аналіз, узагальнення наукових джерел для уточнення сутності інфомедійної грамотності, культуромовної особистості майбутнього вчителя, журналіста, формування означеної якості; педагогічне спостереження під час реалізації Програми з української літератури для закладів освіти, що здійснюють підготовку молодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти, підготовку до НМТ з української літератури, участь у проєкті «Всеукраїнський хакатон «Лабіринти медіаграмотності або розв'язуємо вузлик інформаційної війни: історія, культура, традиції (від минулого до сьогодення)».

Результати та дискусії. З урахуванням проведеного аналізу й узагальнення наукових джерел, поданих вище, окреслимо сутність понять, якими керуємось у дослідженні. Термін «медіа», згідно з аналізом словникових, наукових джерел (наукові журнали, книги, збірки статей, монографії, дисертації) та урядових документів, стосується повідомлень засобів масової інформації та комунікації, які створюються для масової аудиторії за допомогою різних технологій і передаються через візуальні, мовні або звукові форми. Медіа та інфомедійна грамотність корелюють між собою, оскільки інфомедійна грамотність охоплює вміння критично аналізувати, оцінювати та ефективно використовувати медіаресурси. За визначенням ЮНЕСКО «Інфомедійна грамотність містить набір компетентностей, які дають громадянам доступ до медіа та інформації, критично оцінювати їх та використовувати відповідально» [UNESCO]; Європейська Комісія визначає інфомедійну грамотність як «здатність громадян аналізувати, оцінювати та створювати медіакон-

тент у різних формах» [European Commission]; Американська Асоціація Бібліотек вважає, що «Інфомедійна грамотність – це набір інтегрованих здібностей, які охоплюють рефлексивне відкриття інформації, розуміння того, як інформація створюється й оцінюється, а також використання інформації для створення нових знань та етичне використання інформації в суспільному житті» [American Library Association]; Концепція розвитку медіаосвіти в Україні характеризує як «здатність людини орієнтуватися в інформаційному просторі, вміння критично оцінювати медіаконтент та інформаційні джерела, а також ефективно використовувати інформацію в освітній, професійній та повсякденній діяльності» [Концепція]. Визначення інфомедійної грамотності з різних джерел підкреслюють її значення як ключової компетентності в сучасному інформаційному суспільстві, з акцентом на критичне мислення, етичне використання інформації та створення медіаконтенту.

Проаналізовані наукові джерела слугують теоретичним підґрунтям для визначення процесу формування культуромовної особистості в контексті інфомедійної грамотності – це індивід, який володіє глибокими знаннями та навичками у використанні мовних ресурсів та медіаконтенту, здатний критично оцінювати, аналізувати і створювати інформацію з урахуванням культурних, етичних та соціальних аспектів. Така особистість не лише досконало володіє рідною мовою та розуміє культурні контексти, але й здатна орієнтуватися в сучасному інформаційному просторі, відповідально використовувати медіаресурси та сприяти розвитку медіакультури.

Ми визначаємо ключові характеристики культуромовної особистості в контексті інфомедійної грамотності: критичне мислення, мовна компетентність, культурна обізнаність, етична відповідальність, інформаційна компетентність, творчість і лінгвокреативність, громадянська активність. Формування інфомедійної грамотності під час вивчення української літератури полягає в розвитку в здобувачів освіти здатності критично оцінювати, аналізувати та ефективно використовувати інформацію та медіаресурси в процесі вивчення та розуміння літератури.

У процесі дослідження нами було апробовано вправи, розроблені для занять з української літератури та участі в проєкті «Всеукраїнський хакатон «Лабіринти медіаграмотності або розв'язуємо вузлик інформаційної війни: історія, культура, традиції (від минулого до сьогодення)» з урахуванням сучасних наукових підходів. Наприклад:

Творчість І. Франка

– Іван Франко був відомий своєю пристрастю до вишиванок, які він носив як у повсякденному житті, так і під час свят. Він започаткував новий модний тренд, поєднуючи український орнамент на сорочках з європейськими костюмами. Дослідіть факти про вишиванку та створіть хронологічний портрет Івана Франка, використовуючи символіку вишивки [Грона: 111].

- У своїх літературних творах письменник уживав близько сотні псевдонімів і криптонімів: Руслан, Невідомий, Іван Живий, Не-Геофраст, Один з молодіжи, Один з русинів міста Львова, Non severus, Vivus та багато інших. Найвідоміший і найпопулярніший із них – Мирон (у численних варіантах написання). Спираючись на біографічні відомості про письменника, обґрунтуйте, чому саме такими псевдонімами користувався І. Франко? Який би сучасний псевдонім міг дібрати письменник? Думку обґрунтуйте [Грона: 112].

Творчість М. Коцюбинського

- Мінідослідження «Поговори красиво з Коцюбинським». Авторськими новоутворами письменника є слова: безгласний, пранці, кічера, маржіна.

Користуючись довідковими джерелами, з'ясуйте значення цих слів. У новелі «Intermezzo», повісті «Тіні забутих предків» віднайдіть рядки з цими словами [Грона: 107].

- Михайло Коцюбинський був талановитим редактором, який володів дев'ятьма мовами, серед яких українська, російська, польська, а також три романські мови: французька, італійська, румунська, і три східні мови: татарська, турецька та циганська. Наприклад, зауважував, що неправильно вживання родового відмінка замість знахідного: у «Ворсклі» Я. Щоголева закреслив «я застріг волів своїх сивих» і надписав правильну форму: «Я застріг воли свої сиві», у «Трьох долях» Марка Вовчка «Дав-

Рис. 1. Зміст символів вишивки

ненько ми вже Марусю не бачили» виправив на «Давненько ми вже Марусі не бачили». Виправляв застарілі вирази в прикметниках, які іноді зберігалися через вплив церковно-слов'янської мови, а іноді через московську мову, замінюючи, наприклад, «мовчущий» на «мовчазний». Під час творення вищого ступеня прикметників рекомендував уживати родовий відмінок без прийменника. Наприклад, у вірші «Грошоїд» Імшенецького він рекомендував писати «був молодчий Насті» замість «був молодший від».

В оновленому українському правописі для іменників третьої відміни в родовому відмінку однини тепер можна використовувати закінчення на -и як варіант, окрім традиційного закінчення на -і, яке було єдиною дозволеною формою з 1930-х років: *гідности, незалежности, радості, смерті, честі* та ін. М. Коцюбинський уже послуговувався цими варіантами у своїх творах, наприклад: «*В печі палав вогонь і червоним язиком лизав **челюсти***»; «*А Харитя й справді заходила ся коло вечері. Змила в мисчині жменьку пшона, вкинула щіпку **соли** та дві-три бараболі, налляла горщик водою і приставила його до вогню*»; «*Великі сиві **очи** з- під довгих чорних вій дивились пильно й розумно*». **Завдання:** у новелі «Intermezzo»,

повіді «Тіні забутих предків» віднайдіть правильне вживання родового відмінка (без прийменника), у родовому відмінку однини варіанта закінчення -и. творення вищого ступеня прикметників. Висловіть думку, що М. Коцюбинський – агент мовних змін [Грона: 109].

Значна кількість застосованих вправ спрямована на особистісний розвиток, самобутність, самоцінність майбутніх фахівців (компетентісно зорієнтований підхід). Інтегрування інфомедійної грамотності у процес вивчення української літератури дає можливість модернізувати зміст та технології літературної освіти.

Висновки. Інтеграція інфомедійної грамотності в процес вивчення української мови і літератури сприяє формуванню компетентного мовця, цілісної системи знань про сучасний світ, свого місця в ньому, ціннісних орієнтирів, а також прагнення до саморозвитку та самовдосконалення. Інфомедійна інтеграція значно підвищує ефективність освітнього процесу завдяки оптимальному дозуванню та доступності нової інформації, оперативному зв'язку між джерелами навчальної інформації та студентами. Визначені принципи медіаосвіти та навчально-методичні інструменти для вивчення української літератури створюють

необхідні умови для формування літературознавчих, мовних умінь та навичок.

Здобувачі освіти отримують доступ до різноманітних джерел інформації, що робить освітній процес більш динамічним та цікавим; інфомедійна грамотність формує стійкість до негативного інформаційного впливу, що важливо в умовах сучасного інформаційного про-

стору, усвідомлені споживачі інформації здатні протистояти дезінформації. Вивчення української літератури в контексті в цьому аспекті розвиває почуття суспільної відповідальності. Формування культуромовної особистості в контексті інфомедійної грамотності під час вивчення інших лінгвістичних дисциплін розглянемо в наступних публікаціях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Грона Н.В. Інтеграція інфомедійної грамотності у просторі української літератури. Українська мова і література в школі. Науково-методичний збірник Чернігівського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти імені К. Д. Ушинського, 2024. № 80-81. С. 32–35.
2. Грона Н. В., Климович С. М., Соломахін А. Ф., Семенов О. М., Ячменик М. М. Практикум із медіаграмотності для ЗВО: навчально-методичний посібник з неформальної освіти: електронне видання / Н. В. Грона та ін.; за заг. ред. О.М. Семенов, М.М. Ячменик. Суми : СумДПУ імені А.С. Макаренка, 2024. 222 с.
3. Демченко, Л. П. Вплив медіаосвіти на розвиток критичного мислення студентів. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні науки*, 2023. (3), 45–53.
4. Друшляк М., Семенов О., Грона Н., Пономаренко Н., Семеніхіна О. Типологія інтернет-ресурсів для розвитку інфомедійної грамотності молоді. *Інформаційні технології і засоби навчання*, 2022, Том 88, No 2, 1–11. Режим доступу: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4786>.
5. Зінченко О. М. Інноваційні підходи до медіаосвіти в загальноосвітніх школах. *Інформаційні технології в освіті*, 2021. (4). с. 55–62.
6. Іванченко О. В. Медіаграмотність в умовах інформаційного суспільства. *Наукові записки НаУКМА. Педагогічні науки*, 2020. (2). 23–31.
7. Інноваційні освітні технології: світовий і вітчизняний досвід використання в системі неперервної освіти: монографія / відповідальні редактори Барановська Л.В. (Київ, Україна), Морська Л.І. (Жешув, Республіка Польща). Біла Церква : ТОВ «Білоцерківдрук», 2022. 34 с.
8. Концепція розвитку медіаосвіти в Україні <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>
9. Лапушкіна Н., Падалка Р. Медіаосвіта на уроках української мови та літератури. Актуальні питання гуманітарних наук. Вип 41, том 2, 2021. С. 195–200.
10. Мельник, А. В. Управління змінами в цифровій трансформації освіти. *Педагогічні науки та освіта : збірник наукових праць Запорізького обласного інституту післядипломної педагогічної освіти*, 2023. (42–43). с. 73–80.
11. Моніторинг щодо забезпечення функціонування державної мови в освітньому процесі у закладах загальної середньої освіти <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/monitoring-shhodo-zabezpechennya-funkci/>
12. Семенов О. Культуромовна особистість майбутнього учителя в об'єктиві концепції «Нова українська школа. Проблеми освіти: збірник наукових праць / ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти» МОН України. Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2018. Вип. 88 (частина 2). с. 205–215.
13. Семенов О.М. Культуромовна особистість молоді у проекції розвитку на засадах інфомедійної грамотності. *Українські студії в європейському контексті: зб. наук. пр.* 2024. № 8. с. 257–269.
14. Українська література. Навчальна програма для закладів освіти, що здійснюють підготовку тмолодших спеціалістів на основі базової загальної середньої освіти. Схвалено комісією з української літератури Науково-методичної Ради з питань освіти Міністерства освіти і науки України (протокол No 8 від 17 вересня 2018 р.) <https://drive.google.com/file/d/1go8YiP465cBBUHAQIKYj0Y72AmLFzpw2/view>
15. American Library Association. Framework for Information Literacy for Higher <https://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>
16. European Commission. A European approach to media literacy in the digital environment. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2007%3A0833%3AFIN%3AEN%3APDF>
17. UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. Paris: UNESCO <https://www.scirp.org/reference/referencespapers?referenceid=2812111>

REFERENCES

1. Grona N.V. Integration of Media Literacy in the Space of Ukrainian Literature. *Ukrainian Language and Literature at School. Scientific and Methodological Collection of the Chernihiv Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education named after K.D. Ushinsky*, 2024, No. 80-81, pp. 32–35.
2. Grona N.V., Klymovych, S.M., Solomakhin, A.F., Semenog, O.M., Yachmenyk, M.M. Media Literacy Practicum for HEIs: Educational and Methodological Guide on Non-Formal Education: Electronic Edition / N.V. Grona et al.; Ed. by O.M. Semenog, M.M. Yachmenyk. Sumy: SumDPU named after A.S. Makarenko, 2024. 222 p.
3. Demchenko L.P. The Impact of Media Education on the Development of Students' Critical Thinking. *Scientific Notes of NaUKMA. Pedagogical Sciences*, 2023, (3), pp. 45–53.
4. Drushlyak M., Semenog, O., Grona, N., Ponomarenko, N., Semenikhina, O. Typology of Internet Resources for Developing Media Literacy in Youth. *Information Technologies and Learning Tools*, 2022, Vol. 88, No. 2, pp. 1–11. Available at: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/4786>.
5. Zinchenko O.M. Innovative Approaches to Media Education in General Education Schools. *Information Technologies in Education*, 2021, (4), pp. 55–62.
6. Ivanchenko O.V. Media Literacy in the Information Society. *Scientific Notes of NaUKMA. Pedagogical Sciences*, 2020, (2), pp. 23–31.
7. Baranovska L.V. (Kyiv, Ukraine), Morska, L.I. (Rzeszów, Poland) (Eds.). *Innovative Educational Technologies: World and Domestic Experience in Continuous Education*. Bila Tserkva: TOV “Bilotserkivdruk”, 2022. 34 p.
8. Concept for the Development of Media Education in Ukraine. Available at: <https://mediaosvita.org.ua/wp-content/uploads/2016/12/%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F-%D0%BC%D0%B5%D0%B4%D1%96%D0%B0%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B8.pdf>.
9. Lapushkina N., Padalka, R. Media Education in Ukrainian Language and Literature Lessons. *Current Issues of Humanities*, Iss. 41, Vol. 2, 2021, pp. 195–200.
10. Melnyk A.V. Change Management in the Digital Transformation of Education. *Pedagogical Sciences and Education: Collection of Scientific Works of the Zaporizhzhia Regional Institute of Postgraduate Pedagogical Education*, 2023, (42–43), pp. 73–80.
11. Monitoring the Functioning of the State Language in the Educational Process in General Secondary Education Institutions. Available at: <https://sqe.gov.ua/diyalnist/monitoringovi-doslidzhennya/monitoring-shhodo-zabezpechennya-funkci/>.
12. Semenog O. Cultural and Linguistic Identity of Future Teachers in the Perspective of the New Ukrainian School Concept. *Education Problems: Collection of Scientific Works / Institute of Modernization of Educational Content of the Ministry of Education and Science of Ukraine*, Vinnytsia: TOV “Nilan LTD”, 2018, Iss. 88 (Part 2), pp. 205–215.
13. Semenog O.M. Cultural and Linguistic Identity of Youth in the Context of Media Literacy Development. *Ukrainian Studies in the European Context: Collection of Scientific Papers*, 2024, No. 8, pp. 257–269.
14. Ukrainian Literature. Educational Program for Educational Institutions Providing Training for Junior Specialists Based on Basic General Secondary Education. Approved by the Commission on Ukrainian Literature of the Scientific and Methodological Council on Education of the Ministry of Education and Science of Ukraine (Protocol No. 8 dated September 17, 2018). Retrieved from <https://drive.google.com/file/d/1go8YiP465cBBUHAQIKYj0Y72AmLFzpW2/view>
15. American Library Association. Framework for Information Literacy for Higher Education. Available at: <https://www.ala.org/acrl/standards/ilframework>.
16. European Commission. A European Approach to Media Literacy in the Digital Environment. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Available at: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM%3A2007%3A0833%3AFIN%3AEN%3APDF>
17. UNESCO. Global Media and Information Literacy Assessment Framework: Country Readiness and Competencies. Paris: UNESCO. Available at: <https://www.scrip.org/reference/referencespapers?referenceid=2812111>.

N. V. HRONA

*Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Communal Establishment “Ivan Franko Pryluky Humanitarian Pedagogical Applied College” of Chernihiv
Regional Council, Pryluky, Chernihiv region, Ukraine,
T. H. Shevchenko National University “Chernihiv Colehium”, Chernihiv, Ukraine
E-mail: natashagrona@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0003-2578-2865>*

O. M. SEMENOG

*Doctor of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of the Department of Ukrainian Language and Literature,
Sumy A. S. Makarenko State Pedagogical University, Sumy, Ukraine
E-mail: olenasemenog@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-8697-8602>*

**CULTURAL AND LINGUISTIC IDENTITY THROUGH THE PRISM OF UKRAINIAN
LITERATURE: APPLIED ASPECTS IN THE CONTEXT OF MEDIA LITERACY**

The article examines modern approaches to the formation of a culturally and linguistically competent individual through the means of the Ukrainian language in professional pre-tertiary education institutions (PPTE) in the context of media literacy. The main principles and conceptual foundations of media education are analyzed, and ways of their effective integration into the educational process are proposed.

The study emphasizes the significance of Ukrainian literature as a key component of Ukrainian education, contributing to the formation of national identity, moral and ethical values, patriotism, and civic consciousness. Particular attention is given to the role of media literacy in the development of critical thinking, reading competence, and overall educational productivity.

The experience of integrating media literacy into the study of Ukrainian literature is highlighted, particularly through the use of innovative teaching technologies, multimedia resources, and critical analysis of media content. The necessity of a comprehensive approach is substantiated, which includes constant updating of the educational content, the development of information and communication technologies, and the formation of resilience to informational influences.

The article summarizes the importance of systematically implementing media education approaches to achieve high results in the formation of culturally and linguistically competent individuals, capable of actively and consciously interacting with the informational environment while preserving national values and cultural identity.

Key words: professional pre-tertiary education institutions, media literacy, culturally and linguistically competent individual, Ukrainian literature, critical thinking.

УДК 811.161.2'373.7-042.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.3>

О. С. КОВАЛЬЧУК

*аспірант кафедри української літератури імені Михайла Возняка,
Львівський національний університет імені Івана Франка, м. Львів, Україна*

Електронна пошта: Ioleskovalchuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8507-9592>

ПОЕТИКА ЕРОСУ І ТАНАТОСУ В НОВЕЛАХ ІВАНА ФРАНКА «СОЙЧИНЕ КРИЛО» ТА «НЕНАЧЕ СОН»

У статті розглянуто особливості поетики Еросу і Танатосу в новелах Івана Франка «Сойчине крило» та «Неначе сон». З'ясовано генезу обраних творів та встановлено чинники, що вплинули на їхню появу. Здійснено поглиблений аналіз теоретичних і методологічних основ художньої філософії І. Франка та висвітлено заплутану взаємодію між життям і смертю, коханням і деструкцією в його творах. Проаналізовано використання символів, що є одними з найвиразніших аспектів функціонального виміру Франкової прози. Особливий фокус уваги спрямовано на концепції Еросу, які знаходимо в описах романтичних і сексуальних стосунків або в проявах життєвої сили, та Танатосу, або потягу до смерті й руйнації, який заслужено вважають однією із наскрізних тем в оповіданнях Франка. Поетика Еросу і Танатосу в малій прозі Франка засвідчує усвідомлення неминучості смерті та її всепроникного впливу на людину, а також демонструє жагу до життя, творення та любові. Результати, отримані в ході аналізу обраних новел, сприяють глибшому розумінню загальної панорами малої прози Франка. Сприйняття та критика творів Франка з часом розвивалися, спочатку зосереджуючись на соціальних і класових конфліктах, але все більше визнаючи психологічну та символічну глибину його прози. Сучасне літературознавство нині оцінює творчий спадок Івана Франка як вагомий внесок не лише в українську, а й у світову літературу, оскільки Франкова проза часто пов'язана із загальнолюдською проблематикою. Таким чином, мала проза Івана Франка виходить за межі традиційного літературознавчого аналізу, даючи багатий матеріал для роздумів над вічними темами Еросу і Танатосу. Це робить Франкові твори актуальними та значущими на всі часи, запрошуючи читачів та дослідників замислитися над складністю людського існування крізь призму майстерності його прозових творів.

Ключові слова: Ерос і Танатос, танатопоетика, Іван Франко, мала проза, психологічна новела.

Поставлення проблеми. Уміло вплетена в полотно творів Франка поетика Еросу і Танатосу вигідно виділяє стійкість та жагу до життя Франкових персонажів, які є представниками різних соціальних верств і сповідниками різних філософських поглядів. Поєднання життєствердних та гострих соціальних тем досі резонують з читачами. Сучасний дослідник знову перебуває у динамічному витку історії українського народу і заново відкриває для себе сенси, архетипи та символи, закладені в малій прозі Франка. Аналіз новел «Сойчине крило» та «Неначе сон» розкриє нові сенси та символи, які Іван Франко залучив через призму поетики Еросу і Танатосу. Дослідження психологізму героїв цих творів підтвердить глибокий зв'язок західноєвропейських тенденцій із модерною малою прозою Івана Франка.

Мета цього дослідження полягає в аналізі взаємодії двох антагонічних сил, що уособлюють життя та смерть, кохання та відчуження, радість та страждання, творчий початок і неми-

нучий занепад в окремих новелах Івана Франка та виявленні впливу цих мотивів на структуру та образну систему творів. Ці мотиви слугують ключем до розуміння філософських та естетичних поглядів письменника на людське існування, внутрішні конфлікти його персонажів та загальні життєві колізії.

Завданнями дослідження є: 1) Провести детальний аналіз творів «Сойчине крило» та «Неначе сон» з акцентом на мотиви Еросу і Танатосу; 2) виявити й проаналізувати символи, які представляють Ерос і Танатос у цих творах, розглянути їхнє значення і вплив на сюжети та персонажів; 3) з'ясувати, як взаємодія Еросу і Танатосу впливає на структуру розповіді та розвиток сюжету, а також як це відображається у виборі літературних засобів і стилістичних форм, які використовує Франко. Ці завдання сприятимуть кращому розумінню як окремих творів, так і прози І. Франка в цілому.

У ході дослідження були використані такі **методи:** індуктивний, метод психолінгвістич-

ного аналізу тексту, психоаналітичний, структурний, біографічний та рецептивно-естетичний. Зокрема, індуктивний метод дозволяє сформулювати висновки на основі окремих фактів або ознак, психолінгвістичний метод допомагає аналізувати мовленнєву діяльність у психологічних та лінгвістичних аспектах. Структурний метод допоможе віднайти художні взаємовпливи та зовнішні й внутрішні зв'язки в обраних оповіданнях. Біографічний метод звертає увагу на вплив подій в житті письменника на форму й зміст його творів, а рецептивно-естетичний підхід допоможе при аналізі особливостей сприйняття твору з погляду сучасників.

Аналіз попередніх досліджень. Основою джерельної бази стали літературно-критичні та фольклористичні праці, епістолярій та вибрані прозові твори Івана Франка, а також теоретичні напрацювання представників львівської франкознавчої школи: Івана Денисюка, Любомира Сеника, Миколи Легкого, Богдана та Наталії Тихолоз. Хоча тема Еросу й Танатосу саме в малій прозі Івана Франка вже потрапляла в поле наукової уваги різних дослідників, однак потребує більш детального висвітлення.

Виклад основного матеріалу. На межі XIX та XX століть проблеми Еросу і Танатосу зберігають константну актуальність, при цьому вплітаючись у характерні тенденції модерного періоду української літератури. Поряд із пильною увагою до соціальних проблем, правдивістю зображення повсякденного життя простих людей з'являються хитросплетіння витончених нелінійних нарративів, багатство символізму та навіть абсурдність і релятивізм.

Іван Франко активно розширював тематичні горизонти української прози. Його твори стали своєрідним відбитком галицького суспільства, відображаючи найважливіші проблеми тогочасного життя, де, за словами Е. Маланюка, «панував режим австро-угорської монархії, де зв'язок з західно-європейськими культурними осередками був ближчий, де національно-суспільне життя мало більш організований характер» [Маланюк : 81]. Малі прозові форми були серед улюблених жанрів І. Франка і займають, відповідно, більшу частину його творчого доробку, про що він сам писав у листі до Андрія Чайковського: «Я мініатюрист і мікроскопіст,

я привик знаходити цілий світ у краплі води, тож і не диво, що коли схочу обхопити ширшу сцену, ширший крайобраз, то силуюся обхопити і перенести його в душу читача з усіма безпосередніми подробицями, а се, звісно, задача понад силу мою, бо мій мікроскоп маленький, цілої околиці під нього не положиш» [Франко т. 50 : 74]. Зауваги І. Денисюка про сконденсованість жанру малої прози відкривають цілий комплекс питань, пов'язаних з жанровою і репертуарною палітрою української прози кінця XIX – початку XX століть [Денисюк : 132].

Уважний читач може насолодитися майстерним сплавом різноманітних модерністичних тенденцій, які проявилися у Франковій прозі в 1901–1913 рр., де, як слушно зазначив Микола Легкий, «<...> спостерігаються звернення до поезики імпресіонізму, символізму, експресіонізму й сюрреалізму, використання нових технік письма (одностороннього діалогу, «потоків свідомості», «віднайдених», утім, в попередні періоди творчості), потяг до досягнення трансцендентного, заглиблення в сутність співіснування глобальних морально-етичних категорій, порушення проблем тео- й антроподицеї, притчевість і параболізація художньої структури» [Легкий : 50]. Це особливо актуально для нашого дослідження, яке зосереджує увагу на повісті-новелі «Сойчине крило» (1905) та новелі «Неначе сон» (1908).

Звернення до жанру новели, на наш погляд, легко пояснити тим, що Франко високо цінував свободу, яку дає цей жанр як вічно зайнятому читачу, так і автору, що прагне «виявити найрізніші сторони свого таланту, блиснути іронією, зворушити нас впливом сконцентрованого чуття, очарувати майстерною формою» [Франко т. 41 : 524]. Коли наприкінці XIX ст. – на початку XX ст. українські письменники починають активно досліджувати світогляд героїв через призму психоаналізу, Коцюбинський стає батьком української психологічної новели, а Франкові твори, випереджаючи час, набирають рис модернізму, народжується психологічна повість-новела «Сойчине крило». Тонкий, немов перо пташини, ліризм оповіді обрамляє поезику Еросу й Танатосу в оповіді про смертельну й життєствердну силу кохання.

Такі нарративні засоби, як щоденникова форма викладу й оповідь від першої особи, забезпечують читача глибоким інсайтом в найпотаємніші думки головного героя, його внутрішній монолог, що сприяє ліризації оповіді та емпатичному прочитанню новели. Вже з перших сторінок від героя оповіді – відлюдька, сибарита Хоми, віє апатією і майже смертельним холодом: «Де колись хвилювало та бушувало, тепер тихо та гладко», «Я погубив багато цвітів по життєвій дорозі, похоронив багато ілюзій» [Франко т. 22 : 54], «Мое життя – як проста, широка, вигідна, гарними деревами висаджена алея, що веде...» [Франко т. 22 : 58]. Навіть улюблені квіти героя, як він згадує – хризантеми, які в тогочасній Європі найчастіше клали на могили в знак пам'яті, аби вшанувати мертвих [Twigs : 23]. Прослідковуємо також соціальну смерть героя через страх болю і страх жити: «І подумай собі, що іноді досить одного слова, щоб убити чоловіка, щоб навіки або на довгі літа зробити його нещасливим!» [Франко т. 22 : 59]. Схожі настрої відчуваються і в листах від коханої колись Марії. Спогадом і відгомонам звучить її лейтмотивна фраза «Се я була», в минулому часі, наче її вже й немає на світі й листа вона пише з іншого виміру.

Застосована Франком епістолярна форма викладу стає ідеальним підґрунтям для дослідження психології *femme fatale*, тієї, яку головний герой «від трьох літ споминає між помершими» [Франко т. 22 : 60]. Там, де Ерос допомагає людям вижити й соціально адаптуватися, Танатос спричиняє до ризикованої поведінки та повторення минулих травм і хаосу. Героїня чітко дає зрозуміти: зрошені сльозами картки – не що інше, як сповідь, виклад всього, що їй довелося пройти за три мученицькі роки й, власне, пишучи про них, вона заново переживає свою травму. В самій поведінці Марії теж можна прослідкувати самодеструктивні тенденції Танатосу. Наприклад, пізнавши гіркоту небезпечного для молодої дівчини світу, вона не відчуває можливості повернутися додому в безпеку: «Та я була вже зламана, приборкана своїм дотеперішнім життям. Що з собою робити? Куди податися? Я не знала. Вертати додому? До кого? Пощо?...» [Франко т. 22 : 86]. Але оповідаючи й переказуючи всі жахи, які прожила, жінка все ж таїть всередині крихту надії, вічної

любові «Віриш у бачення там? Я вірю. Здається, що якби на хвилю перестала вірити, здуріла б, руку наложила б на себе. А може, ся сама віра – симптом божевілля?» [Франко т. 22 : 91] в цих кількох рядках бачимо символізм внутрішнього конфлікту героїні, де з одного боку жага до життя, бажання зустрічі з коханим, а з іншого – думки про самогубство, сумніви й стан близький до нервового зриву. Помічаємо тут спорідненість зі словами Фрейда: «Притлумлений, опанований, спрямований на зовнішні об'єкти деструкційний потяг дає змогу его забезпечувати свої життєві потреби й опанувувати природу» [Фройд : 167].

У своїй праці «З останніх десятиліть ХІХ в.» Франко приділяє багато уваги становленню нової белетристики й так визначає головні її принципи та завдання: «її змагання – наблизитися скільки можна до музики. Задля сього вона незвичайно дбає о форму, о мелодійність слова, о ритмічність бесіди. Вона ненавидить усяку шаблоновість, ненавидить абстракти, довгі періоди і зложені речення. Натомість вона любить у смілих і незвичайних порівняннях, в уриваних реченнях, у півслівцях і тонких натяках» [Франко т. 41 : 524]. Майстерно дотримуючись цих засад, Франкові вдається змусити читача майже на дотик відчути напругу, адже от-от відбудеться злам світогляду його героя: «Лист. Не жадна кореспонденція. Нема окремої коверти і ніякої передачі. Значить – до мене. Хто се може писати?» [Франко т. 22 : 59]. Маленькі символічні натяки підводять нас до інтуїтивної думки, що зараз відбудеться щось екстраординарне: несподіваний елемент провісника весни, барвінку в новорічну ніч, пізній дзвінок, що порушує урочисту тишу і містичний лист із далекого китайського міста.

Попри лаконізм і сконцентрованість дії, опис інтер'єру кабінету Хоми дуже детальний, майже нехарактерний для жанру новели, що спонукає нас дослідити приховані в ньому символи. Наприклад, поряд з рядом осінніх квітів є барвінок – символ вічного життя [Коцур : 39]. Також герой звертає увагу на мармурову статуетку – хлопчика, що виймає з ноги терен – повторюваний образ у творчості Франка і посилення на його однойменне оповідання-притчу. Статуя оголеного хлопчика зображає людину в усій її вразливості до страждань. Саме таким

вразливим постає і наш герой, що, мов терен у нозі, носить в серці біль втраченого кохання. Оглядаючи кабінет й звиряючи подумки плани на самотню новорічну ніч, Хома згадує багато об'єктів що його оточують, тим самим розповідаючи про свій старанно створений образ естета, інтелектуала та ізольованого від світу сибарита, а втім, навіть серед них його погляд і думки постійно натикаються на перешкоди, як-от два келишки на столі, змушуючи його маневрувати думками між апатичним теперішнім, похороненим минулим і забороненим навіть у мріях майбутнім: «Коли до мене сміється, зо мною говорить, залицяється молода дівчина, особливо брунетка, мені все здається, що шкіра, і м'ясо, і нерви на її лиці робляться прозірчасті і до мене вишкіряє зуби страшна труп'яча голова» [Франко т. 22 : 56]. Крізь створений ним прихисток комфортного світогляду все одно проступає сила спогадів, сила Еросу, хоч як намагається Хома її позбутися. Це підкреслюють і думки Хоми щодо його ставлення до Мані: «Гарнесенько зібрав усі спомини, як кісточки зі спаленого покійника, зложив їх у штучно точену урну з карнеолу і поставив далеко в куток свого серця. Нехай стоїть, нехай буде як оздоба, а не як завада в житті» [Франко т. 22 : 62].

Неможливо не згадати й інші лейтмотивні символи, що з'являються в час найвищої напруги чи загострень сюжету. Часто ці символи антитетичні, як самі Ерос і Танатос. Якщо кращі часи кохання й милості Хоми та Мані супроводжує сойка, то після її вбивства, перед нездійсненим прощанням і раптовою розлукою, пара чує згуки сови, яка в народі асоціюється з птьмою та смертю, і самі герої зауважують: «Гарна птиця, <...> а коли отак загукає, то чогось поневолі на серці моторошно робиться. – Наче щось живе вмирає, <...>» [Франко т. 22 : 74]. Маня, звісно, говорить саме про їхнє кохання, що стояло на межі смерті в той момент.

Звукові враження підсилюють погане передчуття, що вимальовується перед читачем: «Мене душив шалений сміх. Я залилася п'яним, божевільним реготом. – Ха, ха, ха!» [Франко т. 22 : 75]. Сміх, який ми чуємо від Мані, сплітається з розмовою про любов і смерть, збільшують напругу й підводять до химерного двоїстого відчуття, зменшуючи нашу надію на щасливий

кінець: «А мені було так смішно, так смішно!..» [Франко т. 22 : 74]. Іншим, зоровим, елементом опису є червона сукня, яку має на собі героїня в час розлуки. Цікаво, що в цей доленосний вечір її доповнює брошка з опалом, який довгий час вважався каменем злодіїв і в другій половині XIX ст. його почали асоціювати з поганою вдачею та смертю [Fernie : 248-249]. Під час фінальної зустрічі Маня теж має цю сукню на собі, але уже з вуаллю. Немов свою любов, проносить вона сукню крізь всю свою подорож: «Я бережу її, як святість, як найдорожчу пам'ятку» [Франко т. 22 : 77]. Зрештою, сукня стає також і символом новонародженої надії героїв на кохання.

Варто зауважити, що Ерос у Франка багатолікий, його персонажі виражають свою любов настільки по-різному, що навіть не можуть розпізнати її в поведінці одне одного. У Хоми кохання раціональне, його холодний темперамент, інтелектуальні розмови, практичні міркування не зустрічають відгуку в гарячій, запальній натурі Мані. Про це думає і сам Хома: «А може, її й правда? Може, вона під впливом свого темпераменту, своєї крові, своєї вдачі робила так, як мусила і не могла інакше? Ха, ха, ха! Я, освічений чоловік, матеріаліст і детермініст, і ставлю таке питання! Я вірю, що в природі ані один атом не порушається інакше, як під впливом неминучої кінечності, і я смію ще сумніватися, щоб людина могла поступати не так, як мусить?» [Франко т. 22 : 65]. Описуючи вечір свого зникнення, дівчина пригадує довгі тиради Хоми про політику, його «легковірність» і сліпоту, а також те, як він не сказав слів, яких вона так чекала. З його погляду, відповідати на питання про щастя було «<...> профанацією сеї райської хвилі» [Франко т. 22 : 76]. Такі різні втілення Еросу призводять стосунки героїв до неможливості бути разом і багатьох жалів у майбутньому, але зрештою жодне з цих втілень не постає приниженим і применшеним в очах читачів. Самі персонажі теж розуміють свої помилки: «Дурень, дурень! Засліплений, егоїстичний дурень! І як я міг тоді не розуміти тебе? Як моє глупе серце не спалахнуло, як мої уста не крикнули, як мої руки, мої зуби не вплилися в тебе? Адже ж я знаю, розумію тепер, що та хвиля рішила про мою долю. Що в тій хвилі я втратив тебе» [Франко т. 22 : 76].

Трансформація Хоми, його перехід від внутрішньої смерті до воскресіння почуттів відбувається поступово. Каталізатором щоразу стає уривок оповіді Марії, збуджуючи в ньому бурю емоцій. Якщо на початку Хома категоричний, то згодом незворушність обертається гнівом, цікавістю і жалем, а тоді він і зовсім замочує картку слізьми – його світогляд, що став для нього панциром, розбивається вщент об щирість любові: «Що врятувалося, переходячи через стільки могил, що лишилося живе в наших серцях по стількох руїнах – нехай живе! Нехай надіється!» [Франко т. 22 : 92].

Вартим уваги в контексті дослідження поезики Еросу і Танатосу є і хронотоп новели. Події, які згадуються в ретроспективі, сповнені еротичних мотивів та жаги, відбуваються у живому лісі в часових межах весни-літа: «Тямиш той ліс із його полянами і гущавинами, з його стежками й лініями, з його зрубам та хащами, де стояли високі квітки з тужливо похиленими головками, де до сонця грали тисячі сверщків, а в повітрі бриніли мільйони мушок, а в затишках гніздилися рої співучих пташок <...>» [Франко т. 22 : 61]. Тим часом Танатос, що останні три роки керує помислами й долями героїв, водить їх самотніми тимчасовими прихистками та навіть Сибіром з його вічною зимою. «Де ти тепер? Чи все ще там, у тім кровавім Порт-Артурі, серед ранених та призначених на загибель, сама носячи своє велике кладовище в серці? Чи, може, давно вже твої кості розмиває бурхливе Жовте море?» [Франко т. 22 : 92]. Але зрештою часопростір приводить Марію до коханого, якого вона так жадала ще хоч раз побачити, і Франко дозволяє нам, читачам, боязку надію, що більше він їх ніколи не розведе. Бо завжди є непевність, про яку слушно писав Богдан Тихолоз: «Адже суперечлива, амбівалентна природа любові містить в собі як “своє інше” – біль, страждання, навіть ненависть і смерть» [Тихолоз Б. : 78].

Новела Івана Франка «Неначе сон» – один із його найкоротших прозових творів, який І. Денисюк назвав «останнім спалахом великого таланту перед його затьменням» [Денисюк : 204]. Ця новела має чіткі ознаки жанру ідилії, який, за словами Р. Голода, «виявився надзвичайно продуктивним» для Франка [Голод : 358]. У вступному позасюжетному від-

ступі автор роздумує над доцільністю виловлювання спогадів «сіттю слова», які з’являються йому немов сни, та пробуджують сильні емоції. Таким чином сигналізуючи нам, що ця історія буде наче «<...> напівсон, напівмрія, напіввізія <...>» [Денисюк : 204]. На тлі сільської місцевості, подібної до рідних земель Франка, переплітаються сімейні та позашлюбні стосунки. Автор знайомить нас із родиною старого вдівця Мирона, його матір’ю, яка попри фізичну слабкість тримає повний контроль над господарством, та молодією дружиною Марисею. Центральним у новелі є трикутник між Мироном, Марисею та її коханцем Нестором, місцевим дяком. Розвиток їхніх стосунків стає благодатним ґрунтом для дослідження тем вірності, сексуального потягу та конфліктів між особистим щастям і соціальними нормами.

На початку новели бачимо яскраво описану селянську хату в оточенні квітучої природи під світлом літнього сонця опівдні. Через те, що ця пора доби часто фігурує у творах Франка, Іван Денисюк назвав його «поетом полудня» [Денисюк : 206]. Цікаво, що Франко обирає саме таку пору, коли згідно із давніми народними повір’ями відбуваються чари й дива. На декілька «див» у цій новелі (горщики, які киплять без вогню, бабуся, яка вперше за довгий час злазить з печі і красуня-невістка) звернув увагу Любомир Сенік у своїй статті про психологізм художньої прози І. Франка. Ідилічний пейзаж служить фоном для людської драми, що розгортається всередині, підкреслюючи дихотомію між зовнішнім спокоєм та бурхливими емоціями героїв.

Мирон вже старий і, схоже, нездатний або неохочий мати дітей, чим створює перешкоду для молоді дружини. На додачу, він поводить досить байдужо і пасивно, немов уже втратив жагу до життя. Марися ж навпаки, уособлює жвавість і стійкість життя, вона «висока, статна і гарна молодичка», а «<...> її дівочі ще груди підносяться і хвилюють, мов у якімось зворушенні <...>» [Франко т. 22 : 319], такі описи однозначно підкреслюють символізм життєвої сили Еросу. З опису зовнішності Нестора ми розуміємо, що він теж втілює цю силу: «Се був високий вродливий парубок з високим чолом, отіненим золотистими кучерями, з простим, мов із слонової кості виточеним, носом, з розкішними губами,

крізь які проглядали білі рівні зуби – ідеал сільського красеня, принада для дівчат і молодиць» [Франко т. 22 : 320]. Тут помічаємо один із проявів протистояння сил Еросу і Танатосу: молода і життєрадісна дівчина та старий і байдужий чоловік, який через шлюбний союз створює для дівчини метафоричну «клітку». Цю ідею бачимо і в тексті Франка, коли він описує похід Марисі по воду: «Весела як пташка, що з клітки випурхнула на волю» [Франко т. 22 : 319]. Марися і Нестор зустрічаються на перехресті стежок, проте тепер «це не перехрестя людських доль і не символ трагічний нездійсненності мрій про злуку закоханих» [Денисюк : 207], як це часто було в інших Франкових творах. Цього разу все відбувається невимушено та органічно: «Вона пішла за ним, і за хвилину обоє щезли в розкішному морі сіро-зеленого жита, а над ними щасливо шуміли недоспілі ще колосочки, колисані ледве чутним подихом горячої, полуденної літньої днини» [Франко т. 22 : 320]. У минулому Ерос у літературі промовляв вустами не завжди чітких символів, напівпрозорих натяків і алегоричних недомовленостей, тож читач радше «відчував» еротизм, аніж отримував від автора деталізовані описи. Це ми й бачимо, чи радше відчуваємо у натяку на близькість Марисі та Нестора.

Проте, як слушно зауважує І. Денисюк, «простота тут оманлива, ілюзорна» [Денисюк : 208]. Присутність в оповіданні Танатосу тонко переплітається з підводними течіями небезпеки та потенціалу морального та соціального занепаду. Це спричинено адюльтером Марисі, який загрожує структурі сім'ї та, як наслідок, традиційним цінностям суспільства. Звернемо увагу на яскравий епізод з кипінням молока без вогню: «І о диво: молоко в горшках немовби кипіло, клекотіло, шуміло і клубилося і почало, мов кип'яток, утікати з горшків, заливаючи лавку і поміст холодною піною» [Франко т. 22 : 321], який символізує глибокі внутрішні потяги, що можуть вирватися на свободу під впливом зовнішніх чи внутрішніх обставин. Цей фрагмент у творі віддзеркалює взаємодію сил Еросу та Танатосу: Ерос у цьому контексті представляє бурхливу жагу до життя та пристрасть, яка виходить за рамки звичних меж, в той час як Танатос постає у руйнівній потенції зради й наслань, які загрожують

порядку і стабільності. Іван Денисюк майстерно пояснив значення цього чудесного покажчика, ще й підсилив свої слова прикладами із фольклорних, історичних та пісенних джерел, використання яких у новелі він назвав «модерністичним фольклоризмом» [Денисюк : 214].

У кульмінаційній сцені свекруха обіймає Марисю, називаючи її «доненькою», «квіточкою», та «радістю», попри те, що дізналася про її зраду. Це прийняття можна сприймати як підтримку потягу до продовження роду, який переважає над моральними нормами, мовляв, прагнення до створення нового життя важливіше, ніж вірність сімейним цінностям та інституту шлюбу (якщо шлюб не забезпечує цього базового призначення людини). Богдан та Наталія Тихолоз назвали це вищою логікою продовження роду, що виявляється сильнішою й важливішою, аніж буденна логіка родинно-шлюбних стосунків [Тихолоз Б., Тихолоз Н. : 209]. Зі слів свекрухи «А про всяке наслання не турбуйся. Я навчу тебе всього, що сама знаю» [Франко т. 22 : 322] ми розуміємо, що це вона посприяла зустрічі Марисі з Нестором, і що «наслання», певно, взагалі не було. Ми також бачимо в цих діях зв'язок з описом життєвої філософії старої жінки: вона завжди старається робити все «щоб не тратити часу марно» [Франко т. 22 : 319]. Стара жінка прагне передати Марисі свої знання та вміння, а також хоче, аби Марися дала світові нове життя, щоб привела їм онука із «золотою голівкою», що, безумовно, є втіленням сили Еросу на декількох рівнях (передача знань молодшим поколінням, створення нових зв'язків між минулим, теперішнім та майбутнім, та продовження роду, створення нового життя). Любомир Сенік влучно зауважив: «Марися по-своєму знаходить вихід у майбутнє, якого прагне бабуся, а Марися, певна річ, не заперечує. Але не заперечене мусить стати таємницею для всіх героїв новели» [Сенік : 54]. Таким чином, Ерос, перебуваючи в таємниці, продовжує боротися із перешкодами, які створив для нього Танатос.

Результати й висновки. Розглянуті особливості поетики у новелах «Сойчине крило» та «Неначе сон» засвідчують присутність взаємодії та протидії Еросу й Танатосу, що філігранно вплетені до текстової матерії через майстерність Івана Франка як новеліста. Помічаємо

це і в створенні сюжетно-композиційної канви, і в виборі стильової специфіки творів. Разом з тим відзначаємо й Франкову феноменальну обізнаність в українській та світовій традиції новелістичного дискурсу.

Новела «Сойчине крило» стала довершеним витвором на межі модерних тенденцій, вмістивши в собі новаторські ходи та інтелектуальну співпрацю з читачем, адже повністю вона розкривається лише після віднайдення усіх прихованих символів. Ми переконалися, що багатство наративних засобів дозволяє проникнути у внутрішній світ і свідомість героїв, а влучні тропи й багатошаровість символів піднесли новелу на новий рівень самотності.

Новелу «Неначе сон» можна сприймати крізь призму літературно-фольклорного символізму та сюрреалізму. Також помічаємо коливання між символами Еросу та Танатосу в оповіді, яка перетинає сфери сну та реальності,

досліджуючи позачасові теми кохання, зради та пошуку особистої реалізації й продовження життя всупереч перешкодам.

Загалом мистецький внесок Івана Франка демонструє значну інтеграцію документування людського досвіду та стану через його залучення до імпресіоністичної та модерністичної поетики. Дослідження літературно-критичної та мистецької спадщини Франка показує, що присутність тем Еросу й Танатосу, інтегрованих через парадигми імпресіонізму та модернізму в українській літературі є не просто випадковим, а передбачуваним і послідовним наслідком, сформованим властивим прогресом національного літературного наративу. Їхня постійна присутність в тій чи іншій формі в Франковій малій прозі є свідченням живучості людського духу та стрижневої ролі літератури у збереженні й плеканні культурної ідентичності в умовах коли все інше практично не має значення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Голод Р. Іван Франко та літературні напрями кінця XIX – початку XX століття. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2005. 288 с.
2. Денисюк І. Літературознавчі та фольклористичні праці: У 3 т., 4 кн. – Львів: Літературна агенція «Піраміда», 2005. Кн. 2. 527 с.
3. Коцур В. (ред.) та інш. Енциклопедичний словник символів культури України. 5-е вид. Корсунь-Шевченківський: ФОП Гавришенко В. М., 2015. С. 39.
4. Легкий М. Проза Івана Франка: поетика, естетика, рецепція в критиці: монографія / наук. ред. Євген Нахлік; ДУ «Інститут Івана Франка НАН України; Львівський національний університет імені Івана Франка. Львів, 2021.
5. Маланюк Е. Франко незнаний. Книга спостережень. Проза. Торонто: Гомін України, 1962. С. 81–90.
6. Сенік Л. Психологізм художньої прози Івана Франка в контексті нових естетичних тенденцій: новели «Син Остапа», «Мій злочин», «Неначе сон» // Укр. літературознавство. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2019. Вип. 84. С. 50–58.
7. Тихолоз Б. Ерос versus Танатос (філософський код “Зів’ялого листа”) Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2004. 89 с. (Серія: «Дрібненька бібліотека»; Ч. 11).
8. Тихолоз Б., Тихолоз Н. «Голос духа чути скрізь...» (Міфологічні персонажі в структурі Франкового тексту) // Міфопоетичні образи в художньому світі Івана Франка (ейдологічні нариси) / Катерина Дронь, Богдан Тихолоз, Наталія Тихолоз, Алла Швець. Львів, 2007. С. 170–231.
9. Франко І. Зібрання творів: у 50 т. Київ: Наукова думка, 1979. Т. 22. 520 с.
10. Фройд З. Основні категорії психоаналізу // Всесвіт. 1991. № 5. С. 164–170.
11. Fernie W. Precious Stones for Curative Wear. Bristol: John Wright & Co. 1907. pp. 248–249
12. Twigs W. Chrysanthemum, Illustrated edition, London, England: Reaktion Books. 2020. p. 23.

REFERENCES

1. Holod R. (2005) Ivan Franko ta literaturni napriamy kintsia XIX – pochatku XX stolittia. [Holod R. Ivan Franko and literary trends of the late 19th and early 20th centuries]. Ivano-Frankivsk: Lileia-NV, 288 s. [in Ukrainian].
2. Denysyuk I. (2005) Literaturoznavchi ta folklorystychni pratsi: U 3 t., 4 kn. [Denysyuk I. Literary studies and folkloristic works: In 3 volumes, 4 books]. Lviv: Literaturna ahentsiia «Piramida». Kn. 2. 527 s. [in Ukrainian].
3. Kotsur V. (red.) ta insh. (2015) Entsyklopedychnyi slovnyk symvoliv kultury Ukrainy. 5-e vyd. [Kotsur V.P. (ed.) and others. Encyclopedic Dictionary of Cultural Symbols of Ukraine]. Korsun-Shevchenkivskiy: FOP Havryshenko V. M. s. 39 [in Ukrainian].
4. Lehkyi M. (2021) Proza Ivana Franka: poetyka, estetyka, retseptsiia v krytytsi: monohrafiia / nauk. red. Yevhen Nakhlik; DU «Instytut Ivana Franka NAN Ukrainy; Lvivskiy natsionalnyi universytet imeni Ivana Franka. [M. Lehkyi.

Prose of Ivan Franko: poetics, aesthetics, reception in criticism: monograph / science. ed. Evgeny Nakhlik; Ivan Franko Institute of the National Academy of Sciences of Ukraine; Lviv Ivan Franko National University]. Lviv. [in Ukrainian].

5. Malaniuk E. (1962) Franko neznanyi. Knyha sposterezhen. Proza. [Malanyuk E. Franko unknown. Book of observations. Prose]. Toronto: Homin Ukrainy, S. 81–90. [in Ukrainian].

6. Senyk L. (2019) Psykholohizm khudozhnoi prozy Ivana Franka v konteksti novykh estetychnykh tendentsii: novely «Syn Ostapa», «Mii zlochyn», «Nenache son» // Ukr. literaturoznavstvo. [Senyk L. Psychologism of Ivan Franko's literary prose in the context of new aesthetic trends: the short stories "Son of Ostap", "My Crime", "Like a Dream"]. Lviv: LNU imeni Ivana Franka. Vyp. 84. S. 50–58 [in Ukrainian].

7. Tykholoz B. (2004) Eros versus Tanatos (filosofskyi kod "Zivialoho lystia") [Tykholoz B. Eros versus Thanatos (philosophical code of "Withered Leaves")]. Lviv: Vydavnychiy tsentr LNU im. I. Franka. 89 s. (Serii: «Dribnenka biblioteka»; Ch. 11). [in Ukrainian].

8. Tykholoz B., Tykholoz N. (2007) «Holos dukha chuty skriz...» (Mifolohichni personazhi v strukturi Frankovoho tekstu) // Mifopoetychni obrazy v khudozhnomu sviti Ivana Franka (eidolohichni narisy) / Kateryna Dron, Bohdan Tykholoz, Nataliia Tykholoz, Alla Shvets. [Tykholoz B., Tykholoz N. "The voice of the spirit can be heard everywhere..." (Mythological characters in the structure of Franko's text) // Mythopoetic images in the artistic world of Ivan Franko (eidological essays) / Kateryna Dron, Bohdan Tykholoz, Natalia Tykholoz, Alla Shvets]. Lviv. S. 170–231. [in Ukrainian].

9. Franko I. (1979) Zibrannia tvoriv: u 50 t. [Franko I. Collection of works: in 50 volumes]. Kyiv: Naukova dumka. T. 22. 520 s. [in Ukrainian].

10. Froid Z. (1991) Osnovni katehorii psykhoanalizu [Freud Z. Basic categories of psychoanalysis]. Vsesvit. № 5. S. 164–170. [in Ukrainian].

11. Fernie W. (1907). Precious Stones for Curative Wear. Bristol: John Wright & Co. [in English].

12. Twigs W. (2020) Chrysanthemum, Illustrated edition, London, England: Reaktion Books [in English].

O. S. KOVALCHUK

Postgraduate Student at the Department of Ukrainian Literature named after Mykhailo Vozniak, Lviv National University named after Ivan Franko, Lviv, Ukraine

E-mail: loleskovalchuk@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-8507-9592>

POETICS OF EROS AND THANATOS IN IVAN FRANKO'S SHORT STORIES "THE JAY'S WING" AND "AS IN A DREAM"

The article is focused on the peculiarities of the poetics of Eros and Thanatos in Ivan Franko's short stories "The Jay's Wing" and "As in a Dream". The genesis of the selected works is clarified and the factors that influenced their appearance are identified. An in-depth analysis of the theoretical and methodological foundations of Ivan Franko's artistic philosophy is carried out and the intricate interaction between life and death, love and destruction in his works is highlighted. The use of symbols, which are one of the most expressive aspects of the functional dimension of Franko's prose, is analyzed. Particular attention is paid to the concepts of Eros, which are found in the descriptions of romantic and sexual relationships or in manifestations of life force, and Thanatos, or the desire for death and destruction, which is deservedly considered one of the recurring themes in Franko's stories. The poetics of Eros and Thanatos in Franko's short fiction demonstrates the awareness of the inevitability of death and its pervasive influence on a person, and also demonstrates the lust for life, creation, and love. The results obtained from the analysis of the selected short stories contribute to a deeper understanding of the overall scope of Franko's short fiction. The perception and criticism of Franko's works have evolved over time, initially focusing on social and class conflicts, but increasingly recognizing the psychological and symbolic depth of his prose. Contemporary literary criticism now evaluates Ivan Franko's creative heritage as a significant contribution not only to Ukrainian but also to world literature, since Franko's prose is often associated with universal issues. Thus, Ivan Franko's short prose goes beyond traditional literary analysis, providing rich material for reflection on the eternal themes of Eros and Thanatos. This makes Franko's works relevant and significant for all time, inviting readers and researchers to reflect on the complexity of human existence through the lens of the mastery of his prose.

Key words: Eros and Thanatos, thanatopoetics, Ivan Franko, short prose, psychological short story.

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

UDC 811.111'367'373'38

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.4>

V. M. BOICHUK

*Ph.D. in Philology, Senior Lecturer at the Department of Philology,
Municipal Higher Educational Institution "Lutsk Pedagogical College" of the Volyn Regional Council,
Lutsk, Ukraine*

E-mail: boichukvalia@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-9870-2195>

N. V. YEFREMOVA

*Ph.D. in Philology, Associate Professor,
Associate Professor at the Conversational English Department,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine*

E-mail: yefremova05@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-1476-1831>

LEXICAL-SYNTACTIC AND SYNTACTIC STYLISTIC DEVICES IN PESSIMISTIC UTTERANCES (A STUDY OF THE 20TH-CENTURY ENGLISH PROSE)

This paper focuses on the stylistic means and devices that contribute to the generation of pessimistic discourse in the 20th-century English prose. The study aims to identify the stylistic expressive means and devices employed by the authors to create the pessimistic tonality of narration. The study employs a convenience sampling method and content analysis to ensure the reliability and validity of the results. It has been carried out by using the Tropes V8.4 software which identified both direct (the lexical units designating the phenomenon of pessimism) and indirect (the contextual markers of pessimism) indicators of the pessimistic narration.

It has been revealed that pessimistic utterances are constructed by the authors of literary works applying to the stylistic context, which highlights the internal emotional state of a pessimist, i. e. their feelings, emotional and behavioral reactions. The research identifies lexical-syntactic (simile) and syntactic (rhetorical questions, inversion, repetition, parallel constructions, interrupted sentences) stylistic devices implemented in the pessimistic utterances to express the pessimistic character's worldview revealing the range of basic, adjacent, and related qualitative features of pessimism which create general emotional tension and increase the expressiveness of narration.

It has been determined that lexical-syntactic and syntactic stylistic devices in pessimistic utterances refer to pessimism in its situational aspect, that is as a product of individual experience reflecting the expectation of a negative result in a specific situation involving certain adaptive actions. The study contributes to the development of linguistic semantics, communicative linguistics, and discourse studies by enriching the knowledge of idiostyles. The proposed methodology of the given research is considered promising within the framework of linguistic semiotics and psycholinguistics.

Key words: pessimism, pessimistic utterance, pessimistic discourse, qualitative features of pessimism, pessimistic tonality, lexical-syntactic stylistic devices, syntactic stylistic devices.

Introduction. Pessimism as an existential phenomenon, has more than once been the object of investigation in philosophy, psychology, anthropology, linguistics [Schopenhauer; Carver; Fox; Rombach]. While continuing this trend, our research is concentrated on some lingual means of the construction of pessimistic discourse, which is "represented by a complex system of lexical, syntactic, stylistic and pragmatic means of representation of a speaker's pessimistic worldview" [Boichuk : 4].

Pessimistic utterances, being the basis of pessimistic discourse, are constructed by the authors of literary works taking into consideration communicative strategies and tactics of pessimistic characters, their intentions, and goals, which are verbalized using various language units on different language levels. The generation and interpretation of pessimistic utterances is impossible without applying to the stylistic context, within which the internal emotional state of a pessimist, i. e.

their feelings, emotional and behavioral reactions are verbalized. Some lexical, lexical-syntactic, and syntactic devices [Kukharenko] contribute to the expression of the speaker's pessimistic worldview and this way to the creation of pessimistic discourse.

To gather and analyze the data for the research both the convenience sampling method and content analysis were applied. Content analysis was carried out by using the Tropes V8.4 software which identified the lexical units designating the phenomenon of pessimism (the semantic structure of which represents semantic components that point out basic, adjacent, and related qualitative features of pessimism) and indirect indicators of the pessimistic narration – the contextual markers of pessimism, “characterized by negative semantics of their elements which capture, confirm, clarify, complete, and explain causes, aspects, consequences, and ways of expressing pessimism” [Volkova : 285–286].

The purpose of this research is to define the stylistic expressive means and devices employed by the authors to create the pessimistic tonality of narration. The specific research objectives are as follows: 1) to reveal lexical-syntactic stylistic devices in pessimistic utterances which add to the construction of pessimistic discourse in English fiction; 2) to identify syntactic stylistic devices and the functions they perform in pessimistic narration.

Results and discussion. A lexical-syntactic stylistic device that reflects the pessimistic worldview of a literary character is simile – a figure of speech represented by various syntactic constructions that reflect the mental operation of combining two objects, phenomena, situations, and features based on their similarity, or establishing analogies between them [Selivanova : 475]. Carrying out expressive and evaluative functions, similes in pessimistic utterances strengthen the emotionality of the pessimist's speech and focus attention on some aspects of the expression of a pessimistic worldview. For example:

“Is wanting to kill yourself a sign of going mad?”

“No. Anyway you don't want to kill yourself. You're just a bit depressed.”

“Depressed! Oh if you knew what it's like to be me. I feel **as if I were made of old rags, a corpse**

made of old rags. Oh Bradley, don't leave me, I shall go mad in the night” [Murdoch].

Comparing herself to a corpse, the protagonist expresses her pessimistic worldview, focusing the interlocutor's attention on such qualitative features of pessimism as “pain” and “despair” (basic features), “suffering” (adjacent feature), which are complemented by the indication of hopelessness and negative expectations with the help of such contextual markers of pessimism as “to kill yourself”, “Depressed!”, “I shall go mad in the night”.

Among the syntactic stylistic devices that contribute to the verbalization of the character's pessimistic worldview in English fiction, we single out rhetorical questions, inversion, repetition, parallel constructions, and interrupted sentences.

Rhetorical questions are defined as interrogative statements that perform a secondary function due to the functional transposition. In this case, the speaker uses a rhetorical form of a statement to make it more expressive. The transposed substitution of the imperative or declarative sentence for a rhetorical question is used for a specific communicative and expressive purpose. Rhetorical questions as a result of transposition are a vivid case of inconsistency of form, content, and intention.

The use of rhetorical questions in pessimistic utterances is determined by the character's desire to express his/her attitude to what is being said or to have an emotional impact on the listener. Convincing the addressee of something, influencing him/her, and forcing the interlocutor to change the mind is no less important than simply changing his/her informational state. Thus, the emotional aspect of the message in a rhetorical question dominates over the logical one. For example:

A bleakness came into his eyes, and the lines of his mouth grew severe and harsh. He was evidently in a pessimistic mood.

“**Then to what end?**” he demanded abruptly, turning back to me. “**If I am immortal – why?**” [London : 40];

“No, not so bad,” Ricardo said, with indifference. “It's my opinion that men will gamble as long as they have anything to put on a card. Gamble? That's nature. **What's life itself?** You never know what may turn up. The worst of it is that you never can tell exactly what sort of cards you are holding yourself. **What's trumps?** – that is the question. See? Any man will gamble if only he's given

a chance, for anything or everything. You too –” [Wilson : 94].

In the examples above the rhetorical questions (*Then to what end?, If I am immortal – why?, What’s life itself?, What’s trumps?*) create emotional tension, strengthen the expressiveness of speech and within the stylistic context contribute to the expression of a pessimistic worldview, which is supported by the contextual markers of pessimism “bleakness”, “the lines of his mouth grew severe and harsh”, “a pessimistic mood”, “indifference”, “You never know what may turn up”, “you never can tell exactly”. In the analyzed fragments these contextual markers of pessimism indicate such qualitative features of pessimism as “uncertainty”, “distrust”, “doubt”, “indecision”, “apathy”.

One more syntactic stylistic device used by the authors of literary works to construct pessimistic discourse is inversion. As one of the main means of expressing emotionality, the order of words focuses the addressee’s attention on certain elements of the pessimistic utterance. Violation of the neutral correlation of the components of the actual sentence division with the components of the information structure of the discourse emotionally marks the statement. At the same time, the most pronounced emphasis is laid on the initial position of the logical division, which is associated with the expression of strong feelings by the pessimistic character. For example:

*And so she went down and said to her husband, “Why must they grow up and lose it all? **Never will they be so happy again.**” And he was angry. Why take such a gloomy view of life? he said. It is not sensible. For it was odd; and she believed it to be true; that with all his gloom and desperation he was happier, more hopeful on the whole, than she was. Less exposed to human worries – perhaps that was it. He had always his work to fall back on. Not that she herself was “pessimistic,” as he accused her of being. Only she thought life – and a little strip of time presented itself to her eyes – her fifty years. There it was before her – life. Life, she thought – but she did not finish her thought [Woolf 1994 : 48].*

In the given example, the change in the direct word order focuses the interlocutor’s attention on the initial element of the pessimistic utterance “Never”, which, creating the general emotional tension alongside the contextual markers of pes-

simism “*Why must they grow up and lose it all?*”, “*take such a gloomy view of life*”, “*pessimistic*”, and “*pessimist*”, indicates such qualitative features of pessimism as “uncertainty”, “distrust”, “doubt”, “indecision”, and “hopelessness” and reflects the pessimistic character’s sadness.

A common syntactic stylistic device used by the authors to create pessimistic narration is repetition. In pessimistic utterances, repetition performs strengthening, distinguishing, and emotional-expressive functions. Repetition of any element in the utterance (lexical or syntactic repetition) makes it a noticeable, important fragment of speech. Repetition contributes to the rhythmic and melodic organization of the utterance and thus helps the speaker attract the attention of the interlocutor. By the effect of nominative redundancy, repetitions affect the emotional perception, thoughts, and actions of the addressee. For example:

*“**Never confess! Never, never!** An **untimely** joke is a source of bitter regret always. Sometimes it may ruin a man; not because it is a joke, but because it is **untimely**. And a **confession** of whatever sort is always **untimely**. The only thing which makes it supportable for a while is curiosity. You smile? Ah, but it is so, or else people would be sent to the rightabout at the second sentence. How many sympathetic souls can you reckon on in the world? One in ten, one in a hundred – in a thousand – in ten thousand? Ah! What a sell these **confessions** are! What a horrible sell! You seek sympathy, and all you get is the most evanescent sense of relief – if you get that much. For a **confession**, whatever it may be, stirs the secret **depths** of the hearer’s character. Often **depths** that he himself is but dimly aware of. And so the righteous triumph secretly, the lucky are amused, the strong are disgusted, the weak either upset or irritated with you according to the measure of their sincerity with themselves. And all of them in their hearts brand you for either mad or impudent...”*

I had seldom seen Marlow so vehement, so pessimistic, so earnestly cynical before [Conrad : 94].

The repetition of the lexemes *never*, *untimely*, *confession*, and the lexeme *depth* in the plural strengthens the general emotionality of the utterance, focusing the addressee’s attention on uncertainty, despair, mistrust, disappointment, and negative expectations experienced by the pessimistic char-

acter. This is also indicated by the contextual markers of pessimism “*source of bitter regret*”, “*it may ruin a man*”, “*How many sympathetic souls can you reckon on in the world?*”, “*brand you for either mad or impudent*”, “*vehement*”, “*pessimistic*”, and “*earnestly cynical*”.

“*But, papa,*” she cried, “*I haven’t been shut up like you.*” She didn’t mind speaking of it because he was innocent. He hadn’t been understood. It was a misfortune of the most cruel kind but no more disgraceful than an illness, a maiming accident, or some other visitation of blind fate. “*I wish I had been too. But I was alone out in the world, the horrid world, that very world which had used you so badly*” [Conrad : 158].

The repetition of the lexical unit *world* contributes to the emphatic indication of the subjectively meaningful information and the intensification of the qualitative features of pessimism “*misfortune*”, “*despair*” (basic features), “*suffering*”, “*depression*” (adjacent features), “*disappointment*”, “*loneliness*” (related features), which are indicated by the contextual markers of pessimism “*misfortune of the most cruel kind*”, “*some other visitation of blind fate*”, “*alone*”, “*horrid*”, “*used you so badly*”.

Syntactic repetition is the basis for syntactic parallelism, which is grounded on the identity of the syntactic structure, modality, and intonation of two contact sentences or their parts [Selivanova : 445]. Syntactic parallel constructions strengthen the expressiveness of speech, increase its emotional density, and demonstrate the ability to increase the pragmatic potential of pessimistic utterances. For example:

“*If we could mount together, if we could perceive from a sufficient height,*” said Rhoda, “*if we could remain untouched without any support – but you, disturbed by faint clapping sounds of praise and laughter, and I, resenting compromise and right and wrong on human lips, trust only in solitude and the violence of death and thus are divided*” [Woolf 1978 : 128].

“*This is what I foretold. We shall gain nothing but unhappiness. Look at me, Ralph.*” He looked at her. “*I assure you that I’m far more ordinary than I appear. Beauty means nothing whatever. In fact, the most beautiful women are generally the most stupid. I’m not that, but I’m a matter-of-fact, prosaic, rather ordinary character; I order*

the dinner, I pay the bills, I do the accounts, I wind up the clock, and I never look at a book” [Woolf 2009 : 195].

In the examples above the syntactic parallel constructions (*If we could mount together, if we could perceive from a sufficient height, if we could remain untouched without any support; I order the dinner, I pay the bills, I do the accounts, I wind up the clock*) indicate the character’s efforts to convince the interlocutor of the impossibility of achieving the desired goal. The contextual markers of pessimism “*trust only in solitude and the violence of death*”, “*This is what I foretold*”, “*We shall gain nothing but unhappiness*”, and “*Beauty means nothing whatever*” form the general pessimistic tonality of the utterance, implementing in speech the qualitative features of pessimism: “*negative expectations*”, “*failure*”, “*hopelessness*”, “*disbelief*” (basic features), “*loneliness*”, “*lack of purpose*”, “*lack of motivation*” (related features).

One more syntactic stylistic device that is found in pessimistic utterances is an interrupted (unfinished) sentence – a fragmentary situational lingual realization of a sentence with implicit features of internal structural organization and communicative-informative completeness [Hryshchenko : 405]. Interrupted sentences are characterized by intonational and structural incompleteness, a variety of forms and modes of structural organization. The use of interrupted sentences is determined by the awareness of hidden facts, the need to avoid a clear statement, the emotional state of the speaker, etc. Interrupted sentences reflect a sudden change in the pessimist’s opinion, an attempt to hide or express his attitude to certain facts, or to recreate the events of the past in his memory, to strengthen the emotionality and expressiveness of the utterance to influence the addressee. For example:

“*Oh yes. Here’s your father. And... Why not. Perhaps it is just as well you came out. Between us two? Is that it? I won’t pretend I don’t understand. I am not blind. But I can’t fight any longer for what I haven’t got. I don’t know what you imagine has happened. Something has though. Only you needn’t be afraid. No shadow can touch you – because I give up*” [Conrad : 190];

“*Oh, yes,*” said Randolph, stretching his legs, lighting a mentholated cigarette, “*do not take it*

seriously, what you see here: it's only a joke played on myself by myself... it amuses and horrifies... a rather gaudy grave, you might say. There is no daytime in this room, nor night; the seasons are changeless here, and the years, and when I die, if indeed I haven't already, then let me be dead drunk and curled, as in my mother's womb, in the warm blood of darkness" [Capote : 79].

In these examples interrupted sentences while indicating the sudden change of opinion (*And ... Why not.*), the wish to evaluate the situation the character happens to be in (*it's only a joke played on myself by myself... it amuses and horrifies... a rather gaudy grave*), reflect the unstable emotional state of the pessimistic character and support the pessimistic tonality of the narration. This tonality is also constructed by the contextual markers of pessimism "*I can't fight any longer for what I haven't got*", "*I give up*", "*rather gaudy grave*", "*when I die, if indeed I haven't already*", "*the warm blood of darkness*", which point out hopelessness, negative expectations, despair, suffering, depression and disappointment of a pessimistic character.

The analyzed syntactic stylistic devices create a general emotional background of pessimistic utterances and focus the attention of the readers on certain communicatively significant elements of the pessimistic discourse, which contributes to the verbalization of situational pessimism in literary works.

Conclusions and prospects for further research. Thus, lexical-syntactic and syntactic stylistic devices in pessimistic utterances indicate the realization of pessimism as a situational phenomenon, which as a product of individual experience associated with the concepts of affect and mood is the expectation of negative consequences and results in actions that are adaptive in specific situations. Analyzed stylistic devices in pessimistic utterances of literary characters contribute to the construction of pessimistic discourse, actualizing in literary narration basic (despair, disbelief, distrust, failure, hopelessness, misfortune, negative expectations, pain, sadness, uncertainty), adjacent (bad mood, depression, doubt, gloom, grief, indecision, suffering) and related (agitation, anxiety, apathy, boredom, complaints, confusion, deterioration, disappointment, dissatisfaction, fear, irritation, lack of enthusiasm, lack of interest, lack of motivation, lack of optimism, lack of purpose, lack of will, loneliness, negative attitude, nervousness, passivity) qualitative features of pessimism. This way these stylistic devices create general emotional tension, increase the expressiveness of narration, and contribute to the expression of the literary characters' pessimistic worldview.

Though the proposed methodology has potential applications in communicative linguistics and discourse studies, it needs to be further developed. The prospects touch upon the investigation of the semiotic aspect of pessimistic discourse.

BIBLIOGRAPHY

1. Грищенко А. П. Незакінчене речення. *Українська мова: енциклопедія* / за заг. ред. В. М. Русанівського; 2-ге вид., доп. Київ: Вид-во «Укр. енцикл.» ім. М. П. Бажана, 2004. С. 405–406.
2. Кухаренко В. А. Практикум з стилістики англійської мови: підручник. Вінниця: «Нова книга», 2000. 160 с.
3. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
4. Boichuk V., Yefremova N., Skrobaka Yu. Discourse specificity of non-cooperative strategies of pessimistic communicant. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*. Луцьк: Видавничий дім «Гельветика», 2021. Вип 2. С. 3–14.
5. Carver C. S., Scheier M. F., Segerstrom S. C. Optimism. *Clinical Psychology Review*, 2010. № 30. P. 879–889.
6. Fox K. L. *Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour*. Hodder & Stoughton, 2005. 424 p.
7. Rombach M. *An Analysis of Optimistic and Pessimistic Language in Earnings Press Releases*. GRIN Verlag, 2011. 17 p.
8. Schopenhauer A. *The Essays of Studies in Pessimism*. Full Moon Publications, 2015. 74 p.
9. Volkova S., Boichuk V., Pavliuk A., Yefremova N. Linguistic and semiotic representation of pessimism in *The Happy Prince and Other Tales* by Oscar Wilde. *East European Journal of Psycholinguistics*, 2023. 10(1), P. 281–298. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2023.10.1.vol>

SOURCES

1. Capote T. *Other Voices, other Rooms*. Knopf Doubleday Publishing Group, 1994. 208 p.
2. Conrad J. *Chance*. Ed. by Martin Ray, 2008. 384 p.
3. London J. *Sea Wolf*. London: Urban Romantics, 2012. 250 p.
4. Murdoch I. *The Black Prince*. Vintage Classics, 2019. 496 p. URL: <https://www.e-reading.club/bookresder.php/104708/blackprince.pdf>
5. Wilson G. *Only a Whisper*. Harlequin, 1996. 256 p.
6. Woolf V. *Night and Day*. BookSurge Classics, 2009. 496 p.
7. Woolf V. *The Waves*. Harvest Books, 1978. 297 p.
8. Woolf V. *To the Lighthouse*. Wordsworth Editions, 1994. 176 p.

REFERENCES

1. Boichuk, V., Yefremova, N., & Skrobaka, Yu. (2021). Discourse specificity of non-cooperative strategies of pessimistic communicant. *Akademichni studii. Seriiia «Humanitarni nauky»*, 2, 3–14.
2. Carver, C. S., Scheier, M. F., & Segerstrom, S. C. (2010) Optimism. *Clinical Psychology Review*, 30, 879–889.
3. Fox, K. L. (2005). *Watching the English. The Hidden Rules of English Behaviour*. Hodder & Stoughton.
4. Hryshchenko, A. P. (2004). *Nezakinchene rechennia. Ukrainska mova: entsyklopediia / za zah. red. V. M. Rusanivskoho. Vyd-vo «Ukr. entsykl.» im. M. P. Bazhana*. 405–406.
5. Kukhareno, V. (2000). *Praktykum z stylistyky anhliiskoi movy: pidruchnyk*. Vinnytsia: «Nova knyha».
6. Rombach, M. (2011). *An Analysis of Optimistic and Pessimistic Language in Earnings Press Releases*. GRIN Verlag.
7. Schopenhauer, A. (2015). *The Essays of Studies in Pessimism*. Full Moon Publications.
8. Selivanova, O. O. (2006). *Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia*. Poltava: Dovkillia-K.
9. Volkova, S., Boichuk, V., Pavliuk, A., & Yefremova, N. (2023). Linguistic and semiotic representation of pessimism in *The Happy Prince and Other Tales* by Oscar Wilde. *East European Journal of Psycholinguistics*, 10(1), 281–298. <https://doi.org/10.29038/eejpl.2023.10.1.vol>

SOURCES

1. Capote, T. (1994). *Other Voices, other Rooms*. Knopf Doubleday Publishing Group.
 2. Conrad, J. (2008). *Chance*. Ed. by Martin Ray.
 3. London, J. (2012). *Sea Wolf*. London: Urban Romantics.
 4. Murdoch, I. (2019). *The Black Prince*. Vintage Classics. Retrieved from <https://www.e-reading.club/bookresder.php/104708/blackprince.pdf>
 5. Wilson, G. (1996) *Only a Whisper*. Harlequin.
 6. Woolf, V. (2009). *Night and Day*. BookSurge Classics.
 7. Woolf, V. (1978). *The Waves*. Harvest Books.
 8. Woolf, V. (1994). *To the Lighthouse*. Wordsworth Editions.
-

В. М. БОЙЧУК

*кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри філології,
Комунальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж»
Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: boichukvalia@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0002-9870-2195>*

Н. В. ЄФРЕМОВА

*кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики англійської мови,
Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: yefremova05@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-1476-1831>*

**ЛЕКСИКО-СИНТАКСИЧНІ ТА СИНТАКСИЧНІ СТИЛІСТИЧНІ ЗАСОБИ
У ПЕСИМІСТИЧНИХ ВИСЛОВЛЕННЯХ
(НА МАТЕРІАЛІ АНГЛОМОВНОЇ ПРОЗИ 20 СТОЛІТТЯ)**

У статті висвітлено стилістичні засоби і прийоми, які сприяють породженню песимістичного дискурсу в англійській прозі ХХ століття. Метою дослідження є виявлення стилістичних засобів і прийомів, за допомогою яких автори художніх творів створюють песимістичну тональність оповіді. У дослідженні застосовано метод суцільної вибірки та контент-аналіз для забезпечення надійності та достовірності результатів. Контент-аналіз було здійснено за допомогою програмного забезпечення Tropes V8.4. У ході аналізу було визначено як прямі (лексичні одиниці, що позначають феномен песимізму), так і непрямі (контекстуальні маркери песимізму) індикатори песимістичного нарративу.

Встановлено, що песимістичні висловлення створюються авторами літературних творів на основі стилістичного контексту, який висвітлює внутрішній емоційний стан персонажа-песиміста, тобто його/її почуття, емоційні та поведінкові реакції. У ході дослідження виявлено лексико-синтаксичні (порівняння) та синтаксичні (риторичні запитання, інверсія, повтор, паралельні конструкції, перервані речення) стилістичні засоби, які автори літературних творів включають у песимістичні висловлення для відображення світосприйняття персонажа-песиміста, експлікуючи низку базових, суміжних та супутніх якісних ознак песимізму, що створює загальну емоційну напругу та посилює виразність оповіді.

Визначено, що лексико-синтаксичні та синтаксичні стилістичні засоби в песимістичних висловленнях сприяють реалізації ситуативного песимізму, як продукту індивідуального досвіду, що відображає очікування негативного результату в конкретній ситуації та передбачає певні адаптивні дії. Проведене дослідження сприяє розвитку лінгвістичної семантики, комунікативної лінгвістики та дискурсології. Запропонована методологія вважається перспективною в рамках лінгвістичної семіотики та психолінгвістики.

Ключові слова: песимізм, песимістичне висловлення, песимістичний дискурс, якісні ознаки песимізму, песимістична тональність, лексико-синтаксичні стилістичні засоби, синтаксичні стилістичні засоби.

УДК 811.111'373:811.111'42]:159.942.5

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.5>

Н. А. ОДАРЧУК

кандидат філологічних наук, доцент,

доцент кафедри практики англійської мови,

Волинський національний університет імені Лесі Українки, м. Луцьк, Україна

Електронна пошта: natalylutsk@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0002-2647-2159>

Т. А. МІРОНЧУК

кандидат філологічних наук,

доцент кафедри іноземних мов природничих факультетів,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ, Україна

Електронна пошта: tatianakiev99@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-5923-1028>

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ АНГЛОМОВНОЇ СУБМІСИВНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті досліджується субмісивний тип особистості з лінгвістичної точки зору. На основі англійської мови виокремлюються лексичні одиниці, фрази, речення, якими часто послуговується субмісивна особистість і в результаті творить характерний тип дискурсу. Проведено аналіз словникових дефініцій лексем, які наповнюють поняття субмісивності. Зроблено висновок, що остання позначає модель людської поведінки підпорядкування, підлеглості, покори, слухняності щодо іншої особи чи групи осіб.

Лексико-семантичний аналіз англомовного дискурсу субмісивної особистості виявив широкий спектр мовних стратегій, спрямованих на пом'якшення власної позиції, уникнення конфліктів та відповідальності. Мовленнєві патерни, що використовуються субмісивними особами, відображають їхні глибокі внутрішні страхи перед негативною оцінкою, конфронтацією та соціальним відторгненням. Вибір лексики та граматичних конструкцій є результатом психологічного тиску та низьким рівнем соціалізації, що формує схильність субмісивних особистостей до уникнення будь-яких ситуацій, що можуть бути загрозливими для їхнього соціального статусу чи емоційної безпеки.

Було виявлено, що субмісивна особистість використовує специфічні мовні засоби, що дозволяють мінімізувати потенційні конфлікти. Підбір лексики відображає внутрішню тривогу і прагнення таких осіб уникати прямих конфронтацій та критики. Лексичні вирази підпорядкувального характеру вказують на спроби підтримувати соціальний мир і уникати негативної реакції з боку оточуючих. Широке використання пасивних конструкцій, модальних дієслів дозволяє приховати активну роль мовця, допомагає субмісивним особистостям знімати з себе відповідальність за висловлені думки чи вчинки. Такі стратегії є результатом глибокого внутрішнього психологічного тиску, який формує схильність субмісивних осіб до самоприниження й самообмеження у мовленнєвих взаємодіях. Це також свідчить про прагнення зменшити категоричність та акцент на власній думці, роблячи комунікацію м'якшою і менш конфліктною.

Ключові слова: субмісивність, субмісивна особистість, лексико-семантичні особливості, лексичні одиниці, підпорядкування.

Вступ. Субмісивна особистість – складне й багатовимірне явище, яке охоплює різні аспекти людського існування, включаючи психологічні, соціальні, гендерні, вікові, серед них і лінгвістичні. Це поняття має велике значення для розуміння не лише індивідуальних психологічних особливостей окремої особи, а й ширших соціальних структур, які впливають на комунікацію і поведінку індивідів у суспільстві. Вивчення субмісивної поведінки відкриває нові

горизонти для дослідження взаємодії між особистістю та соціумом, що дозволяє ефективніше розробляти стратегії підтримки та розвитку особистісного потенціалу. Це, у свою чергу, сприяє вирішенню певних соціальних проблем, таких як експлуатація та дискримінація субмісивних осіб, що є важливим аспектом для побудови справедливого, егалітарного суспільства [Ананко : 15].

У лінгвоперсонології, відносно новому векторі сучасної лінгвістики, досліджувалися такі

типи мовної особистості, як елітарна (Романченко А. П.), харизматична (Н. В. Петлюченко), мовна особистість політичного лідера (Л. Л. Славова), журналіста (І. В. Данильченко) тощо. Окрема наукова розвідка присвячена вивченню інсургентної мовної особистості у британській лінгвокультурі [Мірончук, Одарчук], об'єкт якої – протилежний за суттю об'єкту цього дослідження. Субмісивна ж особистість дотепер не попадала у поле лінгвістичного аналізу, а отже заявлена тема є актуальною.

Виклад основного матеріалу. Субмісивність – це поняття, яке позначає модель людської поведінки підпорядкування, підлеглості, покори, слухняності щодо іншої особи чи групи осіб [Clegg K., Moskowicz D.] Авторитетні лексикографічні джерела подають такі значення лексеми *submissive*:

- ready to conform to the authority or will of others;
- showing a willingness to be controlled by other people;
- meekly obedient or passive;
- allowing yourself to be controlled by other people [OALD].

Іменник-дериват, утворений від прикметника *submissive* має таке визначення: *submissiveness is a state in which people can no longer do what they want to do because they have been brought under the control of someone else*. Обидва, іменник і прикметник, утворені від дієслова *to submit*, а воно своєю чергою датується серединою 16 століття і через Middle English походить від латинського *submittere*, from *sub- 'under' + mittere 'send, put'*. Sense 3 'present for judgement'. Серед значень дієслова *to submit* знаходимо: *to allow another person or group to have power or authority over you, or to accept something unwillingly* – дозволяти іншій особі чи групі осіб мати владу над тобою, приймати щось неохоче [CIDE].

Синонімічний ряд номінації **субмісивний** представлений лексемами: *obedient, yielding, pliant, meek, humble, non-resisting, deferential, compliant, docile, passive, dutiful, unassertive, truckling, accommodating, tractable, malleable, capitulating, obsequious, subservient, slavish, servile*. Щоб виокремити частотні семи прослідкуємо дефініції цих лексичних одиниць, подані авторитетними лексикографічними джерелами:

Obedient (adj.) – doing, or willing to do, what you have been told to do by someone in authority.

Yielding (adj.) – (of a person) complying with the requests or desires of others.

Pliant (adj.) – being able and willing to accept change or new ideas.

Meek (adj.) – quiet, gentle, and not willing to argue or express your opinions in a forceful way.

Humble (adj.) – not proud or not believing that you are important.

Deferential (adj.) – polite and showing respect.

Compliant (adj.) – willing to do what other people want you to do.

Docile (adj.) – quiet and easy to influence, persuade, or control.

Dutiful (adj.) – who score high in conscientiousness, organized and reliable.

Passive (adj.) – not acting to influence or change a situation; allowing other people to be in control.

Unassertive (adj.) – not having or showing a confident and forceful personality.

Truckling (adj.) – too eager to agree with someone and do what they want, especially someone who has power and who you want to please.

Accommodating eager or willing to help other people, even by changing his or her plans.

Tractable (adj.) – easily dealt with, controlled, or persuaded.

Malleable (adj.) – easily influenced, trained, or controlled.

Obsequious (adj.) – too eager to praise or obey someone.

Subservient (adj.) – willing to do what other people want, or considering your wishes as less important than those of other people.

Slavish (adj.) – obeying completely and having no original thoughts or ideas.

Servile (adj.) – too eager to serve and please someone else in a way that shows you do not have much respect for yourself [CIDE].

Так, аналіз дефініцій виявив рекурентними семи: “покірний”, “слухняний”, “який підпорядковується”, “з яким легко мати справу”, “контрольований”, “неасертивний”, “якого легко переконати”, “готовий служити”, “невпевнений”, “тихий”, “пасивний”, “надто шанобливий”, “добросовісний”, “надійний” тощо. В антонімічній же ряд найменувань, які протиставляються образу субмісивної особис-

тості, можна віднести такі лексеми: *disobedient, haughty, proud, arrogant, rebellious, defiant, refractory, resistant* та інші. Усі вони містять контрадикторні, контрарні чи протилежні субмісивності семи: “непослух”, “непокоря”, “зухвалість”, “упертість”, “гордість”, “пихатість”, “бунтарський”, “заколот” тощо.

Лінгвістичне дослідження субмісивної особистості передбачає детальний аналіз мовленнєвих стратегій, дискурсивних практик та інших комунікативних аспектів, які використовуються особистостями, що мають схильність до підкорення. Такий аналіз дозволяє виявити основні мовленнєві моделі та патерни, які відрізняють субмісивних індивідів від інших типів особистостей, що є важливим для розуміння їхньої ролі в комунікаційних процесах. Дослідження мовних аспектів відкриває нові перспективи для розробки сценаріїв поведінки, які допоможуть таким особистостям краще усвідомлювати власні мовленнєві практики, розвивати навички асертивної комунікації, і таким чином підвищити їхню впевненість у собі та здатність ефективно взаємодіяти з іншими людьми у різних соціальних контекстах. Це також сприятиме зменшенню ризиків, пов’язаних з мовною маніпуляцією та іншими формами вербального контролю, що часто супроводжують субмісивні стратегії поведінки [Harley].

Будь-яке лінгвістичне дослідження певного типу дискурсу розпочинається із аналізу того, якими лексичними одиницями він наповнений. Лексико-семантичні особливості англomовного дискурсу субмісивної особистості розкривають механізми, за допомогою яких мова сприяє формуванню та підтримці підпорядкувальної поведінки. Субмісивність, як характерна риса особистості, включає в себе комунікативні стратегії, спрямовані на уникнення конфліктів, стриманість у висловлюваннях та пом’якшення власної позиції. Це проявляється у виборі характерної лексики, певних синтаксичних конструкцій, а також у загальному тоні комунікації. В англomовному дискурсі ці лексико-семантичні патерни чітко виражаються через мовленнєві структури, які слугують як захисними механізмами, так і інструментами самозбереження у соціальних взаємодіях.

Першим аспектом, який варто проаналізувати детальніше у субмісивному дискурсі,

є часте використання вибачень і фраз, які виражають самоприниження. Лексичні вирази на кшталт *“I’m sorry, but...”, “I didn’t mean to upset you,”* або *“I hope I didn’t offend you”* є типовими для таких осіб. Ці фрази вказують на внутрішню потребу субмісивних особистостей уникати будь-якої форми конфронтації. Вибачення тут виступає не просто формальною ввічливістю, а швидше засобом захисту від можливої агресії чи критики з боку співрозмовника. Наприклад, вирази на зразок *“I’m really sorry if I said something wrong”* або *“Please, don’t take this the wrong way, but...”* підкреслюють постійну тривогу щодо можливого негативного ставлення з боку інших. Ця тенденція до вибачень відображає стратегію захисту, яка має на меті пом’якшити можливі негативні наслідки конфлікту, навіть якщо такий конфлікт є малоймовірним або взагалі відсутнім. Це може бути способом запобігти критичним зауваженням або навіть спробою підтримувати гармонію в стосунках. Такі вирази, як *“I’m sorry for bothering you”* чи *“I didn’t mean to be a burden,”* не тільки демонструють бажання уникнути конфронтації, але й підкреслюють страх перед тим, що інші можуть сприйняти їх дії чи слова як небажані або надмірні [Moskowitz].

Вибачення тут можуть бути використані як інструмент для підвищення рівня прийняття та схвалення з боку співрозмовника. Часто субмісивні особистості вдаються до цієї тактики навіть тоді, коли немає реальної провини чи потреби вибачатися. Наприклад, у відповідь на несуттєву помилку або дрібну незручність можна почути фразу на кшталт *“I’m so sorry for that, I didn’t mean to cause any trouble,”* навіть якщо ситуація не потребує таких активних вибачень. Таким чином, це може свідчити про постійну потребу в соціальному схваленні та схильність уникати ситуацій, які можуть викликати негативну реакцію. У деяких контекстах, особливо у професійному середовищі або в родинних взаєминах, такі вибачення можуть бути частиною ширшого процесу соціалізації [Watzlawick], де від субмісивної особистості очікується підтримка стабільності та уникнення конфліктів. Наприклад, підлеглий може постійно просити вибачення у начальника, навіть якщо його провини немає, щоб не створювати неприємної ситуації: *“I’m sorry, I’ll*

make sure to fix this right away.” Або в сімейних стосунках, один із партнерів може регулярно вибачатися за незначні речі, намагаючись підтримати мир у відносинах: *“I’m sorry if I made you upset, that wasn’t my intention”*.

Другим важливим аспектом лексико-семантичного аналізу є уникнення прямих тверджень, що характерно для субмісивних осіб. Лексичні конструкції на зразок *“I could be wrong, but...”* або *“This is just my opinion”* дозволяють субмісивній особистості представити свою точку зору, не ризикуючи викликати незгоду чи негативну реакцію. Ці фрази сприяють створенню враження, що особа сумнівається у своїх думках, або що її позиція є менш важливою, ніж позиція співрозмовника. Такий підхід є своєрідним засобом захисту: якщо думка субмісивної особистості буде піддана критиці, вона зможе легко відступити, посилаючись на початкове сумнівне формулювання. В англомовних культурних контекстах цей вид мовленнєвої стратегії є дуже поширеним, позаяк дозволяє субмісивним особам зберігати мир та уникати будь-яких потенційно загрозливих ситуацій. Така мовленнєва поведінка часто пов’язана з почуттям меншовартості або соціальною невпевненістю, яка формує схильність до заниження власних досягнень та важливості у спілкуванні [Watzlawick].

У рамках лексико-семантичного аналізу слід також акцентувати на використанні евфемізмів та пом’якшувальних конструкцій, які слугують засобами зниження емоційної напруги у комунікативному процесі. Наприклад, вислови *“It’s not a big deal,”* *“It’s nothing, really,”* або *“Don’t worry about it”* знижують вагу висловлювань та демонструють готовність субмісивної особистості поступитися або уникнути додаткової уваги до своєї персони. Така мовленнєва поведінка спрямована на збереження спокою у взаємодії та зниження рівня відповідальності за власні дії або слова. В англомовному професійному та соціальному контексті ці конструкції часто використовуються, щоб уникати непотрібних суперечок або непорозумінь. Однак у випадку субмісивних особистостей це може вказувати на глибший механізм захисту, який базується на уникненні будь-яких ситуацій, що можуть викликати конфронтацію [Gilbert].

Крім того, в субмісивному дискурсі можна помітити значну кількість непрямих запитань. Такі фрази, як *“Would it be possible if...,”* *“Could you perhaps...,”* або *“Do you think you might be able to...”* демонструють обережний підхід до висловлення своїх потреб або прохань. Непрямі запитання дозволяють субмісивній особистості передати своє прохання, уникаючи прямого впливу на співрозмовника, що могло б розглядатися як нав’язування. Цей вид мовленнєвої стратегії є типовим для субмісивних осіб, які прагнуть уникати будь-якого ризику або можливості конфлікту. Такі запитання часто використовуються в англомовних культурах для підтримання ввічливого тону, але в контексті субмісивної особистості вони можуть вказувати на небажання проявляти будь-яку домінуючу поведінку або брати на себе відповідальність. Саме такі лінгвістичні моделі допомагають субмісивним особам залишатися в межах безпечної комунікативної зони, де їм не потрібно активно наполягати на своїй позиції [Watzlawick].

Ще однією важливою лексико-семантичною особливістю є часте використання вставних слів та фраз, які знижують категоричність висловлювань. Наприклад, такі слова як *“perhaps,”* *“maybe,”* *“sort of,”* або *“it seems”* допомагають субмісивній особистості формулювати свої думки у м’якшій, менш агресивній формі. Ці мовні одиниці демонструють обережність у висловленні думок та підкреслюють небажання викликати незгоду або суперечку. Вживання таких фраз свідчить про глибокий страх перед критикою або конфронтацією, які часто притаманні субмісивним особистостям. В англомовному професійному дискурсі ці фрази можуть виконувати роль засобів пом’якшення категоричності [Ананко], але в контексті субмісивного дискурсу вони вказують на постійну невпевненість і прагнення уникати прямих висловлювань.

Психолінгвістичні дослідження також вказують на те, що субмісивні особистості часто вживають пасивні конструкції для того, щоб уникнути активного прийняття відповідальності за свої дії або висловлювання. Наприклад, фрази на кшталт *Mistakes were made* або *The project didn’t go as planned* дозволяють субмісивній особистості уникнути прямої участі

у негативній ситуації, перекладаючи акцент з власних дій на ситуацію або обставини. Це є типовим засобом ухилення від відповідальності і демонстрацією прагнення залишатися осторонь можливих наслідків. У англомовних культурах цей вид конструкцій часто використовується в офіційному чи професійному спілкуванні для того, щоб знизити рівень конфлікту або уникнути звинувачень. Проте у досліджуваному субмісивному дискурсі такі мовленнєві стратегії можуть вказувати на глибоке бажання субмісивної особистості залишатися непомітною й уникати будь-яких форм соціальної взаємодії, що можуть бути ризикованими [Harley].

Модальні дієслова – це ще один лексико-семантичний засіб вираження субмісивності. Модальні дієслова, такі як *could*, *would*, *might*, *should*, *may*, *can* є необхідними для створення відчуття невпевненості чи невизначеності, що дозволяє мовцеві уникнути прямого наказу або вимоги. Наприклад, фраза “*Could you help me with this?*” є значно менш наполегливою, ніж “*Help me with this.*” Аналогічно, фраза “*Would you mind closing the door?*” звучить ввічливіше й менш нав’язливо в порівнянні з прямим “*Close the door.*” Використання модальних дієслів дозволяє мовцеві залишати відкритий простір для відмови або перегляду ситуації, що знижує ризик конфлікту чи непорозуміння між мовцем і слухачем. Це особливо важливо у контекстах, де прямий наказ може бути сприйнятий як грубість або неповага, наприклад, у професійних або міжкультурних взаємодіях. У професійних або соціальних взаємодіях модальні дієслова часто використовуються задля збереження ввічливості й пом’якшення будь-яких можливих розбіжностей. Наприклад, у бізнес-контексті, фраза “*We might want to consider an alternative strategy*” є більш дипломатичною і залишає простір для обговорення в порівнянні з “*We need to consider an alternative strategy.*” У цьому випадку, використання модального дієслова *might* не лише пом’якшує вимогу, але й показує відкритість до альтернативної думки або реакції від слухача. Це є ключовим для створення атмосфери співпраці та взаємоповаги, особливо коли обговорюються складні або чутливі питання.

Модальні дієслова також є характерними для комунікативної стратегії субмісивних

осіб, які намагаються уникати будь-якої форми агресії у своїх висловлюваннях. Наприклад, речення “*Might I suggest a different approach?*” демонструє, як модальне дієслово *might* додає обережності до пропозиції, роблячи її менш категоричною й дозволяючи слухачеві легше прийняти або відхилити ідею без відчуття тиску. Іншим прикладом є фраза “*You could consider sending the email later,*” яка, на відміну від прямого “*Send the email later,*” пропонує альтернативу і дозволяє адресатові самостійно прийняти рішення. У повсякденній взаємодії, такі висловлювання сприяють підтримці гармонії та запобігають можливим конфліктам, створюючи умови для більш гнучкої та толерантної комунікації.

Результати й висновки. Отже, лексико-семантичний аналіз англомовного дискурсу субмісивної особистості виявляє широкий спектр мовних стратегій, спрямованих на пом’якшення власної позиції, уникнення конфліктів та відповідальності. Мовленнєві патерни, що використовуються субмісивними особами, відображають їхні глибокі внутрішні страхи перед негативною оцінкою, конфронтацією та соціальним відторгненням. Вибір лексики та граматичних конструкцій є результатом психологічного тиску та низьким рівнем соціалізації, що формує схильність субмісивних особистостей до уникнення будь-яких ситуацій, що можуть бути загрозливими для їхнього соціального статусу чи емоційної безпеки.

Таким чином, у результаті дослідження лексико-семантичного рівня було виявлено, що субмісивна особистість використовує специфічні мовні засоби, що дозволяють мінімізувати потенційні конфлікти. Підбір лексики відображає внутрішню тривогу і прагнення таких осіб уникати прямих конфронтацій та критики. Лексичні вирази підпорядкувального характеру вказують на спроби підтримувати соціальний мир і уникати негативної реакції з боку оточуючих. Широке використання пасивних конструкцій, модальних дієслів дозволяє приховати активну роль мовця, допомагає субмісивним особистостям знімати з себе відповідальність за висловлені думки чи вчинки. Такі стратегії є результатом глибокого внутрішнього психологічного тиску, який формує схильність субмісивних осіб до самоприниження й самооб-

меження у мовленнєвих взаємодіях. Це також свідчить про прагнення зменшити категорич-

ність та акцент на власній думці, роблячи комунікацію м'якшою і менш конфліктною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ананко Т. Р. Англомовний корпоративний дискурс: автореф. дис. канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Харків, 2007. 20 с.
2. Мірончук Т., Одарчук Н. Інсургентна мовна особистість у британській лінгвокультурі. // *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету*. Луцьк: Вежа-Друк, 2016. С. 41–46.
3. CIDE: Cambridge International Dictionary of English. Cambridge University Press, 1995. 1792 p.
4. Clegg K., Moskowitz D. S. (2017) Submissiveness from Journal: Encyclopedia of Personality and Individual Differences. Available from: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-28099-8_2121-1
5. Gilbert P. (2000) Varieties of Submissive Behavior as Forms of Social Defense: Their Evolution and Role in Depression. // Subordination and Defeat. Available from: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781410605207-2/varieties-submissive-behavior-forms-social-defense-evolution-role-depression-paul-gilbert>
6. Harley T. (2008) The Psychology of Language: From Data to Theory. N.Y.: Psychology Press. 602 p.
7. Moskowitz D. S. (2005) Unfolding interpersonal behavior. Journal of Personality, 73. P. 1607–1632. Available from: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00360.x>
8. OALD: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby. Oxford University Press, 2000. Available from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>
9. Watzlawick P., Bavelas J. B., Jackson D. D. (2011) Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes. N.Y.: Norton & Company. 284 p.

REFERENCES

1. Ananko T. R. (2007) Anhlomovnyy korporatyvnyy dyskurs: avtoref. dys. kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 «Hermans'ki movy». Kharkiv, 20 s.
 2. Mironchuk T., Odarchuk N. (2016) Insurgent language personality in British linguistic culture. // Scientific Bulletin of the Eastern European National University. Lutsk: Vezha-Druk, P. 41–46.
 3. CIDE: Cambridge International Dictionary of English. Cambridge University Press, 1995. 1792 p.
 4. Clegg K., Moskowitz D. S. (2017) Submissiveness from Journal: Encyclopedia of Personality and Individual Differences. Available from: https://link.springer.com/referenceworkentry/10.1007/978-3-319-28099-8_2121-1
 5. Gilbert P. (2000) Varieties of Submissive Behavior as Forms of Social Defense: Their Evolution and Role in Depression. // Subordination and Defeat. Available from: <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9781410605207-2/varieties-submissive-behavior-forms-social-defense-evolution-role-depression-paul-gilbert>
 6. Harley T. (2008) The Psychology of Language: From Data to Theory. N.Y.: Psychology Press. 602 p.
 7. Moskowitz D. S. (2005) Unfolding interpersonal behavior. Journal of Personality, 73. P. 1607–1632. Available from: <https://doi.org/10.1111/j.1467-6494.2005.00360.x>
 8. OALD: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby. Oxford University Press, 2000. Available from: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com>
 9. Watzlawick P., Bavelas J. B., Jackson D. D. (2011) Pragmatics of Human Communication: A Study of Interactional Patterns, Pathologies, and Paradoxes. N.Y.: Norton & Company. 284 p.
-

N. A. ODARCHUK

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Conversational English Department,
Lesya Ukrainka Volyn National University, Lutsk, Ukraine
E-mail: natalylutsk@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-2647-2159>*

T. A. MIRONCHUK

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor at the Foreign Languages Department for Natural Sciences,
Taras Shevchenko Kyiv National University, Kyiv, Ukraine
E-mail: tatianakiev99@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-5923-1028>*

**LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF THE DISCOURSE
OF AN ENGLISH-SPEAKING SUBMISSIVE PERSONALITY**

The article examines the submissive personality type from a linguistic perspective. Having English as a target language, such lexical units, phrases, and sentences are singled out which a submissive person frequently uses and as a result creates a characteristic type of discourse. An analysis of the dictionary definitions of the lexemes that fill the concept of submissiveness is carried out. It is concluded that the latter denotes a model of human behaviour of submission, subordination, obedience, compliance to another person or group of people.

The lexical-semantic analysis of the English-language discourse of the submissive personality reveals a wide range of language strategies aimed at softening one's own position, avoiding conflicts and responsibility. The speech patterns used by submissive individuals reflect their deep inner fears of negative evaluation, confrontation, and social rejection. The choice of vocabulary and grammatical constructions is the result of psychological pressure and a low level of socialization, which forms the tendency of submissive personalities to avoid any situations that may be threatening to their social status or emotional security.

It is found that a submissive personality uses specific language tools that allow to minimize potential conflicts. The choice of vocabulary reflects the inner anxiety and desire of such personalities to avoid direct confrontations and criticism. Lexical expressions of a subordinating nature indicate the attempts to maintain social peace and avoid a negative reaction from others. A wide use of passive constructions and modal verbs makes it possible to conceal the active role of the speaker, helps submissive individuals to remove responsibility for the expressed thoughts or actions. Such strategies are treated as the result of deep inner psychological pressure, which forms the tendency of submissive persons to self-deprecation and self-restraint in speech interactions. It also indicates a desire to reduce categoricity and emphasis on one's own opinion, making communication softer and less conflictual.

Key words: submissiveness, submissive personality, lexical-semantic peculiarities, lexical units, subordination.

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

UDC 811.101

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.6>

M. V. NADUTENKO

Candidate of Technical Sciences in Structural, Applied, and Mathematical Linguistics, Head of Informatics Department, Ukrainian Lingua-Information Fund of the National Academy of Sciences of Ukraine, Secretary of Scientific Council “Information. Language. Intellect” of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: hostmaster@ulif.org.ua

<https://orcid.org/0000-0001-6732-8455>

M. V. NADUTENKO

Candidate of Philological Sciences, Senior Researcher,

Ukrainian Lingua-Information Fund of the National Academy of Sciences of Ukraine, Kyiv, Ukraine

E-mail: margo.nadutenko@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0003-3215-0970>

O. L. FAST

Candidate of Sciences (Pedagogics), Associate Professor,

Vice-Rector for Research, Teaching and International Relations,

Municipal Higher Educational Institution “Lutsk Pedagogical College” of the Volyn Regional Council, Lutsk, Ukraine

E-mail: ofast@lpc.ukr.education

<https://orcid.org/0000-0001-7216-0044>

INNOVATIVE LANGUAGE TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: DEVELOPMENT AND APPLICATIONS BY THE POLYHEDRON PLATFORM BASED ON UKRAINIAN LEXICOGRAPHIC THEORIES

The article presents a comprehensive approach to the creation and implementation of intelligent language technologies developed by the authors of POLYHEDRON, which are based on the fundamental lexicographic theories devised by the Ukrainian Lingua-Information Foundation of the National Academy of Sciences of Ukraine. The authors focus on the POLYHEDRON technology family, which encompasses tools for lexicographic and corpus-based text processing, systems for parsing files in various formats, modules for morphological and semantic analysis, as well as innovative means for constructing dynamic ontologies and decision support systems. This enables a multilayered processing of natural language (Ukrainian, English, Russian, French, German, and Italian) and the creation of scalable information resources geared toward both scientific and practical applications.

The central element of the study is a hybrid architecture that combines statistical methods (deep neural networks of the transformer type) with lexicographic-ontological models. This approach allows for the effective simultaneous analysis of both the syntactic and semantic structure of sentences, the revelation of latent relationships between terms and concepts, and the formation of dynamic ontologies that are continuously updated based on new textual data. The work especially emphasizes the role of dynamic knowledge compression technologies, which ensure optimized storage and processing of information, thereby enabling the use of models with a smaller footprint without a loss in analytical accuracy.

One of the key application areas for the described technologies is the automated monitoring and analysis of large volumes of text, including legal documents, scientific and technical publications, media materials, etc. For this purpose, dedicated parsing subsystems (MxParse, MxDocArch, OCR modules) have been developed that support DOC, PDF, TXT, HTML, and other formats, as well as recognize scanned images and audio/video files. The “AVALANCHE” and “INVISIBLE” technologies, developed by the authors, play an important role by providing unique capabilities for the rapid indexing and retrieval of data in multilingual corpora: the former is responsible for the persistent storage of billions of objects on disk, while the latter efficiently manages large structures in volatile memory.

The article also introduces the INTELLIGENCE-ANALYTICS platform, which integrates three key components: a neural network, an ontological module, and multi-criteria decision analysis (MCDA) mechanisms. This integration makes it possible to identify non-obvious relationships between documents, prioritize among various alternatives, and generate flexible analytical reports to support real-time decision-making. Promising application areas include national security, education, legal expertise, scientific research, and information management in large organizations.

The authors emphasize the critical importance of developing proprietary national language models, particularly for the Ukrainian language, that can be competitive with foreign counterparts. The proposed concepts demonstrate that the integration of a lexicographic-ontological approach with modern neural algorithms maintains the quality of processing while reducing model size and computational resource requirements. This is particularly relevant given the limitations of targeted funding and infrastructural challenges.

Thanks to the conducted research and collaboration with partners from scientific and educational institutions, unique developments have been achieved that are capable of accelerating the digitization of documents, supporting the development of high-tech products in Ukraine, and strengthening information security. The article underlines the need for consolidating scientific and technological potential, establishing public-private projects, and expanding cooperation between NAS Ukraine institutions, universities, and the private sector. The authors see this as the main impetus for creating an integrated language-information ecosystem capable of addressing the intellectual challenges of modernity and stimulating scientific and technological progress in the country.

Key words: artificial intelligence methods; natural language processing; lexicographic technologies; dynamic ontologies; morphological and semantic analysis; neural networks; multi-criteria decision analysis; POLYHEDRON.

Problem statement. The issue of developing and implementing artificial intelligence methods in linguistically oriented areas of information technologies has traditionally been the focus of attention of the Ukrainian Language and Information Foundation of the National Academy of Sciences of Ukraine (ULIF). Among the linguistic scientific institutions and centers of Ukraine, UMIF thoroughly embodies its achievements in computer linguistic technologies and systems, ensuring the functioning and access of Internet users to more than 60 electronic dictionary and other language and information systems, as well as objects of the National Dictionary Database (1, 2, 3, 4, 5).

Intellectual properties of language and development of corresponding models and technological tools in this field continue to be among the main directions of scientific activity of ULIF. As the further course of events showed, the above-mentioned scientific approaches and results obtained at ULIF turned out to be extremely effective in the field of artificial intelligence and recently demonstrate great relevance and prospects. The mentioned issues, additionally actualized by the situation around the national security and defense of the country, were heard at the meeting of the Presidium of the NAS of Ukraine when considering the issue “Linguistic dimensions of the problems of national security and defense of Ukraine”.

The development and implementation of the national methods, means and technologies of intellectual operation of language and information processes is vital for Ukraine becoming a challenge to its national security.

Particular attention should be paid to the need for the national information and software solutions in this area, for which we propose to use the family of information and linguistic software platforms “POLYHEDRON”¹ based on the principles of natural language and created at the National Academy of Sciences of Ukraine. These tools are capable of providing a modern, highly efficient and high-tech basis for linguistic support of the legal and regulatory process and helping to overcome numerous systemic shortcomings of the domestic legal and regulatory base under the following conditions: comprehensive application based on intellectualization, virtualization and Big Data; the intellectual substrate of which should be Large Language Models; created on the instrumental basis of artificial neural networks.

Research objectives: to highlight the main methods of artificial intelligence, which have been developed and practically implemented by the Ukrainian Language and Information Fund of the NAS of Ukraine; to characterize the technological groups of the POLYHEDRON technol-

¹O. E. Stryzhak, V. Yu. Velychko, V. V. Prykhodnyuk, M. V. Nadutenko, V. V. Gorborkov, O. V. Franchuk, S. O. Dovgiy, O. V. Lisovyi, Palagin O. V., Sergeyko I. V., Shirokov V. A., Romanenkov Yu. O., Shostak I. V., Potapov H. M., Filisteev D. A., Chepkov I. B., Gupalo A. .Y., Globa L. S., Gladun O. V., Popova M. A., Shevchenko L. L., Malakhov K. S. Computer program "Cognitive IT platform POLYHEDRON (CIT POLYHEDRON)". Certificate of copyright registration No. 96078 (2020).

O. E. Stryzhak, V. Yu. Velychko, V. V. Prykhodnyuk, M. V. Nadutenko, V. V. Gorborkov, O. V. Franchuk, O. V. Palagin, V. A. Shirokov, Potapov H.M., Malakhov K.S., Kaverynskyi V.V., Dovgiy S.O., Lisovyi O.V., Chepkov I.B. Computer program "POLYHEDRON – Transdisciplinary Analysis" ("POLYHEDRON-TA"). Certificate of copyright registration No. 113978 (2022).

ogy family and their capabilities in the formation of multi-layer linguistic corpora, which technologically facilitates decision-making processes.

Results and Discussion.

FAMILY OF TECHNOLOGIES “POLYHEDRON”²

Some of the work in this area is carried out in cooperation with the V. M. Glushkov Institute of Cybernetics of the National Academy of Sciences of Ukraine (O. V. Palagin, National Academy of Sciences of Ukraine) and the Scientific Center “Junior Academy of Sciences” of the Ministry of Education and Science of Ukraine and the National Academy of Sciences of Ukraine (O. E. Stryzhak, Doctor of Technical Sciences). The vast majority of this work is concentrated around the POLYHEDRON family of information and linguistic technologies created in the process of this cooperation, which was discussed above.

1. Lexicographic technologies

Search technologies. Technologies for working with web protocols and parsing web resources. System architecture: based on the technology of lexicographic environments and agents (L-agents). It is: a system of L-agents: a leader of the crawler working group, a set of crawler templates, a system for managing crawler working environments, a set

of L-agents of format processors (HTML, text, xml, json, SiteMap, documents in various formats via an interface to “MxDocArch” and “MxParse” (mht, rtf, pdf, doc, docx, odt, xls, xlsx, csv, DjVu, epub, fb2, fb3, txt, msg, zip, rar). Additional technologies used: technologies of universal document architecture “MxDocArch” (see below); technologies of parsing file formats “MxParse” (see below); technologies of determining the language of the text (based on dictionaries of N-grams in ontological form (dictionaries of n-gram of 82 languages from Wikipedia); technologies of determining the encoding of the text (based on dictionaries of encoding samples (encoding sample dic); technologies of optical recognition of documents OCR.

Assignment: automatic collection of documents in various formats from various remote sources, Internet sites, etc. Finding the necessary data sources on the Internet (based on solving a multi-criteria optimization problem) and building optimal ways to bypass these sources by a crawler. The possible multi-criteria optimization for crawler path selection is defined as:

$$\min_{P \in \mathcal{P}} \sum_{i=1}^n c_i(P), \quad \text{subject to constraints } G_j(P) \leq 0, \forall j,$$

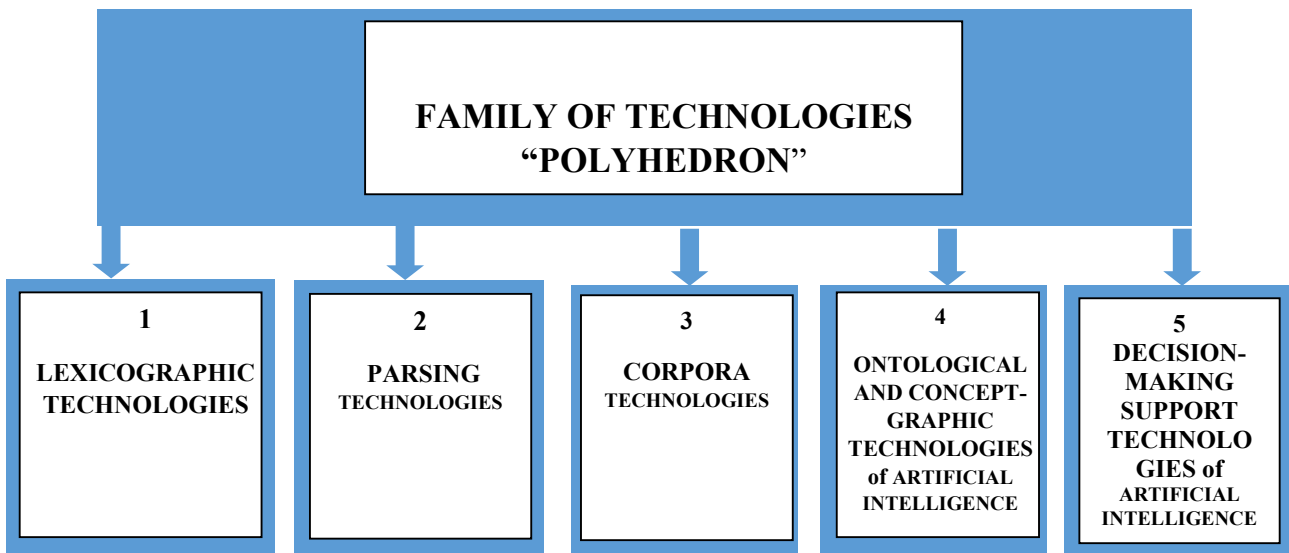

Fig. 1. Technological groups in the structure of the POLYHEDRON technology family

² O. E. Stryzhak, V. Yu. Velychko, V. V. Prykhodniuk, M. V. Nadutenko, V. V. Gorborkov, O. V. Franchuk, S. O. Dovgiy, O. V. Lisovyi, Palagin O. V., Sergeyko I. V., Shirokov V. A., Romanenkov Yu. O., Shostak I. V., Potapov H. M., Filisteev D. A., Chepkov I. B., Gupalo A. Y., Globa L. S., Gladun O. V., Popova M. A., Shevchenko L. L., Malakhov K. S. Computer program "Cognitive IT platform POLYHEDRON (CIT POLYHEDRON)". Certificate of copyright registration No. 96078 (2020).

where:

P is a path or a set of paths for the crawler,

$c_i(P)$ is a cost function (e.g., time or resource consumption) for path P ,

$G_j(P)$ are constraint functions (e.g., bandwidth limits).

Potential fundamental and applied thematic areas: Research based on the theory of lexicographic systems of general methods for parsing lexicographic systems and cognitive generalization of their structures.

2. Parsing technologies

2.1. *File format parsing technologies “MxParse” and universal document architecture technologies “MxDocArch”*

System architecture: based on a modular approach. It is: a universal document architecture interface, procedures for working with document architecture and a set of document processing modules in various formats (mht, rtf, pdf, doc, docx, odt, xls, xlsx, csv, DjVu, epub, fb2, fb3, txt, msg, zip, rar). It is part of the subsystem: POLYHEDRON-Crawler.

Assignment: automatic selection of text and other structural data (sections, pages, headings, subtitles, tables, lists, figures, styles, footnotes, etc.) from documents in various formats for presentation in a single document architecture for the purpose of further processing.

Possible fundamental and applied thematic areas: Research based on the theory of lexicographic systems of general methods for parsing lexicographic systems and cognitive generalization of their structures.

2.2. *Optical Document Recognition (OCR) Technologies*

System architecture: based on a modular approach. It consists of: a universal document architecture interface and a set of modules for processing scanned documents in PNG, TIFF, JPEG, PDF and other formats (using the Tesseract Open Source OCR Engine library) in combination with original development of integration modules and original recognition dictionaries in the Ukrainian language.

Included in the subsystem: POLYHEDRON-Crawler.

Additional technologies used: technologies for determining text encoding (based on dictionaries of encoding samples (encoding sample dic), technologies for determining text language (based on dictionaries of N-grams in ontological form (dictionaries of n-gram of 82 languages from Wikipedia).

Assignment: automatic selection of text and other structural data (pages, headings, subtitles, tables, lists, figures, styles, footnotes, etc.) from scanned documents in PNG, TIFF, JPEG, PDF and other formats for presentation in a single document architecture for further processing.

Possible fundamental and applied thematic areas: Research based on the theory of lexicographic systems of general methods for parsing lexicographic systems and cognitive generalization of their structures.

2.3. *Speech Recognition Technologies (under development).*

System architecture: based on a modular approach

Represented by: a set of modules for processing sound and video files in WAV, MP3, MP4, WMA, OGG and other formats (using the OpenSpeech library) in combination with the originally developed integration modules and original dictionaries and recognition models in Ukrainian language. Included in the subsystem: POLYHEDRON-Crawler.

Additional technologies used: technologies for building language models using accent dictionaries from individual languages (based on dictionaries in ontological form).

Assignment: automatic extraction of text and other structural data from sound and video files for presentation in a single document architecture for the purpose of further processing.

The probabilistic approach to OCR or speech recognition is defined as:

$$P(\text{recognized} | \text{input}) = \arg \max_{w \in W} \prod_{i=1}^m p_i(w_i | \text{input}),$$

where:

input is the image or audio signal,

w is a sequence of words (or characters),

p_i is the probability model for each segment *i*.

Possible fundamental and applied thematic areas: Research based on the theory of lexicographic systems of intelligent speech-information interfaces.

3. Linguistic Corpora Technologies

3.1. *Technologies of linguistic-semantic Analysis and Indexing*

System architecture: based on the technology of lexicographic agents (L-agents) and environments).

Represented by: a system of L-agents: a leader of the indexer working group, a set of indexer templates, a system for managing indexer working environments, a set of L-agents of processors of structural analysis, morphological analysis, lexical analysis, semantic analysis, a multi-index database management agent, virtual working environments, virtual storage (using unique Persistent Storage Technology, called «AVALANCHE»), virtual memory addressing (using unique In-Memory Storage Technology, called «INVISIBLE»). It is part of the subsystem: POLYHEDRON-Indexer.

Software libraries: .NET Framework 4.7–4.8, Net Core 5.0–6.0, ICU 70 Unicode 14 graphematic analysis modules, tokenization modules (author's development), pre-morphanalysis modules (author's development), syntactic analysis modules (author's development), concept analysis modules (author's development).

Dictionary systems: morphological dictionaries of Ukrainian, Russian, English languages (in Hunspell format and binary format) – author's development, C# (Ukrainian Language and Information Fund (ULIF) of the National Academy of Sciences of Ukraine³. ULIF of the NAS of Ukraine is one of the developers of dictionary systems for the “Ruta-Play” system.

Additional technologies used: technologies for building language models using accent dictionaries of every single language (based on dictionaries in ontological form); technologies for automatic analysis of synonym equivalents of language constructions in Ukrainian, English, Russian, French, German and Italian languages, unique Persistent Storage Technology “AVALANCHE”, unique In-Memory Storage Technology “INVISIBLE”.

Assignment: automatic morphological and semantic analysis and indexing of texts in natural language (Ukrainian, English, Russian, French, German and Italian) with full-text search capabilities in the specified languages for the purpose of further processing; presentation of the syntactic and semantic structure of sentences; automatic selection of contexts in which multi-word terms are used; selection of given semantic relations; formation and display of dynamic thematic classifiers, cat-

alogs and registers of information resources; (indexing of information arrays; Thematic classification of information arrays and documents; automatic creation of dynamic thematic classifiers, catalogs and registers of information resources; aggregated representation of information resources); automatic definition of contextual connections between terms from different documents. This allows to reveal hidden connections between objects and events that are described in different documents of the POLYHEDRON database.

The morphological tagging approach is expressed as:

$$\text{Tag}(w) = \underset{t \in T}{\operatorname{argmax}} P(t | w, \text{context}),$$

where:

w is a token,

T is the set of possible tags,

$P(\cdot)$ is the probability derived from a morphological or semantic model.

Possible fundamental and applied thematic areas: integration of corpora L-systems based on the theory of lexicographic environments; creation of virtual terminology systems and dictionaries by fields of knowledge (creation of the necessary terminological multilingual dictionaries and dictionaries of named entities in ontological format); development of an integrated dictionary base for intellectual cognitive analysis (creation of the necessary integrated semantic-grammatical multilingual dictionaries in ontological format).

Unique Persistent Storage Technology «AVALANCHE»

Represented by: developed by the authors algorithm for omitting data from sheets and custom caching, along with variable-length data encoding (speed is 100 times faster than other NOSQL solutions and regular B+-trees).

Assignment: to permanently store billions of objects (with complex structure) on disk. It is part of the subsystem: POLYHEDRON-Indexer.

3.3. *Unique In-Memory Storage Technology «INVISIBLE»*

Represented by: a progressive variation of the lz4 algorithm in combination with variable-length data encoding, plus invisible to the system garbage collector (access speed is higher than other solutions (such as MemCache, Redis, etc.)).

Assignment: To permanently store billions of objects (with a complex structure) in memory

³ <https://lcorp.ulif.org.ua/dictua/> , <https://lcorp.ulif.org.ua/>.

for a long time). It is part of the subsystem: POLYHEDRON-Indexer.

3.4. Automatic Analysis of Synonym Equivalents of Language Constructions Technologies in Ukrainian, English, Russian, French, German and Italian Languages

System architecture: based on a modular approach. Presented by: a set of processing modules. Included in the subsystem: POLYHEDRON-Indexer.

Dictionary systems: dictionaries of synonymous equivalents of Ukrainian, English, Russian, French, German and Italian languages – author’s development, C# (Ukrainian Language and Information Fund of the National Academy of Sciences of Ukraine).

Assignment: for automatic synonymous analysis of equivalents of language structures in Ukrainian, English, Russian, French, German and Italian. Used for semantic translation of search queries and when comparing multilingual lexical structures.

The simplified synonym matching criterion is defined as:

$$\text{SynMatch}(u, v) = \begin{cases} 1, & \text{if SemDist}(u, v) \leq \delta, \\ 0, & \text{otherwise,} \end{cases}$$

where:

SemDist(u, v) is a semantic distance function between two lexical items u and v ,

δ is a matching threshold.

Possible fundamental and applied thematic areas: integration of corpus L-systems based on the theory of lexicographic environments; creation of virtual terminology systems and dictionaries by branches of knowledge (creation of the necessary terminology multilingual dictionaries and dictionaries of named entities in ontological format); development of an integrated dictionary database for intellectual cognitive analysis (creation of the necessary integrated semantic-grammatical multilingual dictionaries in ontological format).

4. Ontological and Conceptographic Technologies of Artificial Intelligence

4.1. Conceptographic cognitive technologies. Knowledge Understanding and Dynamic Ontologies Generation technology.

System architecture: based on a modular approach.

Represented by: a set of processing modules. Included in the subsystem: Conceptographic

analysis system. Additional technologies used: GT-DMX-PQC Generative Transformer – Dynamic MiXed Precision&Quantization&Compression.

Dictionary systems: dictionaries of synonymous equivalents of Ukrainian, English, Russian, French, German and Italian languages – authors’ development, C# (ULIF); dictionaries of named entities (authors’ development), C#.

Assignment: automatic conceptographic analysis of natural language text documents in Ukrainian, Russian and English, which includes: means of automatic detection of named entities and semantic relations and means of automatic establishment of key semantic concepts of the text of the subject area using dictionary, corpora and machine learning technologies, generation of dynamic ontologies.

Possible fundamental and applied thematic areas: integration of corpus L-systems based on the theory of lexicographic environments; creation of virtual terminology systems and dictionaries by branches of knowledge (creation of the necessary terminological multilingual dictionaries and dictionaries of named entities in ontological format).

Development of an integrated dictionary base of intellectual cognitive analysis (creation of the necessary integrated semantic-grammatical multilingual dictionaries in ontological format).

4.2. GT-DMX-PQC Generative Transformer – Dynamic MiXed Precision & Quantization & Compression

System architecture: based on lexicographic agent (L-agent) and environment technology. Included in the subsystem: Conceptographic analysis system.

Software libraries: .NET Framework 4.7–4.8, .Net Core 5.0–6.0.

Represented by: Generative Transformer – Dynamic MiXed Precision&Quantization&Compression (GT-DMX-PQC) is a deep neural network based on the architecture of a transformer decoder (and encoder, if necessary), which supports dynamic tensor operations using MKL and CUDA, dynamic precision mixing for operations with FP32, FP16 and Int8 and dynamic quantization for tensor manipulation, dynamic knowledge compression and outlier elimination technology. GT-DMX-PQC also uses Senten-

cePiece or ICU tokenization, Adam optimization, attention equalization and a gradient distribution and synchronization mechanism between multiple GPUs and CPUs.

Dynamic knowledge compression is a technology that allows you to extract the structure of concepts from any text and compare it with the concepts of the base and dynamically extended ontology, as a person does with a dictionary. Existing static base knowledge will be compressed as much as possible. Uncertainties will be interpreted with a lower level of compression depending on the required level of detail.

Assignment: Support for the processes of understanding and knowledge generation for the generation of dynamic ontologies (automatic detection of named entities and semantic relations and means of automatically establishing key semantic concepts of the text of the subject area).

4.3. Dynamic Ontologies

We use a transformer generating network to automatically generate a structure over a text (or context) based on our own, developed at the ULIF system-linguistic approach, according to which:

- The text is interpreted as a Substance.
- The formed Structure corresponds to the Subject's point of view, and expands and complements it. The set of Subject's points of view is given in the form of basic ontologies.
- The basic ontology is linguistic and is created using lexicographic technologies. The main sources of basic ontologies are explanatory dictionaries and terminological dictionaries. Using the general laws of constructing ontologies based on dictionaries, it is possible to automatically build dynamic ontologies from any texts. Thus, from texts (represented in the form of ontologies) it is possible to automatically build a dynamic picture of the world using dynamic compression of knowledge.

Consequently, dynamic knowledge compression is a linguistic and information technology that allows you to expound the structure of concepts from any text and compare it with the concepts of the basic and dynamically extended ontology, like a person does with an explanatory dictionary.

The concept-scoring approach is defined as:

$$\text{ConceptScore}(c) = \sum_{i=1}^k \alpha_i \cdot \text{freq}(c, D_i),$$

where:

c is a concept,

$\text{freq}(c, D_i)$ is its frequency (or relevance) in document D_i ,

α_i are weighting coefficients.

Existing static knowledge base will be compressed as much as possible. Uncertainties will be interpreted with a lower level of compression depending on the required level of detail.

Dynamic ontologies and dynamic knowledge compression are key features of our hybrid lexicographic approach to artificial intelligence. In this way, it is possible to achieve AI parameters that are no worse than those known (GPT class, etc.) using an order of magnitude smaller neural networks and a set of dynamic ontology constructors and dynamic knowledge compressors.

4.4. Control Ontology Technology

System architecture: based on a modular approach.

Represented by: control ontology is a technological solution for formalizing a certain process. Designed for formalizing a subject area by an expert (or, if possible, automatically), focused on specific specialized software tools: structuring subsystem; display subsystem; the ontological process mapping component; display component of transdisciplinary integrated arrays; display component of GIS applications. Included in the subsystem: POLYHEDRON-Ontology.

Assignment: culturing weak and unstructured information using specialized rules specified in the format of λ -expressions; taxonomic (hierarchical) representation of the structure of information arrays presented in Ukrainian, Russian and English.

The schematic ontology set definition is expressed as:

$$\text{Ontology}(C) = \bigcup_{i=1}^n \{O_i \mid \phi(O_i, C) = 1\},$$

where:

C is a set of concepts,

O_i are candidate ontology elements,

ϕ is a truth function indicating which elements belong in the ontology for C .

Possible fundamental and applied thematic areas: theory of lexical-concept graphic systems and its application; creation of digital virtual terminology systems and dictionaries by fields of knowledge (creation of the necessary terminological multilingual dictionaries and dictionaries

of named entities in ontological formats); development of a digital integrated virtualized dictionary base for intellectual cognitive analysis (creation of the necessary integrated semantic-grammatical multilingual dictionaries in ontological formats); research on formal principles of building dynamic ontologies based on explanatory dictionaries (hyper chains, hyper cycles, etc.).

Decision-Making Support Technologies of Artificial Intelligence

5.1. Technology of Multi-Criteria Ranking of Alternatives Represented by Ontology Objects

System architecture: Three-Tier Architecture. Represented by: ontology-oriented MCDA-system for solving decision-making problems. It is part of the subsystem: POLYHEDRON-Alternative.

Assignment: the implemented services provide the decision-maker (DPM) with a wide range of opportunities for formulating and solving decision-making problems. The information environment of these problems is formed on the basis of an ontological description of the subject area. This allows the DPM to automatically receive a list of indicators for the selected problems that characterize the given alternatives and their values. Further, the decision-making process depends on the specific goal of the DPM and involves solving the following types of problems:

- ranking of alternatives (objects, strategies, development paths, etc.); the available initial set of alternatives is arranged in such a way that the decision-maker has the opportunity to assess the impact of each option (alternative) and on this basis make the optimal decision;
- ranking of alternatives – calculation of rating scores based on the user-selected system of preferences for a set of criterion functions;
- rational choice – establishment of the best (worst) alternative taking into account the user-selected subsets of criteria;
- multi-criteria comparative analysis of alternatives based on a visual representation of solutions to decision-making problems for different subsets of criteria depending on the intentions of the decision-maker.

The multi-criteria ranking is defined as:

$$\text{Rank}(a_j) = \sum_{k=1}^m w_k \cdot s_{jk},$$

where:

α_j is an alternative,

s_{jk} is its score under criterion k ,

w_k is the weight for criterion k .

Possible fundamental and applied thematic areas: development of models, mathematical and software for solving direct and inverse multi-criteria ranking problems.

Artificial Intelligence Platform INTELLIGENCE-ANALYTICS

INTELLIGENCE-ANALYTICS (IA) is an intellectual platform developed on the basis of the POLYHEDRON family of technologies, with a component architecture of cognitive services that implement semantic-linguistic and conceptual analysis of large volumes of information, namely: narratives, documents and tabular data, identification of logistical relationships between them, evaluation criteria and decision-making support, etc. The services of the AI platform implement cognitive functions from categorization and structuring of narratives and data to identification of criterion indicators and selection of methods to support decision-making processes. These processes are represented by the following technological chain: documents → linguistic corpus → neural network formation → semantic analysis → ontology generation → identification of evaluation criteria → generation of analytical platforms for evaluation and decision-making.

The platform functionality has a hybrid format, consisting of three circuits: neural network – ontologies – multi-criteria analysis.

Technologically, the AI platform includes a set of cognitive services capable of automatically, using machine learning, generating ontologies for each document being analyzed, as well as for groups of a large number of documents. When generating document ontologies, the AI platform detects attribute data that characterizes all objects that make up the content of documents both quantitatively and qualitatively.

Neural networks provide the detection of deep inter-contextual connections between different documents with different semantic distances. This will ensure the fixation of hierarchies between objects that make up the content of documents.

The hybrid architecture of the AI platform provides the formation of multi-layered linguistic corpora, which technologically facilitates decision-making processes.

Currently, we have developed the following groups of cognitive services:

- formation of neural networks on the subject of the content of these documents;
- linguistic-semantic analysis of documents;
- conceptographic analysis of documents;
- identification of attributes of objects that make up the content of documents;
- selection of criteria for evaluating objects that make up the content of documents from attributes;
- generation of ontologies for each document and for groups of documents;
- generation of analytical platforms for supporting decision-making processes based on the identified criteria;
- selection of decision-making methods within the conditions of the posed problem/task.

Services implemented on the AI platform provide the ODA with a wide range of opportunities for formulating and solving decision-making tasks. This allows the ODA to automatically receive a list of indicators for the selected tasks that characterize the given alternatives and their values.

The schematic representation of the hybrid AI platform is:

$$\text{HybridAI}(\text{documents}) = (\text{NeuralNetwork} + \text{OntologicalModule}) + \text{MultiCriteriaAnalysis}.$$

Conclusions. Intellectualization and virtualization of linguistic research is as important and relevant as the creation of intellectual information tools based on natural language. It is worth constantly remembering that “...intelligence is a form of individualization of systems, which is inherent in language status”. And the creation of the Ukrainian version of the Large Language Model should be perceived as one of the most important tasks of the Ukrainian state in the scientific and technological sphere.

We define a new research paradigm of linguistics adequate to modern challenges as informational-evolutionary-phenomenological, referring the reader to the works for details of its content⁴.

From the above, it follows that there is a need to have our own, national tools for conducting linguistic research and creating relevant intellectual technologies. As far as we know, only the POLYHEDRON family of information and linguistic technologies can serve as a prototype of such tools today.

We emphasize that all the examples of intellectual linguistic and information technologies given here were created practically without targeted funding, as part of the creative initiative of the authors of the specified developments. It should be noted, however, that the relevant theoretical and model basis for their creation was developed in accordance with the scientific plans of ULIF, and the National Center “Junior Academy of Sciences” of the Ministry of Education and Science of Ukraine.

Despite this, a number of practical tasks in the field of intellectual information processing are undoubtedly successfully solved by existing AI tools. Given the critical importance of creating and implementing AI tools in scientific research and information practice, as well as taking into account the limited state funds for conducting relevant research and development, from the above we conclude that it is necessary to consolidate the existing scientific and technological potential of Ukraine in this area.

The corresponding proposal was formulated in clause 3.2. of the resolution of the Presidium of the NAS of Ukraine dated 15.11.2023 [6], as the need to “Unify the scientific, technological, human resources and material and technical potential of the institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine, universities and private structures in order to create an interdepartmental association (in the form of a scientific and technological corporation) on the basis of public-private partnership to provide the sphere of national security and defense of Ukraine with modern intellectual language and information means and technologies and effective interaction with international structures in this field.”

⁴ Software products: URL: <https://central.ulif.org.ua/>

BIBLIOGRAPHY

1. УМІФ: Український мовно-інформаційний фонд НАН України. URL: <https://www.ulif.org.ua/about>.
2. УМІФ. Проекти. URL: <https://ulif.org.ua/projects>
3. Програмні продукти. URL: <https://central.ulif.org.ua/>
4. УМІФ. Ресурси. URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/LSlist>
5. Nadutenko M., Prykhodniuk V., Shyrovkov V., Stryzhak O. Ontology-Driven Lexicographic Systems. Advances in Information and Communication. FICC 2022. Lecture Notes in Networks and Systems. Cham : Springer. 2022. С. 204–215. DOI: 10.1007/978-3-030-98012-2_16
6. Широков В.А. Лінгвістичні виміри проблем національної безпеки та оборони України. *Вісник Національної академії наук України*. 2024. № 1. С. 56–71. <https://doi.org/10.15407/visn2024.01.056>

REFERENCES

1. ULIF: Ukrainian Lingua-Information Foundation of the National Academy of Sciences of Ukraine URL: <https://www.ulif.org.ua/about>.
2. ULIF Projects: URL: <https://ulif.org.ua/projects>
3. Software Products: URL: <https://central.ulif.org.ua/>
4. ULIF Resources: URL: <https://lcorp.ulif.org.ua/LSlist>
5. Nadutenko M., Prykhodniuk V., Shyrovkov V., Stryzhak O. (2022) Ontology-Driven Lexicographic Systems. Advances in Information and Communication. FICC 2022. Lecture Notes in Networks and Systems. Cham : Springer. pp. 204–215. DOI: 10.1007/978-3-030-98012-2_16
6. Shyrovkov V.A. (2024) Linguistic dimensions of problems of national security and defense of Ukraine. *Visn. Nac. Akad. Nauk Ukr.* (1): 56–71. <https://doi.org/10.15407/visn2024.01.056>

М. В. НАДУТЕНКО

*кандидат технічних наук зі структурної, прикладної та математичної лінгвістики, завідувач відділу інформатики, Український мовно-інформаційний фонд Національної академії наук України, секретар наукової ради «Інформація. Мова. Інтелект» Національної академії наук України, м. Київ, Україна
Електронна пошта: hostmaster@ulif.org.ua
<https://orcid.org/0000-0001-6732-8455>*

М. В. НАДУТЕНКО

*кандидат філологічних наук, старший науковий співробітник, Український мовно-інформаційний фонд Національної академії наук України, м. Київ, Україна
Електронна пошта: margo.nadutenko@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-3215-0970>*

О. Л. ФАСТ

*кандидат педагогічних наук, доцент, проректор з науково-педагогічної роботи та міжнародної співпраці, Комуніальний заклад вищої освіти «Луцький педагогічний коледж» Волинської обласної ради, м. Луцьк, Україна
Електронна пошта: olhafast.ua@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0001-7216-0044>*

ІННОВАЦІЙНІ МОВНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ: РОЗРОБКА ТА ЗАСТОСУВАННЯ ПЛАТФОРМИ POLYHEDRON НА ОСНОВІ УКРАЇНСЬКИХ ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ТЕОРІЙ

У статті представлено комплексний підхід до створення та впровадження інтелектуальних мовних технологій, розроблених авторами POLYHEDRON, що ґрунтуються на фундаментальних лексикографічних теоріях, розроблених Українським мовно-інформаційним фондом НАН України. Автори акцентують увагу на сімействі технологій POLYHEDRON, яке включає інструменти для лексикографічного та корпусного опрацювання текстів, системи парсингу файлів різних форматів, модулі морфолого-семантичного аналізу, а також інноваційні засоби побудови динамічних онтологій і підтримки прийняття рішень. Завдяки цьому забезпечується багаторівнева

обробка природної мови (української, англійської, російської, французької, німецької та італійської) та створення масштабованих інформаційних ресурсів, орієнтованих як на науковий, так і на прикладний використання.

Центральний елемент дослідження – гібридна архітектура, що об'єднує статистичні методи (глибокі нейронні мережі типу трансформерів) із лексикографічно-онтологічними моделями. Такий підхід дозволяє водночас ефективно аналізувати синтаксичну й семантичну структуру речень, виявляти латентні зв'язки між термінами й концептами та формувати динамічні онтології, які постійно оновлюються на основі нових текстових даних. У роботі особливо підкреслено роль технологій динамічного стискання знань, які забезпечують оптимізоване зберігання та обробку інформації, даючи змогу використовувати менші за обсягом нейронні моделі без погіршення точності аналізу.

Одним із ключових напрямів застосування описаних технологій є автоматизований моніторинг та аналіз великих масивів тексту, включно з документами правового характеру, науково-технічними публікаціями, медіа-матеріалами тощо. Для цього було розроблено окремі підсистеми парсингу (MxParse, MxDocArch, OCR-модулі), що підтримують формати DOC, PDF, TXT, HTML та інші, а також розпізнають відскановані зображення й аудіо/відео-файли. Важливу роль відіграють технології «AVALANCHE» та «INVISIBLE», розроблені авторами, які забезпечують унікальні можливості для швидкої індексації та пошуку даних у багатомовних корпусах: перша відповідає за постійне зберігання мільярдів об'єктів на диску, а друга – за ефективну роботу з великими структурами в оперативній пам'яті.

У статті також представлено платформу INTELLIGENCE-ANALYTICS, що поєднує три важливі складові: нейронну мережу, онтологічний модуль і механізми мультикритеріального аналізу (MCDA). Така інтеграція дає змогу знаходити неочевидні зв'язки між документами, визначати пріоритети серед множини альтернатив, а також формувати гнучкі аналітичні звіти для прийняття рішень у реальному часі. Серед перспективних напрямів застосування – галузі національної безпеки, освіти, правової експертизи, наукових досліджень, а також інформаційного менеджменту у великих організаціях.

Автори наголошують на критичній важливості розвитку власних національних мовних моделей, зокрема українськомовних, які можуть бути конкурентоспроможними з зарубіжними аналогами. Запропоновані концепції підтверджують, що укорінення лексикографічно-онтологічного підходу разом із сучасними нейронними алгоритмами дозволяє зберегти якість обробки при зменшенні розміру моделей та обчислювальних ресурсів. Це особливо актуально з огляду на обмеження цільового фінансування та інфраструктурні виклики.

Завдяки проведеним дослідженням та співпраці з партнерами з наукових і освітніх установ створено унікальні напрацювання, які здатні прискорити темпи оцифрування документів, підтримати розвиток високотехнологічних продуктів в Україні та зміцнити інформаційну безпеку. У статті підкреслено потребу консолідації науково-технічного потенціалу, формування державно-приватних проєктів і розширення партнерства між установами НАН України, університетами й приватним сектором. Автори вбачають у цьому головний імпульс до створення інтегрованої мовно-інформаційної екосистеми, здатної вирішувати інтелектуальні виклики сучасності та стимулювати науково-технологічний прогрес у країні.

Ключові слова: методи штучного інтелекту; обробка природної мови; лексикографічні технології; динамічні онтології; морфолого-семантичний аналіз; нейронні мережі; мультикритеріальний аналіз; POLYHEDRON.

УДК 811.101.2'42:[81'271+[316.77:005.336.2]:61-057.875]

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.7>

Л. І. СІЛЕВИЧ

кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри мовознавства,

Івано-Франківський національний медичний університет, м. Івано-Франківськ, Україна

Електронна пошта: liliasilevich@gmail.com

<http://orcid.org/0000-0003-0266-3361>

МОВНОКОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ

У статті визначено особливості сучасного наукового дискурсу, який розкриває актуальну різноаспектну проблемно-тематичну специфіку дослідження мовнокомунікативної компетентності студентів вищих медичних закладів освіти. Проаналізовано особливості науково-дослідницьких інтересів викладачів-мовознавців, які беруть участь у підготовці майбутніх спеціалістів сфери охорони здоров'я. Відзначено, що для дослідження використано низку методів, зокрема прес-кліпінгу, бібліографічний, описовий, аналізу й синтезу, що дозволило отримати нову наукову інформацію про тематику сучасних досліджень, об'єднаних поняттям «мовнокомунікативна компетентність». Визначено основні проблемно-тематичні аспекти сучасного наукового дискурсу вказаної проблематики, за якими провадять дослідження мовознавці: формування мовнокомунікативних умінь майбутніх спеціалістів, мовнокомунікативна компетентність та її ефективність, культура професійного спілкування, специфіка комунікації медичних працівників з пацієнтами; мовнокомунікативні тактики спеціалістів, плекання успішної мовної особистості майбутнього медичного фахівця. Наголошено, що професійні вимоги і виклики сьогодення вимагають удосконалення освітнього процесу, покликано покращувати наявні і формувати нові прийнятні моделі формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх медиків. Доведено, що сучасний науковий дискурс мовознавців характеризується багатогранністю обговорюваної проблематики, а отже, сприяє розвитку цієї важливої сфери вивчення української мови за професійним спрямуванням. Відзначено, що здійснений аналіз наукового дискурсу вказаного напрямку дозволяє акцентувати складні проблеми, які потребують нагального розгляду та покращання навчального процесу. Підкреслено, що отримані результати в перспективі можуть стати основою практичних рекомендацій мовознавцям для заповнення дослідницьких прогалів у царині удосконалення мовнокомунікативної компетенції студентів-медиків.

Ключові слова: мовнокомунікативна компетентність, комунікативна компетентність, фахова мова, медичний дискурс, студенти-медики, мовна особистість, мовнокомунікативні вміння.

Поставлення проблеми. Активне наукове обговорення мовної підготовки здобувачів вищої медичної освіти підтверджує запотребованість цієї освітньої проблематики. Мовознавці, заангажовані в науково-педагогічний процес формування мовнокомунікативної компетентності студентів-медиків, прагнуть визначити правильну стратегічну лінію у викладанні низки компонентів навчальної дисципліни «Українська мова за професійним спрямуванням», що сприяє удосконаленню формування мовної особистості майбутніх працівників сфери охорони здоров'я.

Мета нашого дослідження – з'ясування й аналіз особливостей науково-дослідницьких інтересів викладачів-мовознавців, які беруть участь у підготовці майбутніх медиків. Ця проблема обговорювалася в колі компетентних фахівців в попередні роки нечасто. Однак уже нині відзначаємо тенденцію до збільшення різ-

ноаспектного наукового дискурсу, пов'язаного з формуванням мовнокомунікативної компетентності медичних працівників. Виокремимо, наприклад, аналітичну статтю Н. Литвиненко «Дослідження медичного дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві». Дослідниця відзначала зростання зацікавлення мовознавців комунікативною компетентністю різнопрофільних фахівців загалом та медичної сфери зокрема [Литвиненко : 143]. Авторка проаналізувала публікації вказаної тематики українських і зарубіжних авторів, дійшовши висновку, що «особливий семантичний простір медичного дискурсу виник завдяки специфіці структурної організації інституту медицини та формується в свідомості учасників комунікації в результаті стереотипів поведінки на різних рівнях [Литвиненко : 150]. Науковці Л. Роман та І. Тимофійчук, предметом дослідження яких було висвітлення особливостей медич-

ного наукового дискурсу в сучасному мовознавстві, наголошували на важливості вивчення цього контенту, що дає можливість сформулювати в перспективі, за авторами, ефективну модель мовнокомунікативної компетенції медиків [Роман : 28].

Для досягнення дослідницької мети використано методи прес-кліпінгу, бібліографічний, описовий (прийоми узагальнення, класифікації), аналізу й синтезу. Такий комплекс методів дозволив отримати нову наукову інформацію про тематику сучасних досліджень, об'єднаних поняттям «мовнокомунікативна компетентність», що розкриває специфіку підготовки мовної особистості студентів-медиків, а також визначити основні проблемні прерогативи та особливості їх висвітлення.

Виклад основного матеріалу. Одним із актуальних тематичних напрямів, які обговорюють сьогодні педагоги-мовознавці, є мовнокомунікативна компетентність – важливе уміння майбутніх медиків у провадженні професійного спілкування загалом. Розглянувши проблемно-тематичні аспекти сучасного наукового дискурсу, маємо змогу визначити основні напрями, за якими здійснюють дослідження педагоги-мовознавці, що беруть участь у фаховій підготовці студентів-медиків: вироблення мовнокомунікативних умінь майбутніх спеціалістів, мовнокомунікативна компетенція та її ефективність, культура професійного спілкування, специфіка комунікації медичних працівників з пацієнтами; мовнокомунікативні тактики професіоналів, формування успішної мовної особистості майбутнього медичного фахівця загалом.

Передовсім відзначимо ті публікації, зміст яких розкриває особливості використання загальнонавчаних термінів «мовнокомунікативна компетентність» та «комунікативна компетентність». Вчена Л. Струганець, ведучи мову про «Мовнокомунікативну компетентність лідера в освітній галузі (теоретичний ракурс)», відзначає, що українські мовознавці послуговуються нині цими термінами як паралельними. Тож у назвах аналізованих нами статей зустрічаються обидва варіанти. Однак Л. Струганець усе ж віддає перевагу терміну «мовнокомунікативна компетентність», витлумачуючи його як «здатність особистості ефективно використовувати мовні засоби для виконання комунікативних завдань у різних ситуаціях спілкування» [Струганець : 54]. Дослідниця наголошує, що саме цей термін чітко акцентує вербальні особливості комунікації. Цілком погоджуємося з позицією авторки – «не варто ускладнювати цей ключовий термін, який є інтердисциплінарним (функціонує у лінгвістиці, лінгводидактиці, педагогіці)» [Струганець : 53–54]. До слова, мовознавиця не оминула у вказаній статті, що важливо, проблему функціонування термінів-синонімів, наполягаючи на назрілій необхідності стандартизації термінології. Вважаємо таку позицію цілком слушною і запотребованою, адже, як наголошувала О. Вербовацька, така «стилістична неоднорідність медичних термінів певною мірою визначає і характер лексико-семантичних відношень у медичній термінології, котрі на противагу загальній лексичній системі для термінології небажані, бо множинність називання суперечить природі терміна як мовної одиниці» [Вербовацька : 11].

До обговорення проблеми синонімічних рядів термінів долучилися також і інші науковці, пояснюючи кожен свій підхід у виборі базового терміна для дослідження. Так, зокрема, авторки статті «Мовно-комунікативна компетентність педагога: історико-теоретичний аспект» О. Іваннікова та Т. Гарачук також докладно розбиралися в «сутності, змісті та структурі» понять «компетентність», «мовна компетентність», «комунікативна компетентність». Як висновок, дослідниці подають своє визначення поняття «мовнокомунікативна компетентність»: «процес оволодіння і використання мовних (лексичні, граматичні, фонетичні тощо) засобів у різноманітних комунікативних ситуаціях відповідно до їх цілей та змісту для встановлення взаєморозуміння з навколишніми людьми» [Іваннікова : 312]. Вважаємо, що таке трактування жодним чином не заперечує детермінанти, запропонованої Л. Струганець, проте, на нашу думку, перевагає його зміст надмірною деталізацією.

Відзначимо, що нині існує також чимала кількість тлумачень терміна «комунікативна компетентність», які пропонують українські та зарубіжні науковці. Зокрема, наведемо, визначення відомого мовознавця Ф. Бацевича: «комунікативна компетенція – сукупність знань

про спілкування в різноманітних умовах і з різними комунікантами, а також знань вербальних і невербальних засад інтеракції, умінь їх ефективного застосування у конкретному спілкуванні у ролі адресанта і адресата» [Бацевич : 124]. До слова, це визначення вченого науковці наводять доволі часто як аргумент для використання ними саме цього терміна. Проте універсального – для всіх галузей знань, чіткого й конкретного, – визначення, наразі немає. Натомість наведене нами вище визначення мовнокомунікативної компетенції, запропоноване Л. Струганець, на нашу думку, виразно детермінує розглянуте поняття.

Особливого значення при вивченні мовнокомунікативних вмінь відіграє розуміння поняття «фахова мова» й доцільне оперування ним, що також неодноразово виступало як об'єкт досліджень науковців. У статті «Фахова мова як спосіб вираження спеціалізації» І. Ключфінська наголошує, що «існує глобальна мова, спільна для лінгвістичної спільноти, у якій є загальна мова та спеціалізована мова» [Ключфінська : 141]. Визначаючи притаманні спеціалізованій (фаховій) мові особливості, авторка відзначає, що «спеціалізована мова з'являється тоді, коли спеціалізована галузь розвиває відносини з мовою, щоб використовувати її для своїх цілей» [Ключфінська : 144]. Схарактеризувавши досвід у цій сфері французьких педагогів-мовознавців, авторка окреслює основні групи вираження спеціалізації в мові: лінгвістичні, дискурсивні та культурні, що дозволяє науковцям прицільно вивчати кожну з них, збагачуючи тематично свої дослідження.

Загалом, поняття «фахова мова» продовжує нині перебувати в центрі активного обговорення науковців. Як наголошує О. Камінська, вивчаючи й докладно аналізуючи це поняття, специфіку його тлумачення, функціональні стилі, лексику фахового тексту тощо, поняття «фахова мова» здобуло більш стійкі позиції у мовознавчому дискурсі порівняно з поняттям «спеціалізована мова». Науковиця стверджує, що «у зв'язку з головною метою – передавати спеціальні знання – фахову мову розглядають як мову, зорієнтовану на економію засобів вираження, саме з цього погляду аналізують і лексичні, і синтаксичні засоби професійних мов» [Камінська : 7].

У цьому контексті важливо відзначити низку статей мовознавців, які вивчають особливості інституційного дискурсу загалом та одного із його видів – медичного зокрема, його специфіку та використання. Медичний дискурс «має визначений статусно-рольовий характер спілкування, конкретну мету, а також місце її реалізації» – наголошують Полюк І. С., Бондар Л. В. та Рибчук О. С. у спільній статті «Лінгвопрагматичний аспект дослідження медичного дискурсу». Науковці акцентують необхідність провадження досліджень лінгвопрагматичних параметрів медичного дискурсу, пропонуючи поділити його на такі групи: медико-науковий, медико-масмедійний, медико-юридичний, медико-комерційний та групу медичної документації [Полюк : 29]. Опираючись на дослідження О. Єрченка [Єрченко : 27], автори визначають основні аспекти лінгвопрагматичного аналізу дискурсу: «особливості функціонування й використання мовних одиниць у процесі комунікації, із врахуванням людського фактора, умов комунікації, стосунків між адресантом і адресатом, тобто комунікативний контекст» [Полюк : 29]. Відзначимо, що ця царина досліджень є нині доволі перспективною, адже достатнім чином не вивчена й не опрацьована.

Ще одним напрямом дослідницьких інтересів є обговорення проблем формування мовнокомунікативної компетентності студентів-медиків, однак цей аспект також вивчено нині ще недостатньо. Важливість такої тематики досліджень акцентує, наприклад, А. Ткач, стверджуючи, що «низький рівень мовленнєвої підготовки студентів-медиків створює певні труднощі не лише під час вивчення спеціальних (клінічних) дисциплін, а й у лікарській діяльності, що негативно позначається на ефективності лікування» [Ткач : 80].

Загалом, автори, які присвятили свої дослідження мовнокомунікативній компетентності та визначенню її місця в освітньому процесі, розкривають тематичну багатоаспектність цієї проблематики: аналіз наявної методики навчання, запровадження новітніх педагогічних технологій, особливості формування творчих завдань, специфіку вироблення мовних і мовленнєвих навичок, розкриття основних аспектів професійного спілкування. У цьому контексті важливою є стаття колективу авторів,

які представляють Івано-Франківський національний медичний університет, Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького, Національну медичну академію післядипломної освіти імені П. Л. Шупика, що опублікована під назвою «Сучасні методи удосконалення комунікативної компетентності у студентів-медиків на додипломному етапі навчання». Автори відзначають, що нині потреба формування належного рівня комунікативної компетентності майбутніх медиків недостатньо врахована при викладанні фундаментальних і клінічних дисциплін. Тож при цьому цілком зрозумілим є висновок науковців щодо важливості і перспективності наукового опрацювання проблем удосконалення педагогічного процесу, спрямованого на ефективність вироблення у студентів комунікативної компетентності, зокрема «підготовку студентів-медиків із високим рівнем теоретичних знань, практичних вмінь і сталим рівнем розвитку кар'єрних орієнтацій» [Костіцька : 38].

Розглядаючи тематику наукового дискурсу, спрямованого на покращання навчального процесу, відзначимо, що чимало дослідників визначає мовнокомунікативну компетентність важливим чинником ефективності праці медичного персоналу. Зокрема, цей аспект розглядають Г. Навчук, Л. Шутак та А. Полагнин, ведучи мову про залежність рівня мовнокомунікативних умінь майбутнього медичного працівника від «рівня професійних знань, вмінь їх репрезентувати (надати їм мовленнєву форму), а також навичок ведення конструктивного діалогу з колегами, пацієнтами / клієнтами чи їх родичами» [Навчук : 94]. Дослідниці вважають, що на ефективність комунікації впливає уміння фахівців спілкуватися «у різних виробничих умовах та стресових ситуаціях». Саме тому вони наголошують на необхідності «опановувати правила деонтології, набувати навичок психотерапії, шліфувати культуру фахового мовлення, виховувати в собі тактовність і стриманість» [Навчук : 95]. Відзначимо, що цій темі присвячено низку статей науковців, які розглядають особливі стратегії щодо вироблення мовнокомунікативної компетентності майбутніх медиків. На думку колективу авторів згадуваної вище статті, присвяченої розгляду сучасних методів удосконалення мовнокомунікатив-

них навичок, «позитивна мотивація здобувачів медичної освіти до вивчення дисципліни повинна розпочинатися з обговорення та узгодження з ними важливих професійних, особистісних якостей, якими на їх думку повинен бути наділений сучасний компетентний, справжній фахівець та успішний лікар» [Костіцька : 38].

Проблема вироблення культури професійного мовлення майбутніх фахівців медичної галузі як об'єкта досліджень науковців також отримала одне з чільних місць у корпусі обговорюваних тем. Зокрема, В. Кульчицький відзначає, що нині є немало досліджень, присвячених вивченню специфіки формування професійного мовлення. Однак найважливішим питанням він називає необхідність розгляду «сутності і структури сформованості професійного мовлення» [Кульчицький : 4]. При цьому науковець цілком слушно зауважує, що ця тема надзвичайно «широка, складна та делікатна» [Кульчицький : 4]. Для визначення сформованості професійного мовлення у студентів (у випадку автора – у медичних сестер, що, зрештою, не є відмінним від фахівців лікарського стану) В. Кульчицький виокремлює три рівні: інтуїтивний, репродуктивний, творчий, які дають можливість, на його переконання, підготувати основні компоненти методики навчального процесу. Він вважає, що «основою професійного мовлення є наявність в особистості: мовної компетенції – знання норм літературної мови; сформованих механізмів сприйняття й продукування, закладених у поняття мовленнєвої компетенції; комунікативної компетенції – спроможності вибирати й реалізовувати програми мовленнєвої поведінки залежно від здатності людини орієнтуватися в різноманітних ситуаціях, тобто її уміння оцінювати ситуації, враховуючи тему, завдання, комунікативні установки» [Кульчицький : 7]. Відзначимо, що аналіз мовної та мовленнєвої компетенції працівників медичної сфери належить також до важливих тематичних складників сучасного наукового дискурсу.

Висновки. Мовнокомунікативна компетентність є нині однією із базових тем, які обговорюють педагоги-мовознавці, щільно заангажовані в навчальний процес формування мовної особистості майбутніх медичних працівників. Професійні вимоги і виклики сьогодення

вимагають удосконалення освітнього процесу, покликано покращувати наявні і генерувати нові прийнятні (якісні та помічні) моделі формування мовнокомунікативної компетентності майбутніх медиків. Сучасний науковий дискурс мовознавців характеризується багатогранністю обговорюваної проблематики, який сприяє розвитку цієї важливої сфери вивчення української мови за професійним спрямуванням. Разом

з тим, його аналіз дозволяє акцентувати складні проблеми, які потребують нагального розгляду та вдосконалення навчального процесу. Результати вивчення сучасного наукового дискурсу вказаного напрямку у перспективі можуть стати основою практичних рекомендацій мовознавцям для заповнення дослідницьких прогалів у процесі вироблення і вдосконалення мовнокомунікативної компетенції студентів-медиків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. Київ, 2004. 344 с.
2. Вербовецька О. С. Синонімічні відношення лексичних одиниць в освітній українській медичній термінології. *Мовна комунікація: наука, культура, медицина* : матеріали II Всеукр. наук.-практ. конф. Тернопіль, 4–5 черв. 2020 р. Тернопіль, 2020. С. 11–13.
3. Єрченко О. В. Структурно-композиційні та лінгвокогнітивні принципи наукової медичної статті та анотації : дис. ... канд. філол. наук: 10.01.04. Львів, 2015. 269 с.
4. Іваннікова О., Гарачук Т. Мовно-комунікативна компетентність педагога: історико-теоретичний аспект. *Актуальні питання гуманітарних наук*. 2023. Вип. 61, том 1. С. 307–315.
5. Камінська О. Фахова мова. Проблематика, визначення та особливості вживання. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2018, № 1 (17). С. 6–9.
6. Ключінінська І. М. Фахова мова як спосіб вираження спеціалізації. *Закарпатські філологічні студії*. 2023. Вип. 30. С. 140–144.
7. Костіцька І. О., Соломчак Д. Б., Урбанович А. М., Жердьова Н. М., Гридчук Т. І., Басюга І. О., Жураківська О. Я., Шевчук М. В., Багрій М. М. Сучасні методи удосконалення комунікативної компетентності у студентів-медиків на додипломному етапі навчання. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*. 2019. VII (76), Issue: 187. С. 37–40.
8. Кульчицький В. Й.. Сутність і структура сформованості професійного мовлення студентів – медичних сестер у процесі фахової підготовки. *Медсестринство*. 2021. № 3. С. 4–7.
9. Литвиненко Н. Дослідження медичного дискурсу у вітчизняному та зарубіжному мовознавстві. *Мовознавство*. 2009. Вип. 17. С. 143–152.
10. Навчук Г. Шутак Л. Полагнин А. Комунікативна компетентність медичних і фармацевтичних працівників та ефективність їх праці. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2023, № 1(35). С. 92–95.
11. Полюк І. С Бондар Л. В. Рибчук О. С. Лінгвопрагматичний аспект дослідження медичного дискурсу. Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2022. Т. 33 (72). № 1. Ч. 2. С. 26–31.
12. Роман Л., Тимофійчук І. Комунікативні особливості медичного дискурсу. *Актуальні питання суспільних наук та історії медицини*. 2017, 1 (13). С. 26–29.
13. Струганець Л. Мовнокомунікативна компетентність лідера в освітній галузі (теоретичний ракурс). *Університети і лідерство*. 2015, № 1. С. 52–55.
14. Ткач А. В. Культура фахового мовлення – важливий показник професіограми майбутнього медичного працівника. *Науковий вісник Чернівецького університету*. 2015, вип. 761. С. 83.

REFERENCES

1. Batsevych F. S. (2004). *Osnovy komunikatyvnoi linhvistyky* [Renovation of communicative linguistics]. Kyiv, 344 p., (in Ukrainian.)
2. Verbovetska O. S. (2020). *Synonimichni vidnoshennia leksychnykh odynyt v osvithnii ukrainskii medychnii terminolohii* [Education-related Ukrainian medical terminology's synonymy relationships between lexical units]. *Movna komunikatsiia: nauka, kultura, medytsyna* : materialy II vseukr. nauk.-prakt. konf. Ternopil, 4–5 cherv. 2020 r. Ternopil, pp. 11–13, (in Ukrainian).
3. Yerchenko O. V. (2015). *Strukturno-kompozysii ta linhvokohnityvni pryntsyipy naukovoi medychnoi statti ta anotatsii* [Structural-compositional and linguistic-cognitive principles of scientific medical article and abstract] : dys. ... kand. filol. nauk: 10.01.04. Lviv. 269 p., (in Ukrainian).
4. Ivannikova O., Harachuk T. (2023). *Movno-komunikatyvna kompetentnist pedahoha: istoryko-teoretychnyi aspekt* [Language and communicative competence of a teacher]: historical and theoretical aspect]. *Aktualni pytannia humanitarnykh nauk*, 61, 1, pp. 307–315, (in Ukrainian).

5. Kaminska O. (2018). Fakhova mova. Problematyka, vyznachennia ta osoblyvosti vzhyvannia [Specialized language. Problem of definition and usage. The objective of the study]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 1 (17), pp. 6–9, (in Ukrainian).
6. Kliufinska I. M. (2023). Fakhova mova yak sposib vyrazhennia spetsializatsii. [Professional language as a way of expressing]. *Zakarpatski filolohichni studii*, 30, pp. 140–144, (in Ukrainian).
7. Kostitska I. O., Solomchak D. B., Urbanovych A. M., Zherdova N. M., Grydzhuk T. I., Basiuga I. O., Zhurakivska O. Ya., Shevchuk M. V., Bahriy M. M. (2019). Suchasni metody udoskonalennia komunikativnoi kompetentnosti u studentiv-medykiv na dodyplomnomu etapi navchannia [Modern methods of improving communicative competence among medical students on the pregraduate stage of teaching]. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, VII (76), 187, pp. 37–39, (in Ukrainian).
8. Kulchytskyi V. Y. (2021). Sutnist i struktura sformovanosti profesiinoho movlennia studentiv – medychnykh sester u protsesi fakhovoi pidhotovky [The essence and structure of the formation of professional language of students – nurses in the process of professional training]. *Medsestrynstvo*, 3, pp. 4–7, (in Ukrainian).
9. Lytvynenko N. (2009). Doslidzhennia medychnoho dyskursu u vitchyznianomu ta zarubizhnomu movoznavstvi [Research of medical discourse is in domestic and foreign linguistics]. *Movoznavstvo*, 17, pp. 143–152, (in Ukrainian).
10. Navchuk H., Shutak L., Polahyn A. (2023). Komunikativna kompetentnist medychnykh i farmatsevtichnykh pratsivnykiv ta efektyvnist yikh pratsi [Communicative competence of medical and pharmaceutical employees and their work efficiency]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 1(35), pp. 92–95, (in Ukrainian).
11. Poliuk I. S., Bondar L. V., Rybchuk O. S. (2022). Linhvoprahmatychnyi aspekt doslidzhennia medychnoho dyskursu [Linguo-pragmatic aspect of medical discourse analysis]. *Vcheni zapysky TNU imeni V. I. Vernadskoho. Seria: Filolohiia. Zhurnalistyka*, 33 (72), № 1, Ch. 2, pp. 26–31, (in Ukrainian).
12. Roman L., Tymofiihuk I. (2017). Komunikativni osoblyvosti medychnoho dyskursu [Communicative Particularities of the Medical Discourse]. *Aktualni pytannia suspilnykh nauk ta istorii medytsyny*, 1 (13), pp. 26–29, (in Ukrainian).
13. Struhanets L. (2015). Movnokomunikativna kompetentnist lidera v osvittii haluzi (teoretychni rakurs) [The lingual-communicative competency of leader in the educational branch: theoretical aspect]. *Universytety i liderstvo*, 1, pp. 52–55, (in Ukrainian).
14. Tkach A. V. (2015). Kultura fakhovoho movlennia – vazhlyvyi pokaznyk profesiohramy maibutnoho medychnoho pratsivnyka [Professional speech culture as a crucial predictor of a future healthcare worker’s job profile]. *Naukovyi visnyk Chernivetskoho universytetu*, 761, pp. 83, (in Ukrainian).

L. I. SILEVYCH

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Linguistics,
Ivano-Frankivsk National Medical University, Ivano-Frankivsk, Ukraine
E-mail: liliyasilevich@gmail.com
<http://orcid.org/0000-0003-0266-3361>*

MEDICAL STUDENTS’ LINGUISTIC AND COMMUNICATIVE COMPETENCE: CHARACTERISTICS OF MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE

The paper highlights the characteristics of contemporary scientific discourse that reveals the actual multidimensional problematic and thematic fields of students’ language and communicative proficiency in higher medical educational institutions. The characteristics of linguists’ research interests who instruct aspiring medical professionals are examined. It should be mentioned that a variety of methodologies, such as press clipping, bibliographic, descriptive, analytic, and synthesis, were employed in the study in order to gather fresh scientific data on the subjects of contemporary research that were all connected by the idea of «linguistic and communicative competence». The formation of future specialists’ linguistic and communicative skills, the effectiveness of linguistic and communicative competence, the culture of professional communication, the specifics of communication between medical professionals and patients, the linguistic and communicative tactics of specialists, and the development of a successful linguistic personality of a future medical specialist are identified in the paper as the main problematic and thematic aspects of the contemporary scientific discourse on this issue that are studied by linguists. It is stressed that the demands and difficulties facing today’s medical professionals call for reforming the educational system in order to create new and more societally acceptable models for developing the language and communication skills of aspiring medical professionals. It has been demonstrated that linguists’

contemporary scientific discourse encompasses a wide range of topics and advances the crucial field of studying Ukrainian for work-related reasons. It is observed that by analyzing this scientific debate, we are able to highlight complicated issues that need immediate attention and improvements to the educational system. It is stressed that the findings can serve as the foundation for useful suggestions made by linguists to close knowledge gaps in the area of enhancing medical students' language and communication skills.

Key words: linguistic and communicative competence, communicative competence, professional language, medical discourse, medical students, linguistic personality, linguistic and communicative skills.

УДК 81'27:159.923.2

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.8>

О. Г. ГУДЗЕНКО

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та психології,
Волинський інститут післядипломної педагогічної освіти, м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: o.gudzenko@vippro.org.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2028-7697>*

Т. В. ПАСТРИК

*доктор психологічних наук, доцент, в.о.ректора,
КЗВО «Волинський медичний інститут», м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: tetiana_pastryk@vmi.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6329-9607>*

А. М. ЛАЗЬКО

*кандидат психологічних наук, проректор з науково-педагогічної роботи,
КЗВО «Волинський медичний інститут», м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: alla_lazko@vmi.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0002-7731-4361>*

Н. П. ГАЛЬЧУН

*доктор філософії зі спеціальності Освітні, педагогічні науки,
завідувач кафедри дисциплін загальної підготовки,
КЗВО «Волинський медичний інститут», м. Луцьк, Україна
Електронна адреса: nataliia_halchun@vmi.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0003-0431-638X>*

ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА КОМУНІКАТИВНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ

У сучасному динамічному світі комунікація стає ключовим інструментом соціальної взаємодії, професійного розвитку та особистісної реалізації. Представлена наукова стаття присвячена комплексному дослідженню психолінгвістичних механізмів впливу емоційного інтелекту (ЕІ) на особливості мовленнєвої поведінки та комунікативної ефективності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю глибшого розуміння взаємозв'язку між емоційним інтелектом, мовленнєвими стратегіями та якістю міжособистісної комунікації.

Наукова розвідка ґрунтується на теоретичному аналізі та узагальненні сучасних психолінгвістичних досліджень, що розкривають багатогранний вплив емоційного інтелекту на комунікативні процеси. У статті системно розглянуто ключові аспекти взаємодії емоційного інтелекту та мовленнєвої поведінки: від адаптивності мовлення до формування емпатійних комунікативних стратегій.

Дослідження демонструє, що особи з високим рівнем емоційного інтелекту володіють унікальною здатністю до гнучкої мовленнєвої адаптації, точного розпізнавання емоційних станів співрозмовників та ефективної вербальної й невербальної комунікації. Особливу увагу приділено аналізу впливу ЕІ на розвиток емпатії, що виявляється у здатності не лише сприймати, але й глибоко розуміти емоційний контекст спілкування.

Результати дослідження підтверджують визначальну роль емоційного інтелекту у формуванні комунікативної компетентності, особливо в освітньому та професійному середовищах. Науковці наголошують на необхідності впровадження спеціальних програм розвитку ЕІ, які сприятимуть підвищенню ефективності міжособистісної взаємодії, зниженню конфліктності та створенню сприятливого комунікативного простору.

Подальші перспективи дослідження включають вивчення впливу ЕІ на невербальні аспекти комунікації, культурні особливості комунікативної поведінки та потенціал цифрових технологій у розвитку емоційно інтелектуальної комунікації.

Ключові слова: емоційний інтелект, психолінгвістика, комунікативна компетентність, мовленнєві стратегії, емпатія.

Постановка проблеми. У сучасному світі, де комунікація відіграє ключову роль у побудові ефективних міжособистісних та професійних відносин, вивчення психолінгвістичних аспектів мовлення стає надзвичайно актуальним. Особливу увагу привертають дослідження, що зосереджуються на зв'язках між емоційним інтелектом, емпатією та когнітивною гнучкістю, оскільки саме ці чинники визначають якість взаємодії в різних соціальних і культурних контекстах. Такі аспекти, як здатність до емоційного розуміння, управління емоціями, а також адаптація мовленнєвих стратегій до специфіки комунікаційного середовища, відкривають нові можливості для аналізу і вдосконалення мовленнєвих навичок.

У світлі цього, стаття, яку ви аналізуєте, розглядає ключові механізми впливу емоційного інтелекту на психолінгвістичні особливості мовлення. Вона підкреслює важливість розвитку таких характеристик, як пластичність мовлення, емоційна насиченість висловлювань та здатність до інтроспекції, у формуванні ефективної комунікації. Це дослідження акцентує увагу на важливості інтеграції емоційного інтелекту в освітній і професійний процес, що є стратегічно важливим для розвитку компетенцій майбутніх фахівців.

Аналіз попередніх досліджень. Сучасні психолінгвістичні дослідження зосереджені на комплексному вивченні взаємозв'язку між емоційним інтелектом, мовленнєвими стратегіями та комунікативною компетентністю [Hussain : 42], [Гудзенко : 45]. Аналіз наукових джерел дозволяє виділити кілька ключових напрямків досліджень. Емоційний інтелект і мовленнєві особливості: дослідження М. Жиліна та колег підтверджують визначальну роль емоційного інтелекту (EI) у формуванні мовленнєвої поведінки. Науковці встановили, що особи з високим рівнем EI краще усвідомлюють власні емоції, точніше розпізнають емоційний стан співрозмовників, демонструють вищу здатність до ефективного вербального та невербального спілкування, мають більшу гнучкість мовлення, здатні адаптувати комунікативні стратегії до контексту. Вплив лінгвістичних здібностей на соціальний інтелект: дослідження С. Даги та Г. Райана присвячене вивченню впливу багатомовності на розви-

ток емпатії та когнітивної гнучкості. Комунікативна компетентність у професійному середовищі: дослідження О. Чайковської, Л. Мельник та Л. Кузьо розкрило зв'язок між комунікативно-мовленнєвою компетентністю та просоціальною поведінкою. Психолінгвістичні механізми внутрішнього мовлення: М. Вергара у своєму дослідженні розглядає внутрішнє мовлення як багатовимірний феномен, що формується у контексті тілесних відчуттів і емоційних реакцій, створює базу для розуміння емоцій та намірів інших, допомагає прогнозувати поведінку співрозмовника, сприяє адаптації мовленнєвих стратегій. Лінгвістична емпатія: Т. Канн та колеги провели комплексне дослідження лінгвістичної емпатії, яке показало тісний зв'язок між лінгвістичною та психологічною емпатією, наявність специфічної активності мозку при обробці емпатичних висловлювань, залежність сприйняття емпатії від соціального та культурного контексту.

Мета статті полягає в аналізі впливу емоційного інтелекту на психолінгвістичні особливості мовлення, зокрема на адаптацію мовленнєвих стратегій, емоційну забарвленість висловлювань і пластичність комунікації. Дослідження базується на психолінгвістичному підході та спрямоване на виявлення ключових механізмів, що сприяють ефективній взаємодії у вербальному та невербальному аспектах.

Методи дослідження. У ході дослідження застосовувалися основні теоретичні методи, які включали аналіз наукових джерел, систематизацію, порівняння та узагальнення інформації. Систематичний огляд наукових публікацій, що стосуються впливу емоційного інтелекту на мовленнєву поведінку, дозволив дослідити ключові концепції та сучасні підходи, що лежать в основі цієї теми.

Метод порівняння був використаний для визначення схожих і відмінних рис у різних наукових підходах до вивчення взаємозв'язку між емоційним інтелектом і психолінгвістичними характеристиками мовлення. Синтез і узагальнення отриманих даних сприяли формуванню більш структурованого уявлення про механізми впливу емоційного інтелекту на гнучкість мовлення, емоційну забарвленість висловлювань і ефективність комунікації.

Застосування цих методів забезпечило концептуальне обґрунтування дослідження, дозволило визначити його ключові аспекти та сформулювати основу для подальшого аналізу й інтерпретації. Теоретичні підходи слугували фундаментом для розуміння складних зв'язків між емоційним інтелектом і мовленнєвими характеристиками, забезпечуючи наукову обґрунтованість і достовірність отриманих висновків.

Результати та дискусії. У цій статті ми розглянемо вплив емоційного інтелекту на психолінгвістичні особливості мовлення, акцентуючи увагу на ключових аспектах комунікації. Зокрема, дослідимо, як рівень емоційного інтелекту впливає на гнучкість мовлення, його емоційну забарвленість та здатність адаптуватися до комунікативного контексту. Також проаналізуємо взаємозв'язок між емоційним інтелектом, емпатією та мовленнєвими стратегіями, підкреслюючи їхню важливість для побудови ефективної взаємодії.

Додатково розглянемо сучасні виклики, пов'язані з інтеграцією емоційного інтелекту у процеси навчання та професійного розвитку. Аналіз дослідженої нами інформації буде спрямований на виявлення практичних рекомендацій для покращення мовленнєвої взаємодії через розвиток емоційного інтелекту, що дозволить підвищити якість комунікації та ефективність міжособистісного спілкування.

На думку деяких вчених, емоційний інтелект (EI) є визначальним чинником, який впливає на особливості мовленнєвої поведінки та психолінгвістичні характеристики мовлення. Тому люди з високим рівнем EI не лише краще усвідомлюють свої емоції, а й здатні більш точно та своєчасно розпізнавати емоційний стан співрозмовників. Це виявляється у їхній здатності до ефективного вербального та невербального спілкування, яке включає гнучкість мовлення, емоційну забарвленість висловлювань і адаптивність до контексту комунікації. Зокрема, EI корелює з ключовими психолінгвістичними характеристиками, такими як швидкість мовлення, його пластичність та здатність вербально передавати емоції. Науковці зазначають, що розвинений емоційний інтелект сприяє більш діалогічному типу спілкування, у якому співрозмовники ефективніше обмінюються

інформацією та емоціями. Зокрема, учасники з високим рівнем EI демонстрували кращу здатність контролювати власні емоції під час спілкування, що забезпечувало підвищену емоційну стабільність і знижувало ймовірність конфліктних ситуацій [Zhylin]. Дослідники підкреслюють, що розвиток EI має інтегруватися в навчальний процес, оскільки це підвищує адаптивність студентів, зокрема їхні професійні компетенції та мовленнєві навички. Такий підхід дозволяє не тільки покращити якість освітнього процесу, але й сприяє формуванню здатності до емпатії та конструктивної комунікації у професійній діяльності [Zhylin].

Ми схилиємось до позиції М. Жилина, Л. Смоковаба, В. Мендело та О. Зеленко стосовно того, що емоційний інтелект є важливою передумовою для формування емпатії через мовленнєві стратегії. Психолінгвістичні характеристики мовлення, такі як здатність до емоційної пластичності, швидка адаптація до змін у комунікативному середовищі та використання емпатичних висловлювань, є ключовими аспектами ефективної комунікації. Отож, розвиток EI є стратегічно важливим для забезпечення якісної мовленнєвої взаємодії, яка сприяє формуванню емпатії в освітньому та професійному середовищі.

С. Дага та Г. Райан вважають, що дослідження лінгвістичних здібностей має значний вплив на розвиток таких важливих психологічних характеристик, як емпатія, емоційний інтелект та когнітивна гнучкість. Автори акцентують на думці про те, що багатомовність сприяє кращим результатам у цих трьох аспектах, у порівнянні з монолінгвами. Ці вчені провели експеримент із залученням 90 учасників, яких поділили на групи за кількістю мов, якими вони володіють (монолінгви, білінгви та трілінгви). За результатами, трілінгви демонстрували найвищі показники емпатії, емоційного інтелекту та когнітивної гнучкості, тоді як монолінгви мали найнижчі результати. Ці висновки підкреслюють важливість багатомовності для соціальної взаємодії, ефективної комунікації та розвитку когнітивних здібностей.

Результати дослідження вказують на те, що лінгвістичні здібності безпосередньо впливають на здатність до емоційного розуміння та управління емоціями, що є ключовими еле-

ментами міжособистісної взаємодії. Висновки авторів спрямовані на популяризацію багатомовності як засобу покращення соціальних і когнітивних навичок [Daga, Rajan : 82].

Отож, С. Дага та Г. Райан підкреслюють, що багатомовність значно впливає на розвиток емпатії, емоційного інтелекту та когнітивної гнучкості. Лінгвістичні здібності, які розвиваються завдяки володінню кількома мовами, сприяють більшій ефективності соціальної взаємодії та емоційного розуміння. Результати дослідження демонструють важливість багатомовності для формування комунікативних і когнітивних навичок, що можуть позитивно впливати на особистісний і професійний розвиток.

На думку О. Чайковської, Л. Мельник та Л. Кузьо формування комунікативно-мовленнєвої компетентності є базовим чинником розвитку просоціальної поведінки, яка передбачає емпатію, альтруїзм і готовність до соціальної підтримки. Науковці зазначають, що така компетентність включає когнітивні (здатність до аналізу і планування мовленнєвої взаємодії), емоційні (розуміння емоцій співрозмовника та управління власними емоціями) і поведінкові (ефективність реалізації комунікативних стратегій) аспекти. Дослідження, проведене згаданими вченими, демонструє, що студенти першого курсу з розвинутими комунікативними навичками мають вищий рівень емпатії та альтруїстичних тенденцій, що сприяє їхній активній участі в соціально значущих проєктах. Проте автори також виявили зниження цих показників у студентів старших курсів, що може бути пов'язано із зростанням професійного стресу та меншою емоційною залученістю в соціальні ініціативи. Звідси випливає те, що просоціальна поведінка залежить від здатності до комунікативного контролю, яка включає гнучке управління мовленнєвою взаємодією в залежності від потреб і емоційного стану співрозмовника. Це вимагає систематичного розвитку комунікативно-мовленнєвих навичок у межах навчального процесу.

Отож, О. Чайковська, Л. Мельник та Л. Кузьо зауважують, що мовленнєві стратегії, які базуються на комунікативній компетентності, відіграють ключову роль у формуванні емпатії як невід'ємної складової просоціальної поведінки. Психолінгвістичний аналіз таких стра-

тегій дозволяє краще зрозуміти, як когнітивні й емоційні аспекти взаємодії можуть бути інтегровані для ефективного формування емпатії в соціальному та професійному середовищі. Це відкриває перспективи для розробки освітніх програм, які сприятимуть розвитку мовленнєвих стратегій, орієнтованих на емпатію та соціальну підтримку.

Е. Івашкевич та Л. Примачок здійснили дослідження, присвячене аналізу психолінгвістичних особливостей розвитку комунікативної компетентності в структурі соціального інтелекту педагогів, зокрема вчителів та директорів середніх шкіл. Зокрема, вчені наголошують, що комунікативна компетентність вчителя є ключовою складовою його професійної діяльності та включає здатність оптимізувати міжособистісні взаєностосунки в групі, соціальну сенситивність, комунікативний потенціал та інтерпретативну компетентність [Ivashkevych, Prymachok : 116]. Науковці наголошують, що комунікативна компетентність тісно пов'язана із соціальним інтелектом, який базується на рефлексивних та емпатійних здібностях особистості. Розвиток емпатії сприяє ефективнішій комунікації, формуванню довірливих відносин у колективі та підвищенню рівня освітнього процесу.

Особливу увагу в дослідженні приділено факторам, які впливають на розвиток комунікативної компетентності. Серед них автори виділяють професійний досвід педагога, психологічні характеристики особистості, а також гендерні відмінності, які можуть визначати особливості комунікативної поведінки. Важливим аспектом є актуалізація так званих скриптів рольового дейксису (стандартних мовленнєвих сценаріїв), які допомагають педагогу адаптуватися до різних комунікативних ситуацій. Додатково зазначається роль прагматичних елементів у мовленні, таких як експліцитні (відкриті) та імпліцитні (приховані) констативи, що сприяють формуванню комунікативної стратегії [Ivashkevych, Prymachok : 117].

Отож, автори наукової розвідки акцентують на тому, що розвиток комунікативної компетентності педагогів напряму впливає на їхню здатність до емпатійного розуміння. Педагог, який володіє високим рівнем емпатії, краще розуміє емоційний стан учнів, їхні потреби

й мотивацію, а також може ефективно взаємодіяти з ними у складних соціальних та освітніх ситуаціях.

Дослідження М. Вергари зосереджене на експериментальному феноменологічному підході до вивчення внутрішнього мовлення, яке відіграє важливу роль у формуванні емпатії. У ньому аналізуються зв'язки між внутрішнім мовленням, тілесними відчуттями, емоціями та інтуїтивним знанням, що створюють контекст для формування внутрішнього голосу в комунікації. Зокрема, зазначається, що внутрішнє мовлення є багатовимірним феноменом, який впливає на когнітивні й емоційні процеси. Взаємодія між вербальними (внутрішніми і зовнішніми) та невербальними компонентами комунікації створює базу для розуміння інших людей, їхніх емоцій і намірів. Внутрішнє мовлення формується у контексті тілесних відчуттів (наприклад, серцебиття, дихання) та емоційних реакцій, які сприяють усвідомленню й інтеграції досвіду.

Прикметно, що експериментальні методи, використані у дослідженні, включають феноменологічні інтерв'ю, методи спостереження за внутрішніми процесами та їхнє поєднання з когнітивним аналізом. За допомогою цих методів автори намагаються виявити, як відчуття та емоції модулюють зміст і структуру внутрішнього мовлення. Наукова розвідка також висвітлює роль суб'єктивного переживання і «чуттєвого знання» в процесі розвитку емпатії через внутрішні діалоги.

Автори розвідки зазначають, що емпатія як комунікативна стратегія ґрунтується на здатності до інтроспективного розуміння, активізації відповідного мовленнєвого сценарію та оцінки соціального контексту. Внутрішнє мовлення відіграє ключову роль у підготовці до діалогу, прогнозуванні реакцій співрозмовника та адаптації до комунікативної ситуації [Vergara : 18].

Отже, це дослідження розкриває важливість психолінгвістичного аналізу внутрішнього мовлення для формування емпатії. Внутрішній діалог, пов'язаний із когнітивними та емоційними стратегіями, дозволяє людині аналізувати власні почуття, прогнозувати поведінку співрозмовників та ефективно будувати комунікацію. Зокрема, підкреслюється, що емпатія розвива-

ється через інтеграцію сенсорних, емоційних і когнітивних аспектів внутрішнього мовлення, що дозволяє адаптувати мовленнєві стратегії до конкретного контексту. Таким чином, дослідження підтверджує, що емпатія як здатність до емоційного відгуку й соціальної взаємодії базується на складній взаємодії внутрішнього мовлення, емоцій та когнітивних процесів.

Т. Канн та його колеги комплексно аналізують взаємозв'язок між лінгвістичною емпатією і психологічною емпатією через використання поведінкових методів, нейрофізіологічних досліджень та електроенцефалографії. Автори розглядають лінгвістичну емпатію як здатність мовця адаптувати свій вибір лексичних та граматичних засобів, щоб точно відобразити емоційне ставлення та інтерпретацію подій чи суб'єктів у висловлюванні. Зокрема, експерименти показали, що лінгвістична емпатія тісно пов'язана з рівнем психологічної емпатії, але не є ідентичною їй. Особи з високим рівнем психологічної емпатії демонструють вищу чутливість до порушень емпатичних ієрархій у висловлюваннях. Наприклад, вони частіше відзначали неприйнятність висловлювань, які не відповідали нормам емпатії. Нейрофізіологічні дані підтвердили наявність специфічної активності мозку, що корелює з обробкою емпатичних висловлювань. Це включає зміни в лобно-скроневих зонах мозку, які пов'язані з когнітивною емпатією. Проте ці кореляції значною мірою залежали від контексту і не завжди узгоджувалися з рівнем психологічної емпатії, що свідчить про складну природу лінгвістичної емпатії. Учасники експериментів демонстрували різний рівень сприйняття емпатійних висловлювань залежно від рівня їх психологічної емпатії, що включало як позитивну оцінку висловлювань із правильною емпатійною структурою, так і критичне ставлення до тих, що порушують прийнятність через недостатню емоційну чутливість або надмірну прямолінійність. Автори наголошують, що сприйняття мовленнєвих стратегій сильно залежить від соціального, культурного й емоційного контексту. Наприклад, у формальних або професійних ситуаціях лінгвістична емпатія може проявлятися менш емоційно, але з більшою увагою до мовного стилю [Kann].

Зауважимо, що дослідження підкреслює важливість аналізу мовленнєвих стратегій як

інструменту для формування й оцінки емпатії. Лінгвістична емпатія, яка проявляється у виборі мовних засобів, забезпечує ключовий механізм передавання емоцій і взаєморозуміння. Результати дослідження відкривають перспективи для застосування таких підходів у міжособистісному спілкуванні, терапевтичній практиці, а також у розробці технологій обробки природної мови, спрямованих на покращення соціальної взаємодії.

О. Чебикін досліджує ключові психолінгвістичні механізми, які забезпечують зв'язок між мисленням, мовленням та емоціями в навчальному процесі, визначаючи їхній вплив на когнітивну активність особистості. Автор детально аналізує мотиваційно-цільові компоненти та емоційні переживання, які регулюють прояви цих механізмів у мисленнєво-мовленнєвій діяльності. Особливу увагу приділено етапам пізнавальної діяльності: орієнтаційно-мотиваційному, що відповідає за визначення навчальної задачі; виконавчому, під час якого відбувається пошук способів її вирішення; рефлексивно-оцінювальному, спрямованому на закріплення отриманих знань і методів розв'язання задач [Chebykin : 128].

Вчений пропонує концептуальну модель, що описує взаємодію мотивів, емоцій та мисленнєво-мовленнєвих дій у регуляції навчальної діяльності. У ній вирізняється роль емоціогенних ситуацій (несподіваність чи драматизація), які сприяють розвитку інтересу, радості та інших емоцій, що стимулюють навчальний процес. Зокрема, дослідник наголошує, що позитивні емоційні переживання є важливим фактором для формування теоретичного мислення учнів та їхньої успішності у розв'язанні навчальних завдань. Також О. Чебикін розглядає методи емоційно-комунікативної підтримки, спрямовані на забезпечення ефективною емоційною регуляцією у педагогічній діяльності. Наприклад, пропонуються вправи та тренінги для педагогів, які сприяють розвитку навичок саморегуляції, а також організації емоційно-комунікативної взаємодії з учнями. Ці методи включають як способи розвитку позитивного емоційного фону в освітньому середовищі, так і техніки підвищення мотивації учнів, що забезпечують їхню залученість до навчання [Chebykin : 130].

Отож, науковець демонструє, що ефективна емоційна регуляція, інтегрована з мисленнєво-мовленнєвими діями, може суттєво впливати на формування емпатії в освітньому середовищі. Впровадження емоційно-комунікативних методів взаємодії між учнями та педагогами сприяє створенню сприятливого середовища для формування емпатійного розуміння, що є важливим для досягнення освітніх цілей і розвитку гармонійних відносин у навчальному процесі.

Емпатія, яка є здатністю розуміти й розділяти думки та почуття інших, відіграє ключову роль у спілкуванні й взаємодії між людьми. Вона може проявлятися як тривала особистісна риса або як безпосередня реакція на конкретну ситуацію. Ситуативна емпатія часто відображається у мовленні, але її масштабне дослідження до цього часу було обмеженим [Zhou]. Для того, щоб зрозуміти, чи можна за допомогою аналізу тексту передбачити рівень ситуативної емпатії, яку виражає людина, науковці зібрали великий корпус текстових реакцій на різні історії, розробили комп'ютерні моделі та створили словник, пов'язаний із емпатією. Ці моделі продемонстрували зовнішню валідність, коли застосовувалися до текстів із соціальних мереж та кінематографічних сценаріїв. Науковці виділили кілька основних внесків своєї роботи: збір даних (створено найбільший на цей час корпус текстових повідомлень із маркерами ситуативної емпатії), розробка моделей (вони базуються на теоретичних принципах емпатії та використовують різні мовні особливості), словник емпатії (сформовано список слів і фраз, які асоціюються з емпатією). На думку вчених, застосування таких моделей є багатообіцяючим для широкого кола завдань. Також вчені підкреслюють, що мова прихильності, зосереджена на любові, милосерді та прощенні, відіграє ключову роль у формуванні емпатії як важливого компонента соціальної взаємодії. Завдяки риторичі прихильності, яка стимулює розвиток доброчинності, емоційної рівноваги та соціальної солідарності, забезпечується гармонійне співіснування людей незалежно від їхніх культурних чи релігійних відмінностей [Zhou].

Отож, психолінгвістичний підхід до аналізу цієї мови дозволяє виявити, як мовленнєві стратегії, засновані на позитивних емоціях та цінностях, сприяють регуляції емоцій, побудові

довірливих відносин і створенню безпечного суспільства. Це дослідження демонструє, що такі стратегії є потужним засобом формування емпатійного розуміння, підтримки емоційної стабільності та конструктивної комунікації, що підсилює їхню значущість для міжособистісної взаємодії.

Висновки. Отже, підсумовуючи, зазначимо, що дослідження впливу емоційного інтелекту (ЕІ) на психолінгвістичні характеристики мовлення демонструє важливість інтеграції емоційних і когнітивних компонентів у процес комунікації. Емоційний інтелект відіграє ключову роль у забезпеченні адаптивності мовлення, його пластичності, емоційної насиченості й точності передачі вербальних і невербальних сигналів. Це дозволяє не лише краще сприймати та інтерпретувати емоції співрозмовника, але й управляти власними емоціями, створюючи сприятливий контекст для спілкування.

Проаналізовані дослідження демонструють, що емоційний інтелект є ключовим чинником ефективної комунікації. Інтеграція емоційних і когнітивних компонентів у мовленнєву взаємодію сприяє розвитку емпатії, підвищенню якості міжособистісного спілкування та формуванню гармонійного соціального середовища.

Дослідження підтверджує, що високий рівень ЕІ сприяє формуванню діалогічного стилю спілкування, який забезпечує глибшу взаємодію між учасниками комунікації. Особливо це важливо в професійних та освітніх середовищах, де комунікативні навички є основою ефективної співпраці. Результати свідчать, що особи з високим рівнем ЕІ демонструють кращу здатність до управління емоціями, що знижує конфліктність, сприяє стабільності спілкування та підвищує ефективність передачі інформації. Інтеграція навчальних програм, спрямованих на розвиток ЕІ, може суттєво підвищити якість освітнього процесу та професійну підготовку майбутніх спеціалістів.

Перспективи подальших досліджень включають вивчення впливу ЕІ на невербальні аспекти комунікації, такі як тон голосу, міміка, жести, які також є важливими елементами ефективного спілкування. Також актуальним є дослідження культурних і соціальних відмінностей у розвитку ЕІ та його впливу на мовленнєву поведінку в багатокультурних середовищах. Іншою перспективною темою є аналіз впливу цифрових технологій, таких як штучний інтелект і інтерактивні навчальні платформи, на формування мовленнєвих і комунікативних стратегій.

ЛІТЕРАТУРА

1. Chaikovska, O., Melnyk, L., & Kuzo, L. Interrelation of communicative speech competence and prosocial behavior of students. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, 2023. (10), 174–195. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-10-9> [in English].
2. Chebykin O. Psycholinguistic Mechanisms of Emotion Regulation of Educational Activity. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, 2023. (10), 117–136. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-10-6> [in English].
3. Daga, S., & Rajan, G. Investigating linguistic abilities and its relationship with empathy, emotional intelligence and cognitive flexibility. *Psycholinguistics*, 2023. 33(2), 57–89. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2023-33-2-57-89> [in English].
4. Hussain, H. A psycholinguistic study of the motivational role of the language of affection in the Qur'an in the development of a healthy personality. *International Journal of English Language and Linguistics Research*, 2021. 9(6), 32–46. <https://ejournals.org/ijellr/vol-9-issue-6-2021/a-psycholinguistic-study-of-the-motivational-role-of-the-language-of-affection-in-the-quran-in-the-development-of-a-healthy-personality/> [in English].
5. Ivashkevych, E., & Prymachok, L. Psycholinguistic Peculiarities of the Development of Communicative Competence of Teachers of Secondary Schools. *PSYCHOLINGUISTICS*, 2020. 27(1), 95–121. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-95-121> [in English].
6. Kann, T., Berman, S., Cohen, M. S., Goldknopf, E., Gülser, M., Erlikhman, G., Trinh, K., Yokoyama, O. T., & Zaidel, E. Linguistic empathy: Behavioral measures, neurophysiological correlates, and correlation with psychological empathy. *Neuropsychologia*, 2023. 191, 108650. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2023.108650> [in English].
7. Vergara, M. I., Cea, I., Calderón, J., & Martínez-Pernía, D. An experimental phenomenological approach to the study of inner speech in empathy: Bodily sensations, emotions, and felt knowledge as the experiential context of inner spoken voices. In *New perspectives on inner speech*, 2022. pp. 5–25. https://doi.org/10.1007/978-3-031-06847-8_5 [in English].
8. Zhou, K., Aiello, L. M., Šćepanović, S., Quercia, D., & Konrath, S. The language of situational empathy. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW1), 2021. Article 13. <https://doi.org/10.1145/3449087> [in English].

9. Zhylin, M., Smokovab, L., Mendelo, V., & Zelenko, O. The impact of emotional intelligence on the psycholinguistic peculiarities of speech. *Multidisciplinary Science Journal*, 2023. 6(5), 2024061. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024061> [in English].

10. Гудзенко, О. Вплив мовленнєвої репрезентації у медіа на формування когнітивних стереотипів: аспекти психолінгвістики та сучасні виклики медіа-комунікацій. *Академічні студії. Серія «Гуманітарні науки»*, 2023. № 4, С. 40–47. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.4.6>

REFERENCES

1. Chaikovska, O., Melnyk, L., & Kuzo, L. (2023). Interrelation of communicative speech competence and prosocial behavior of students. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, (10), 174–195. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-10-9> [in English].

2. Chebykin O. (2023). Psycholinguistic Mechanisms of Emotion Regulation of Educational Activity. *Insight: The Psychological Dimensions of Society*, (10), 117-136. <https://doi.org/10.32999/2663-970X/2023-10-6> [in English].

3. Daga, S., & Rajan, G. (2023). Investigating linguistic abilities and its relationship with empathy, emotional intelligence and cognitive flexibility. *Psycholinguistics*, 33(2), 57–89. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2023-33-2-57-89> [in English].

4. Hussain, H. (2021). A psycholinguistic study of the motivational role of the language of affection in the Qur'an in the development of a healthy personality. *International Journal of English Language and Linguistics Research*, 9(6), 32–46. <https://ejournals.org/ijellr/vol-9-issue-6-2021/a-psycholinguistic-study-of-the-motivational-role-of-the-language-of-affection-in-the-quran-in-the-development-of-a-healthy-personality/> [in English].

5. Ivashkevych, E., & Prymachok, L. (2020). Psycholinguistic Peculiarities of the Development of Communicative Competence of Teachers of Secondary Schools. *PSYCHOLINGUISTICS*, 27(1), 95–121. <https://doi.org/10.31470/2309-1797-2020-27-1-95-121> [in English].

6. Kann, T., Berman, S., Cohen, M. S., Goldknopf, E., Gülser, M., Erlikhman, G., Trinh, K., Yokoyama, O. T., & Zaidel, E. (2023). Linguistic empathy: Behavioral measures, neurophysiological correlates, and correlation with psychological empathy. *Neuropsychologia*, 191, 108650. <https://doi.org/10.1016/j.neuropsychologia.2023.108650> [in English].

7. Vergara, M. I., Cea, I., Calderón, J., & Martínez-Pernía, D. (2022). An experimental phenomenological approach to the study of inner speech in empathy: Bodily sensations, emotions, and felt knowledge as the experiential context of inner spoken voices. In *New perspectives on inner speech* (pp. 5–25). https://doi.org/10.1007/978-3-031-06847-8_5 [in English].

8. Zhou, K., Aiello, L. M., Šćepanović, S., Quercia, D., & Konrath, S. (2021). The language of situational empathy. *Proceedings of the ACM on Human-Computer Interaction*, 5(CSCW1), Article 13. <https://doi.org/10.1145/3449087> [in English].

9. Zhylin, M., Smokovab, L., Mendelo, V., & Zelenko, O. (2023). The impact of emotional intelligence on the psycholinguistic peculiarities of speech. *Multidisciplinary Science Journal*, 6(5), 2024061. <https://doi.org/10.31893/multiscience.2024061> [in English].

10. Gudzenko, O. (2023). The influence of speech representation in the media on the formation of cognitive stereotypes: aspects of psycholinguistics and modern challenges of media communications. *Academic studies. Series «Humanities»*. Lutsk: Municipal institution of higher education «Lutsk Pedagogical College» of the Volyn Regional Council, 2023. No. 4. 40–47. <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2023.4.6> [in Ukrainian].

O. H. HUDZENKO

*Doctor of Philosophy in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Pedagogy and Psychology,
Volyn In-Service Teachers Training Institute, Lutsk, Ukraine
E-mail: o.gudzenko@vippp.org.ua
<https://orcid.org/0000-0003-2028-7697>*

T. V. PASTRYK

*Doctor of Psychology, Associate Professor, Acting Rector,
Volyn Medical Institute, Lutsk, Ukraine
E-mail: tetiana_pastryk@vmi.volyn.ua
<https://orcid.org/0000-0002-6329-9607>*

A. M. LAZKO

PhD in Psychology, Vice-Rector for Scientific and Pedagogical Work,

Volyn Medical Institute, Lutsk, Ukraine

E-mail: alla_lazko@vmi.volyn.ua

<https://orcid.org/0000-0002-7731-4361>

N. P. HALCHUN

Doctor of Philosophy in Education, Pedagogical Sciences,

Head of the Department of General Training Disciplines,

Volyn Medical Institute, Lutsk, Ukraine

E-mail: nataliia_halchun@vmi.volyn.ua

<https://orcid.org/0000-0003-0431-638X>

**PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE INFLUENCE
ON COMMUNICATIVE EFFECTIVENESS**

In today's dynamic world, communication is becoming a key tool for social interaction, professional development, and personal fulfillment. The presented scientific article is devoted to a comprehensive study of the psycholinguistic mechanisms of emotional intelligence (EI) influence on the peculiarities of speech behavior and communicative effectiveness. The relevance of the study is stipulated by the need for a deeper understanding of the relationship between emotional intelligence, speech strategies, and the quality of interpersonal communication.

The scientific research is based on theoretical analysis and generalization of modern psycholinguistic studies that reveal the multifaceted impact of emotional intelligence on communication processes. The article systematically examines the key aspects of the interaction between emotional intelligence and speech behavior: from the adaptability of speech to the formation of empathic communication strategies.

The study demonstrates that individuals with a high level of emotional intelligence have a unique ability to adapt their language flexibly, accurately recognize the emotional states of their interlocutors, and communicate effectively in verbal and non-verbal ways. Particular attention is paid to the analysis of the impact of EI on the development of empathy, which is manifested in the ability not only to perceive but also to deeply understand the emotional context of communication.

The results of the study confirm the crucial role of emotional intelligence in the formation of communication competence, especially in educational and professional environments. Scientists emphasize the need to introduce special EI development programs that will help increase the effectiveness of interpersonal interaction, reduce conflict, and create a favorable communication space.

Further research prospects include studying the impact of EI on non-verbal aspects of communication, cultural peculiarities of communication behavior, and the potential of digital technologies in the development of emotionally intelligent communication.

Key words: emotional intelligence, psycholinguistics, communicative competence, speech strategies, empathy.

УДК 355.48:004.9

DOI <https://doi.org/10.52726/as.humanities/2024.3.9>

О. В. ДОБРОДУМ

*доктор філософських наук, професор,
професор кафедри журналістики та реклами,
Державний торговельно-економічний університет, м. Київ, Україна
Електронна адреса: dobrodum.olga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>*

Е. І. МАРТИНЮК

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології та філософії культури,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна
Електронна адреса: eduardmartinuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5904-2721>*

О. Е. НИКИТЧЕНКО

*кандидат філософських наук, доцент,
доцент кафедри культурології та філософії культури,
Національний університет «Одеська політехніка», м. Одеса, Україна
Електронна адреса: olena.ed.nykytchenko@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0002-9403-9795>*

КОМУНІКАТИВНІ РЕФЛЕКСІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОБРАЗ ВОРОГА В СУЧАСНИХ МЕДІА

У статті проаналізовано комунікативні рефлексії під час російсько-української війни, стверджується, що у сучасних медіа часто використовуються образи ворога, які можуть впливати на сприйняття подій і формування громадської думки та водночас є потужним інструментом маніпуляції громадською думкою та мобілізації підтримки. Зазначено, що під час війни комунікація часто супроводжується високим емоційним навантаженням – страх і ненависть, відчай і надія переплітаються в спілкуванні людей, створюючи складні емоційні патерни.

Акцентується на тому, що перед викликом сучасної війни журналісти відіграють важливу роль у наданні інформації про майбутні конфлікти, і їхнє завдання – донести до аудиторії об'єктивні та точні дані про політичну обстановку, ескаляцію між країнами та можливі загрози. Журналісти мають бути готові до ризику, але при цьому залишатися вірними своїм професійним принципам, їхня робота допомагає суспільству розуміти складні події та вплив війни на світ. Важливо підтримувати незалежність журналістики та поважати тих, хто ризикує своїм життям, щоб донести до нас правду про війну, адже журналістика – це інструмент, який може допомогти людям дізнатися правду про війну, вона може допомогти захистити права людини і зробити світ більш справедливим.

Журналістика відіграє важливу роль у сучасному світі, будучи джерелом інформації, інструментом контролю влади та платформою для діалогу. В умовах сучасних війн роль журналістики зростає багаторазово, оскільки журналісти повинні бути готові до нових викликів і працювати, щоб суспільство отримувало достовірну та об'єктивну інформацію. Важливою роллю журналістики є запобігання конфліктам: журналістика перед війною може сприяти запобіганню конфліктів, якщо вона активно намагається знайти мирні рішення. Вивчення комунікативних стратегій під час війни допомагає зрозуміти, як формуються і змінюються суспільні настрої, що особливо важливо для політиків, військових і соціологів.

Ключові слова: комунікаційні рефлексії, медіа, журналістика, війна, суспільство, особистість.

Постановка проблеми. Комунікативні рефлексії під час російсько-української війни є важливою темою для дослідження – у сучасних медіа часто використовуються образи ворога, які можуть впливати на сприйняття подій і формування громадської думки. Наприклад,

дослідження показують, що в російських ЗМІ часто застосовуються терміни та образи, які підкреслюють «агресію» та «ворожість» України – це може включати використання таких слів, як «націоналісти» або «бандерівці», для опису українських сил, в той час як українські

ЗМІ можуть застосовувати образи «окупантів» та «терористів» для опису російських військ. Ці комунікативні рефлексії можуть спричиняти аберацію громадської думки і підтримувати ворожнечу між народами, при цьому особливо важливо усвідомлювати, як медіа можуть формувати наше сприйняття і як ми можемо критично ставитися до інформації, яку отримуємо.

У сучасному світі за різними підрахунками відбувається від сорока п'яти до п'ятдесяти п'яти війн, природно, всі ці війни мають різні причини, але XXI століття з усією очевидністю показало роль мас-медіа як у розпалюванні військових подій, так і в пошуках їх врегулювання. Саме в XXI столітті виникає, оформлюється і здійснюється так звана гібридна війна, вона гібридна в тому числі і тому, що в ній значну роль відіграють ЗМІ – в цьому сенсі, журналіст стає тим, хто намагається не об'єктивно висвітлювати військові конфлікти та війни, а безпосереднім учасником військового зіткнення – згідно з відомою українською приказкою, «Мова – зброя, яка завдає найтяжчих ран.» На додаток до вищесказаного, важливо зазначити, що журналістика – це не лише професія, а й право на свободу слова та доступ до інформації, які є одним із основоположних та фундаментальних прав людини, і в умовах сучасних війн це право стає ще більш важливим. Важливо також врахувати, що журналісти – це не просто люди, які розповідають історію – вони також є її свідками та відіграють незаперечну роль у документуванні подій.

Створення образу ворога має глибокі історичні корені: в різні епохи та культурах лідери та медіа використовували цей прийом для мобілізації населення та зміцнення своєї влади: в давнину ворогами оголошувалися сусіди-варвари, у середньовіччі – єретики та відьми, у XX столітті – політичні опоненти та ідеологічні противники. Медіа часто обирають і акцентують увагу на тих фактах, які підтверджують їхню точку зору і допомагають створити негативний образ ворога – це може включати в себе ігнорування позитивних аспектів або спотворення реальних подій. Використання яскравих і емоційно насичених слів і образів допомагає посилити негативне сприйняття ворога: такі слова, як «терористи», «агресори» або «варвари», викликають сильні емоційні реакції у ауди-

торії і сприяють формуванню образу ворога. Образ ворога присутній у різних медіаформах, включаючи новинні видання, телебачення, кіно, літературу та соціальні мережі, і кожен з цих форматів має свої особливості та способи представлення образу ворога.

Телебачення активно використовує візуальні прийоми для створення образу ворога: карикатури, документальні фільми та новинні репортажі відіграють важливу роль у формуванні негативного сприйняття противника, телевізійні програми часто використовують драматичні ефекти та емоційно насичені образи для посилення впливу на глядача. Кіно та література також сприяють створенню образу ворога: фільми та книги можуть представляти ворога у вигляді злодія або антагоніста, чії дії та мотиви викликають осуд і ненависть у аудиторії – ці твори мистецтва допомагають формувати культурні та соціальні стереотипи про ворогів.

Соціальні мережі стали інструментом для створення та поширення образу ворога, оскільки користувачі активно діляться інформацією – страх і ненависть, відчай і надія переплітаються в спілкуванні людей, створюючи складні емоційні патерни. З розвитком цифрових технологій та соціальних мереж комунікація під час війни набула нового характеру – вони дозволяють миттєво поширювати інформацію, організовувати акції та демонстрації, а також висловлювати громадську думку, однак, вони також стають майданчиком для поширення пропаганди, що посилює комунікативні рефлексії. В умовах війни міжособистісне спілкування зазнає значних змін – люди починають більше цінувати особисті контакти та спілкування з близькими, однак, військові конфлікти також можуть руйнувати соціальні зв'язки, оскільки користувачі активно діляться інформацією, фотографіями та відеоматеріалами, які підтримують або посилюють негативне сприйняття противника. Віртуальні спільноти та групи можуть формуватися навколо спільної мети – боротьби з ворогом.

Аналіз попередніх досліджень. Дослідженню контекстуального взаємозв'язку війни та медіа присвячено багато робіт, в яких часто підкреслюється функціональне використання медіа з метою пропаганди війни. Наприклад,

Дж. Кріл та Г. Ласуел описували, як канали медіа використовувалися союзниками під час Першої світової війни. Г. С. Джоует, В. О'Доннел, Ф. Тейлор досліджували маніпулятивний потенціал медіа в епоху Нацистської Німеччини. Е. дес Форджес, М. Прайс і М. Томпсон аналізували зловживання медіа під час громадянської війни в Руанді та Югославії. Особливості використання медіа в гібридних війнах висвітлено в численних публікаціях науковців, серед яких Г. З. Парвар та К. Пейн, В. Братік і Г. Почепцов, В. Луць та В. Горбулін, В. Гулай і С. Дубов, Б. Парахонський та Г. Яворська, О. Їжак і Ю. Мерзлюк, С. Плохій та М. Буроменський тощо.

Мета статті полягає в дослідженні специфіки комунікативних рефлексій під час війни та образу ворога в сучасних медіа.

Методи дослідження. Теоретико-методологічну основу даної статті склали загально-визнані принципи комунікативних штудій: світоглядного і методологічного плюралізму, неупередженості та гуманізму, компаративності та незаангажованості. У дослідженні були застосовані методи конкретно-історичного аналізу та міждисциплінарного синтезу, індукції і дедукції, соціологічні методи аналізу емпіричних даних, зокрема, контент-аналіз та метод включеного спостереження і теоретико-журналістська методологія як база проведення кількісних і якісних досліджень ЗМІ.

З конкретно-наукових методів було використано проблемно-хронологічний, системно-структурний і критичний аналіз джерел, суспільно-феноменологічний аналіз та візуальну антропологію. У статті застосовані концептуально-дискурсивний та системно-хронологічний підходи до наукового осмислення явищ і подій суспільно-політичного життя.

Результати та дискусії. Образ ворога в сучасних медіа під час війни є потужним інструментом маніпуляції громадською думкою та мобілізації підтримки – наведемо кілька вражаючих фактів, які ілюструють, як цей образ формується і використовується: селективна подача інформації та емоційно заряджені слова і образи, візуальні прийоми та фальсифікація даних, соціальні мережі як зброя та психологічний вплив, використання мемів і гумору, мобілізація через цифрові платформи та емо-

ційне навантаження, еволюція медіа та швидкість поширення інформації, фейкові новини, дезінформація та ефект «ехо-камери». Ці факти підкреслюють, наскільки важливо критично підходити до інформації, аналізувати джерела та розуміти мотиви тих, хто стоїть за медійними повідомленнями – тільки таким чином можна протистояти маніпуляціям і сформувати об'єктивне сприйняття того, що має місце.

Під час війни комунікація часто супроводжується високим емоційним навантаженням – страх і ненависть, відчай і надія переплітаються в спілкуванні людей, створюючи складні емоційні патерни. З розвитком цифрових технологій та соціальних мереж комунікація під час війни набула нового характеру – соціальні мережі дозволяють миттєво поширювати інформацію, організовувати акції та демонстрації, а також висловлювати громадську думку, однак, вони також стають майданчиком для поширення пропаганди, що посилює комунікативні рефлексії. В умовах війни міжособистісне спілкування зазнає значних змін – люди починають більше цінувати особисті контакти та спілкування з близькими, а також шукати підтримку та емпатію в колі друзів і родини.

Комунікативні рефлексії під час війни включають в себе механізми психологічного захисту, і люди використовують арсенал стратегій, щоб справлятися зі стресом, викликаним війною – це може включати в себе раціоналізацію та заперечення, проєкцію та інші механізми, які допомагають зберегти психологічну рівновагу. Розуміння цих рефлексій допомагає глибше усвідомити вплив військових конфліктів на суспільну свідомість і міжособистісні стосунки, а також знаходити способи покращення комунікації та подолання бар'єрів, викликаних війною. Страх і ненависть є одними з найпотужніших емоцій, які впливають на комунікацію під час війни: страх за своє життя і життя близьких спонукає людей до пошуку інформації та підтримки, що може посилити залежність від медіа та офіційних джерел інформації, а також ненависть до ворога, підживлювана пропагандою та медіа, сприяє посиленню агресивних настроїв і риторики. Відчай і надія є протилежними за своєю природою емоціями, які також впливають на комунікацію: відчай може призвести до апатії та втрати інтересу

до спілкування, тоді як надія сприяє мобілізації та активному пошуку підтримки. Комунікативні стратегії в умовах війни часто спрямовані на підтримання надії та зміцнення духу опору.

Комунікація в таких умовах часто спрямована на створення образу ворога, виправдання військових дій та зміцнення національної ідентичності. Через медіа та офіційні канали інформація подається таким чином, щоб посилити патріотичні настрої та виправдати агресію. З розвитком цифрових технологій та соціальних мереж комунікація під час війни набула нового характеру – загалом кажучи, соціальні мережі відіграють важливу роль у комунікації під час війни, надаючи платформу для обміну інформацією та думками, дозволяючи громадянам брати участь в інформаційному просторі, ділитися своїми переживаннями та мобілізуватися для підтримки або протесту. Раціоналізація полягає в пошуку логічних пояснень і виправдань для того, що відбувається, заперечення і проекція є іншими важливими механізмами психологічного захисту: заперечення дозволяє ігнорувати неприємні і травмуючі аспекти реальності, а проекція полягає в приписуванні власних негативних емоцій і якостей іншим людям або групам. Підтримання образу ворога дозволяє спрямувати суспільну увагу на зовнішню загрозу, відволікаючи її від внутрішніх проблем і об'єднуючи населення навколо спільної мети.

Фокусування на зовнішній загрозі та образі ворога відволікає увагу від внутрішніх проблем і конфліктів, що перешкоджає конструктивному діалогу та пошуку рішень, оскільки ресурси та увага суспільства спрямовуються на боротьбу з зовнішнім ворогом. Важливо критично підходити до інформації, аналізувати джерела та розуміти мотиви тих, хто стоїть за медійними повідомленнями, оскільки тільки таким чином можна сформулювати об'єктивне сприйняття того, що зараз має місце. Російсько-українська війна стала каталізатором глибоких змін у комунікативних практиках обох країн – медіа обох сторін активно створюють і підтримують образи ворога: у російській пресі українці зображуються як фашисти і радикали, тоді як українські медіа представляють росіян як агресорів і окупантів. Пропаганда відіграє ключову роль у формуванні громадської думки, розділяючи людей на «своїх» і «чужих», і соці-

альні мережі стали майданчиком для миттєвого поширення інформації та дезінформації, створюючи атмосферу недовіри і страху.

В умовах війни інформаційний простір стає ареною боротьби за уми та серця людей – соціальні мережі відіграють важливу роль в організації акцій та демонстрацій. Ворожа риторика посилює агресивні настрої в суспільстві, а дезінформація підриває довіру до офіційних джерел інформації. Інформаційна війна стає невід'ємною частиною військового конфлікту, люди шукають інформацію, що підтверджує їхні переконання та погляди, а політичні лідери використовують медіа для зміцнення своєї влади, під час війни посилюється патріотизм і націоналізм.

Війна посилює соціальну напругу, комунікативні стратегії спрямовані на підтримання психологічної рівноваги, патріотичні настрої посилюються в умовах військового конфлікту, образ ворога допомагає мобілізувати населення на боротьбу. Карикатури та плакати використовуються для демонізації противника, політичні лідери використовують медіа для виправдання своїх дій – в російських медіа українці часто зображуються як фашисти, радикали та екстремісти, що викликає сильні негативні емоції у аудиторії, українські медіа, в свою чергу, представляють росіян як агресорів, окупантів і носіїв ворожої ідеології. Медіа акцентують увагу на тих фактах, які підтверджують їхню точку зору, ігноруючи або спотворюючи інші аспекти, емоційно заряджені слова та фрази, такі як «терористи», «агресори» або «фашисти», посилюють негативне сприйняття супротивника. Візуальні образи, такі як карикатури та фотографії, відіграють важливу роль у формуванні запам'ятовуваних і гротескних образів ворога.

Образ ворога допомагає відволікти увагу від внутрішніх проблем і консолідації суспільства навколо зовнішньої загрози, патріотичні настрої посилюються, зміцнюючи національну ідентичність. Інформаційна війна стає невід'ємною частиною військового конфлікту, медійна маніпуляція використовується для створення потрібних образів і уявлень, виправдовуючи військові дії та насильство. Українофобія як феномен суспільного життя має глибокі історичні корені і часто використовується

в політичних і пропагандистських цілях, вона має довгу історію, що уходить корінням у періоди, коли українська культура і ідентичність піддавалися репресіям і маргіналізації, в радянський час українська мова і культура часто придушувалися, а будь-які прояви національної ідентичності сприймалися як загроза єдності держави.

Українофобія може створювати недовіру між різними групами – це може призвести до дискримінації та насильства щодо українців, а також перешкоджати конструктивному діалогу та пошуку рішень. Сучасна війна має інформаційну складову, де всі ці процеси виявлені найбільш виразно на сьогоднішній день. З боку окремих пропагандистів, ця діяльність, спрямована на знецінення людяності, здійснюється максимальним чином – страх і ненависть, відчай і надія переплітаються в спілкуванні людей, створюючи складні емоційні патерни. З розвитком цифрових технологій та соціальних мереж комунікація під час війни набула нового характеру – соціальні мережі дозволяють миттєво поширювати інформацію, організовувати акції та демонстрації, а також висловлювати громадську думку, однак, вони також стають майданчиком для поширення пропаганди, що посилює комунікативні рефлексії. Сакралізація російського народу та свого командування здійснюється шляхом ствердження, що російський народ – благовісник, спаситель світу, хранитель традиційних цінностей, і, якщо є Путін – є Росія [Див.: Plokhy : 2023].

У сучасній інформаційній війні демонізація противника особливо яскраво проявляється в російській пропаганді: вороги зображуються як бездушні та жорстокі істоти, що загрожують безпеці та добробуту країни. Це дозволяє виправдовувати агресивні дії та мобілізувати населення на боротьбу з зовнішньою загрозою. Феномен знеособлення значною мірою пов'язаний з військовими традиціями, які беруть свій початок у Першій світовій війні, коли ворог зображувався в карикатурному вигляді. Образ ворога має давні традиції, в тому числі й у журналістиці, це може бути пов'язано з багатьма сферами людської діяльності, в тому числі расовою, семітською, гендерною тощо, хоча основний контекст і тригер тут, безумовно, військовий.

Медіа відіграють важливу роль у створенні та просуванні образів героїв – журналістика під час війни не лише інформує суспільство про відбуваються події, але й висуває на перший план історії людей, які демонструють виняткову мужність і самовідданість. Історії про героїв справляють сильний психологічний вплив на суспільство – вони допомагають людям справлятися з тривогою та страхом, викликаними війною, і вселяють надію, вони допомагають підтримувати моральний дух і надихати інших на подвиги. Герої стають символами стійкості та сили, надихаючи інших на активні дії та підтримку, слід також врахувати, що в умовах війни пропаганда часто використовує образи героїв для мобілізації населення та посилення патріотичних настроїв. Державні та незалежні медіа поширюють історії про військових та цивільних осіб, які здійснюють подвиги, щоб підтримати бойовий дух і зміцнити національну ідентичність. Журналісти відіграють ключову роль у документуванні героїчних вчинків – вони фіксують і передають інформацію про події, що дозволяє зберегти пам'ять про героїзм для майбутніх поколінь, і це також допомагає запобігти спотворенню історії та підтримувати правдиве висвітлення війни [Ishchuk : 2024].

Напевно, російсько-українська війна може активізувати дезінтеграційні процеси та актуалізує артикуляцію проектів розвалу та розпаду РФ на окремі національно-державні утворення, починаючи з найбільш депресивних – Якутія, Соха, Тува, Бурятія, Калмикія, Сахалін, Далекий Схід тощо. Дегуманізація РФ може спричинити можливість громадянської війни, маючи на увазі недавню спробу державного заколоту в РФ, несподіване захоплення Воронежа та Ростова, як і посилення ксенофобії всередині Росії. Тут залучаються і ксенофобські мотиви, маючи на увазі наявність антисемітських, антикавказьких та антиєлїтних очікувань та настроїв. Як відомо, традиційно російський бунт ініціювався та інспірувався етнічними неросіянами – серед них Кіндрат Булавін, Фелікс Юсупов, Григорій Распутін, жовтневий переворот також робили особи угорського, латиського, чеського походження, більшу частину Політбюро склали громадяни єврейського походження, яким був і, ймовірно, Євген Пригожин. Антисемітську налаштованість та періодичну

ескалацію сучасного світового співтовариства теж важко не помітити, особливо в контексті Ізраїльсько-Ліванських воєн [Levi : 2023].

Серед прикладів гуманізації сучасного суспільства – надання безпрецедентної гуманітарної допомоги більш як 6 мільйонам українських біженців у Європі. На останньому засіданні ПАРЄ 13 жовтня 2024 року Парламентська асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію, якою визнала російський режим терористичним, а також закликала світ надати нашій країні зброю для захисту. Слід згадати широку світську, а також благодійну, філантропічну та волонтерську діяльність католицької організації Карітас та багатьох інших церковних та релігійних організацій – це приклади гуманізації сучасного міжнародного порядку денного.

По всій ймовірності, Семюель Гантінгтон виявився в значній мірі правим як у своєму знаменитому історико-філософському трактаті «The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order», особливо в главі «Russia and its near abroad», де він запропонував три можливі сценарії російсько-українських відносин, включаючи прямий збройний конфлікт між країнами, який і відбувся. У випадку російсько-української війни одна слов'янська переважно православна країна напала на іншу переважно таку ж країну, до того ж дивує запеклість, безмежна ненависть і агресія геополітичних сусідів, які стали запеклими і смертельними ворогами.

Висновки. Перед викликом сучасної війни журналісти відіграють важливу роль у наданні інформації про майбутні конфлікти, і їхнє завдання – донести до аудиторії об'єктивні та точні дані про політичну обстановку, ескалацію між країнами та можливі загрози. Журналісти мають бути готові до ризику, але при цьому залишатися вірними своїм професійним принципам, їхня робота допомагає суспільству

розуміти складні події та вплив війни на світ. Важливо підтримувати незалежність журналістики та поважати тих, хто ризикує своїм життям, щоб донести до нас правду про війну, адже журналістика – це інструмент, який може допомогти людям дізнатися правду про війну, вона може допомогти захистити права людини і зробити світ більш справедливим.

Журналістика відіграє важливу роль у сучасному світі, будучи джерелом інформації, інструментом контролю влади та платформою для діалогу. В умовах сучасних війн роль журналістики зростає багаторазово, оскільки журналісти повинні бути готові до нових викликів і працювати, щоб суспільство отримувало достовірну та об'єктивну інформацію. Важливою роллю журналістики є запобігання конфліктам: журналістика перед війною може сприяти запобігання конфліктів, якщо вона активно намагається знайти мирні рішення.

Вивчення комунікативних стратегій під час війни допомагає зрозуміти, як формуються і змінюються суспільні настрої, що особливо важливо для політиків, військових і соціологів. Для успішного ведення інформаційної війни необхідно розробляти ефективні стратегії комунікації, базуючись на вивченні існуючих практик і методів – розуміння емоційних аспектів комунікації під час війни дозволяє розробляти програми психологічної допомоги для постраждалих. В умовах інформаційної війни важливо підвищувати рівень медіаграмотності населення, щоб люди могли критично оцінювати отримувану інформацію. Важливим аспектом є вивчення етичних норм і відповідальності медіа та користувачів соціальних мереж за поширення інформації в умовах війни. Комунікаційні рефлексії під час війни мають глобальне значення, оскільки інформація про конфлікти швидко поширюється по всьому світу, впливаючи на міжнародні відносини та громадську думку.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ishchuk, A., Khrypko, S., Palinchak, M., Dobrodom, O., Spudka, I. The sign-symbolic evolution of heroism: exploring the intersection of pop philosophy and postmodern linguistics in the phenomenon of the heroic personality. *Synesis*, 2024. v. 16, n. 2. P. 33–46.
2. Levi Hana, J. Israel Warns Citizens, Jews Worldwide: Hide Jewish Identity, Don't Travel Unless Essential. 2023. URL: <https://www.jewishpress.com/news/israel/government-israel/israel-warns-citizens-jews-worldwide-hide-jewish-identity-dont-travel-unless-essential/2023/11/04/>
3. Plochy S. The Russo-Ukrainian War: The Return of History. NY: W. W. Norton & Company. 2023. 400 p.

REFERENCES

4. Ishchuk, A., Khrypko, S., Palinchak, M., Dobrodum, O., Spudka, I. (2024). The sign-symbolic evolution of heroism: exploring the intersection of pop philosophy and postmodern linguistics in the phenomenon of the heroic personality. *Synesis*, v.16, n.2. P.33-46.
 5. Levi Hana, J. (2023). Israel Warns Citizens, Jews Worldwide: Hide Jewish Identity, Don't Travel Unless Essential. URL: <https://www.jewishpress.com/news/israel/government-israel/israel-warns-citizens-jews-worldwide-hide-jewish-identity-dont-travel-unless-essential/2023/11/04/>
 6. Plokhly S. (2023). *The Russo-Ukrainian War: The Return of History*. NY: W. W. Norton & Company. 400 p.
-

O. V. DOBRODUM

*DSc, Professor, Professor at the Department of Journalism and Advertising,
State Trade and Economic University, Kyiv, Ukraine
E-mail: dobrodum.olga@gmail.com
<https://orcid.org/0000-0001-7651-4946>*

E. I. MARTYNIUK

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture,
National University "Odesa Polytechnic", Odesa, Ukraine
E-mail: eduardmartinuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5904-2721>*

O. E. NYKYTCHENKO

*PhD in Philosophy, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Cultural Studies and Philosophy of Culture,
National University "Odesa Polytechnic", Odesa, Ukraine
E-mail: eduardmartinuk@ukr.net
<https://orcid.org/0000-0001-5904-2721>*

COMMUNICATIVE REFLECTIONS DURING WAR: THE IMAGE OF THE ENEMY IN MODERN MEDIA

The article analyzes communicative reflections during the Russian-Ukrainian war, asserting that modern media often use enemy images that can influence event perception and public opinion formation, while also serving as a powerful tool for manipulating public opinion and mobilizing support. It is noted that during the war, communication is often accompanied by high emotional intensity – fear and hatred, despair and hope intertwine in people's interactions, creating complex emotional patterns.

It is emphasized that in the face of modern warfare, journalists play an important role in providing information about future conflicts, and their task is to convey objective and accurate data about the political situation, escalation between countries, and potential threats to the audience. Journalists must be prepared to take risks, but at the same time, remain true to their professional principles; their work helps society understand complex events and the impact of war on the world. It is important to support the independence of journalism and respect those who risk their lives to bring us the truth about war, as journalism is a tool that can help people learn the truth about war, protect human rights, and make the world more just.

Journalism plays an important role in the modern world, serving as a source of information, a tool for power control, and a platform for dialogue. In the context of modern wars, the role of journalism multiplies, as journalists must be prepared for new challenges and work to ensure that society receives accurate and objective information. An important role of journalism is conflict prevention: journalism before a war can help prevent conflicts if it actively seeks peaceful solutions. The study of communication strategies during wartime helps to understand how public sentiments are formed and change, which is particularly important for politicians, military personnel, and sociologists.

Key words: communicative reflections, media, journalism, war, society, personality.

ЗМІСТ

УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

П. В. Білоус СЕМАНТИКА СИМВОЛІВ «ЗАКОН» І «БЛАГОДАТЬ» У ПРОПОВІДІ МИТРОПОЛИТА ІЛАРІОНА.....	3
Н. В. Грона, О. М. Семенов КУЛЬТУРОМОВНА ОСОБИСТІТЬ КРИЗЬ ПРИЗМУ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ В КОНТЕКСТІ ІНФОМЕДІЙНОЇ ГРАМОТНОСТІ.....	8
О. С. Ковальчук ПОЕТИКА ЕРОСУ І ТАНАТОСУ В НОВЕЛАХ ІВАНА ФРАНКА «СОЙЧИНЕ КРИЛО» ТА «НЕНАЧЕ СОН»	16

ГЕРМАНСЬКІ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

V. M. Voichuk, N. V. Yefremova LEXICAL-SYNTACTIC AND SYNTACTIC STYLISTIC DEVICES IN PESSIMISTIC UTTERANCES (A STUDY OF THE 20 TH -CENTURY ENGLISH PROSE).....	24
Н. А. Одарчук, Т. А. Мірончук ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДИСКУРСУ АНГЛОМОВНОЇ СУБМІСІВНОЇ ОСОБИСТОСТІ.....	31

ПРИКЛАДНА ЛІНГВІСТИКА

М. V. Nadutenko, M. V. Nadutenko, O. L. Fast INNOVATIVE LANGUAGE TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE: DEVELOPMENT AND APPLICATIONS BY THE POLYHEDRON PLATFORM BASED ON UKRAINIAN LEXICOGRAPHIC THEORIES.....	38
Л. І. Сілевич МОВНОКОМУНІКАТИВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ: ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО НАУКОВОГО ДИСКУРСУ.....	49
О. Г. Гудзенко, Т. В. Пастрик, А. М. Лазько, Н. П. Гальчун ПСИХОЛІНГВІСТИЧНІ МЕХАНІЗМИ ВПЛИВУ ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ НА КОМУНІКАТИВНУ ЕФЕКТИВНІСТЬ.....	56
О. В. Добродум, Е. І. Мартинюк, О. Е. Никитченко КОМУНІКАТИВНІ РЕФЛЕКСІЇ ПІД ЧАС ВІЙНИ: ОБРАЗ ВОРОГА В СУЧАСНИХ МЕДІА.....	65

CONTENTS

UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

P. V. Bilous

SEMANTICS OF THE SYMBOLS «LAW» AND «GRACE»
IN THE SERMON OF METROPOLITAN HILARION..... 3

N. V. Hrona, O. M. Semenog

CULTURAL AND LINGUISTIC IDENTITY THROUGH THE PRISM OF UKRAINIAN LITERATURE:
APPLIED ASPECTS IN THE CONTEXT OF MEDIA LITERACY..... 8

O. S. Kovalchuk

POETICS OF EROS AND THANATOS IN IVAN FRANKO'S SHORT STORIES
"THE JAY'S WING" AND "AS IN A DREAM"..... 16

GERMANIC LANGUAGES AND LITERATURES

V. M. Boichuk, N. V. Yefremova

LEXICAL-SYNTACTIC AND SYNTACTIC STYLISTIC DEVICES IN PESSIMISTIC UTTERANCES
(A STUDY OF THE 20TH-CENTURY ENGLISH PROSE)..... 24

N. A. Odarchuk, T. A. Mironchuk

LEXICO-SEMANTIC FEATURES OF THE DISCOURSE
OF AN ENGLISH-SPEAKING SUBMISSIVE PERSONALITY..... 31

APPLIED LINGUISTICS

M. V. Nadutenko, M. V. Nadutenko, O. L. Fast

INNOVATIVE LANGUAGE TECHNOLOGIES AND ARTIFICIAL INTELLIGENCE:
DEVELOPMENT AND APPLICATIONS BY THE POLYHEDRON PLATFORM BASED
ON UKRAINIAN LEXICOGRAPHIC THEORIES..... 38

L. I. Silevych

MEDICAL STUDENTS' LINGUISTIC AND COMMUNICATIVE COMPETENCE:
CHARACTERISTICS OF MODERN SCIENTIFIC DISCOURSE..... 49

O. H. Hudzenko, T. V. Pastryk, A. M. Lazko, N. P. Halchun

PSYCHOLINGUISTIC MECHANISMS OF EMOTIONAL INTELLIGENCE INFLUENCE
ON COMMUNICATIVE EFFECTIVENESS..... 56

O. V. Dobrodum, E. I. Martyniuk, O. E. Nykytchenko

COMMUNICATIVE REFLECTIONS DURING WAR:
THE IMAGE OF THE ENEMY IN MODERN MEDIA..... 65

АКАДЕМІЧНІ СТУДІЇ

СЕРІЯ «ГУМАНІТАРНІ НАУКИ»

Випуск 3

Коректура • Ірина Миколаївна Чудеснова

Комп'ютерна верстка • Оксана Іванівна Молодецька

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 8,6. Замов. 0125/089. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефон +38 (095) 934 48 28, +38 (097) 723 06 08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.